ПРАЛЕТАРЫІ УСІХ КРАІН, ЯДНАЙЦЕСЯ!

Літаратура і мастацтва

Год выдання 39-ы
№ 27 (2489)
ПЯТНІЦА
3
красавіка 1970 г.
Цена 8 кап.

ОРГАН МІНІСТЭРСТВА КУЛЬТУРЫ І ПРАЎЛЕННЯ САЮЗА ПІСЬМЕННІКАЎ БССР

Гэта — рабочая мадэль, на падставе якой будзе стварацца помнік Янку Купалу. Пройдзе час і постаць вялікага песняра Беларусі, адлітая з бронзы, узнімецца ў самым прыгожым скверы сталіцы. Навокал будзе ціха шапацець лісце... Звінець раўчук... Цудоўная папараць-кветка — сімвал шчасця народнага — раскрыецца побач з помнікам. І заўсёды тут будзе шмат людзей. Людзей, у сэрцах якіх жыве і заўсёды будзе жыць Купала.

Інтэрв'ю з аўтарамі праекта помніка Я. Купалу чытайце на трэцяй старонцы.

У ДОБРЫ ШЛЯХ!

Іван ШАМЯКІН

Пераход газеты «Літаратура і мастацтва» на фармат, аб'ём і перыядычнасць штотыднёвіка — прыкметная падзея ў культурным жыцці нашай рэспублікі: наспела патрэба больш шырока і змястоўна асвятляць нашы творчыя дасягненні ў галіне літаратуры, культуры, мастацтва, больш актыўна і смела заглыбляцца ў складаныя праблемы часу, шукаць поўныя і істотныя адказы на пытанні, якія ставіць перад намі жыццё.

Кожны з нас, беларускіх літаратараў, пільна сачыў за работай III з'езда пісьменнікаў Расійскай Федэрацыі, які праходзіў пад знакам высокай творчай патрабавальнасці і адказнасці за далейшае развіццё нашай літаратуры. Многае, пра што гаварылі расійскія калегі, мае да нас непасрэднае дачыненне. У першую чаргу гэта далейшае ўзбагачэнне літаратурнай Ленініяны — увасабленне ў мастацкіх творах вобраза вялікага заснавальніка Камуністычнай партыі і Савецкай дзяржавы, правадыра працоўных усяго свету; праўдзівае і яркае адлюстраванне новага жыцця, якое развіваецца па ленінскаму прадвызначэнню. У роўнай ступені як і пісьменнікаў Савецкай Расіі, нас, беларускіх літаратараў, хвалююць праблемы ўвасаблення ў мастацкіх творах характара савецкага чалавека — сапраўднага героя сучаснасці, незалежна ад таго, у якой сферы грамадска-карыснай дзейнасці ён заняты: на вытворчасці, палетках, у навуковым кабінеце...

Ёсць важкія падставы спадзявацца, што пераход газеты «Літаратура і мастацтва» на фармат штотыднёвіка будзе садзейнічаць больш глыбокаму і поўнаму выяўленню тых важных працэсаў, якія адбываюцца зараз у развіцці нашага грамадства і якія знаходзяць сваё адлюстраванне ў творах літаратуры, тэатра, кіно, выяўленчага мастацтва. Разам з тым хочацца, каб штотыднёвік стаў тым аператыўным і цікавым органам, дзе будзе сабрана ўсё лепшае, таленавітае, новае, напісанае як рукой сталых майстроў літаратуры, так і творчай моладзі нашай рэспублікі.

Дык — у добры шлях!

У КАМІТЭЦЕ ПА ЛЕНІНСКІХ І ДЗЯРЖАЎНЫХ ПРЭМІЯХ СССР

30 сакавіка пад старшынствам Г. М. Маркава пачаў работу пленум Камітэта па Ленінскіх і Дзяржаўных прэміях СССР у галіне літаратуры, мастацтва і архітэктуры пры Савеце Міністраў СССР. У рабоце пленума прымаюць удзел выдатныя дзеячы культуры Масквы, Ленінграда, саюзных рэспублік.

Пасля абмеркавання работ, панінутых для ўдзелу ў конкурсе, Камітэт прыме сваё рашэнне аб прысуджэнні Ленінскіх прэмій 1970 года. Камітэт разгледзіць таксама работы, што паступілі на атрыманне Дзяржаўнай прэміі СССР 1970 года, і адбярэ лепшыя з іх для ўдзелу ў конкурсе.

ТАСС.

ПРЫЗНАНЫ ПЕРАМОЖЦАМІ

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па друку і БРК прафсаюза работнікаў культуры падвялі вынікі выканання сацыялістычных абавязацельстваў паліграфічных прадпрыемстваў і арганізацый кніжнага гандлю ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння У. І. Леніна. Пераможцамі прызнаны калектывы Мінскага паліграфічнага камбіната імя Якуба Коласа, Маладзечанскай друкарні «Перамога» і Мінскага аблкнігагандлю.

■

Якая з раённых і гарадскіх газет па-мастацку лепш аформлена і выпускаецца тэхнічна і паліграфічна найбольш культурна? Штогод у рэспубліцы праходзяць такія конкурсы.

Дзяржаўны камітэт Савета Міністраў БССР па друку, БРК прафсаюза работнікаў культуры і Рэспубліканскае праўленне навукова-тэхнічнага таварыства паліграфіі і выдавецтваў вызначылі пераможцаў у гэтым спаборніцтве. За высокі ўзровень мастацка-тэхнічнага афармлення і паліграфічнага выканання першыя месцы прысуджаны аршанскай газеце «Ленінскі прызыў» (рэдактар К. Сувораў) і рэчыцкай «Дняпровец» (рэдактар Р. Вараб'ёў), нясвіжскай «Чырвоны сцяг» (рэдактар І. Тартоўскі), ганцавіцкай «Савецкае Палессе» (рэдактар В. Праскураў), ашмянскай «Красное знамя» (рэдактар Ю. Нікалаеў) і магілёўскай «За камуністычную працу» (рэдактар А. Аляксеенка).

Сем газет занялі ў спаборніцтве другое месца і дзве газеты — трэцяе.

Калектывы газет і друкарань, якім прысуджаны першае і другое месцы, узнагароджваюцца Ганаровай граматай Дзяржаўнага камітэта Савета Міністраў БССР і БРК прафсаюза работнікаў культуры.

Конкурс на лепшае мастацкае афармленне і паліграфічнае выкананне гарадскіх і раённых газет рэспублікі праводзіцца і сёлета.

КРАІНА СПЯВАЕ Ў МІНСКУ

ЗАКОНЧЫЎСЯ ЎСЕСАЮЗНЫ КОНКУРС МАЛАДЫХ ВАКАЛІСТАЎ

ДЗЕСЯЦЬ дзён у Мінску ў канцэртнай зале цэнтральнай музычнай школы слухаліся праграмы ўдзельнікаў Усесаюзнага конкурсу маладых вакалістаў, прысвечанага 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна. Аўтарытэтнае журы праслухала 35 канцэртных праграм маладых вакалістаў, якія прыехалі ў беларускую сталіцу з братніх рэспублік і абласцей Савецкага Саюза.

Падведзены вынікі конкурсу. Першая прэмія прысуджана салісту Маскоўскай абласной філармоніі Юрыю Белакрынкіну і студэнтцы Ленінградскай кансерваторыі Надзеждзе Вайнер.

Другую прэмію падзялілі паміж сабой салістка Белдзяржфілармоніі, выхаванка Беларускай дзяржаўнай кансерваторыі імя А. В. Луначарскага Інеса Адзінцова, салістка Кіеўскага тэатра оперы і балета Валянціна Рэха, саліст Тбіліскага тэатра оперы і балета, заслужаны артыст Грузінскай ССР Тамас Лаперашвілі, саліст Вільнюскага тэатра оперы і балета Ніёле Амбразайцітэ, саліст Ленінградскага тэатра оперы і балета імя Кірава Яўгеній Несцярэнка.

Пяць удзельнікаў конкурсу заваявалі трэцюю прэмію. Дыпломамі ўзнагароджана 13 маладых вакалістаў краіны. Сярод іх салістка Беларускага дзяржаўнага тэатра оперы і балета Клаўдзія Старыкава і салістка Беларускай філармоніі Элеанора Зігер.

Карэспандэнт газеты «Літаратура і мастацтва» папрасіў старшыню журы Усесаюзнага конкурсу маладых вакалістаў саліста Вялікага акадэмічнага тэатра оперы і балета СССР, народнага артыста СССР Зураба Анджапарыдзе падзяліцца ўражаннямі пра гэты конкурс. Вось што ён расказаў:

— Здольных вакалістаў у конкурсе было нямала. І нам, спевакам старэйшага пакалення, — жартуе Зураб Іванавіч, — цяпер сапраўды трэба трымаць вуха востра... Бурна, імкліва, напорыста расце маладая змена. І не абы якая.

Лепшыя маладыя вакалісты выявілі на конкурсе добрую прафесіянальную надрыхтоўку, уменне глыбока і артыстычна перадаць змест твора, які яны выконваюць.

І яшчэ адна акалічнасць спадабалася мне. Цікава былі складзены канцэртныя праграмы маладых вакалістаў. Адчуваўся тонкі густ і правільны разлік сваіх творчых магчымасцей. Маладыя спевакі выконвалі зарубежную і рускую класіку, творы савецкіх кампазітараў.

Мне не хацелася б даваць характарыстыкі ўдзельнікам конкурсу. Журы сказала сваё слова, назваўшы лаўрэатаў і дыпламантаў. Беларускія спявачкі Інеса Адзінцова, Элеанора Зігер і Клаўдзія Старыкава адзначаны журы, значыць яны гэтага заслужылі. Члены журы добразычліва, але строга ацэньвалі выступленне кожнага ўдзельніка конкурсу.

Хочацца пажадаць маладым вакалістам вялікіх поспехаў і творчых удач, і яшчэ раз напомніць ім, што талент — гэта работа, работа і работа.

Беларускі народ заўсёды славіцца сваёй гасціннасцю, добразычлівасцю і шчырасцю. І мы, госці, адчулі гэта, пражыўшы ў вашай цудоўнай сталіцы дзесяць дзён. Створаны былі ўсе ўмовы для плённай работы як членам журы, так і маладым вакалістам.

□

1-га красавіка адбыўся канцэрт пераможцаў конкурсу. Глядзельная зала Цэнтральнай музычнай школы была перапоўнена. У канцэрце прынялі ўдзел лаўрэаты Усесаюзнага конкурсу вакалістаў: Юрый Марчанка, Міхаіл Літманаў, Кім Барсадаеў, Анатоль Озераў (трэцяя прэмія); Ніёле Амбразайцітэ, Тамас Лаперашвілі, Інеса Адзінцова (другая прэмія); Юрый Белакрынкін і Надзежда Вайнер (першая прэмія).

Гледачы цёпла сустракалі маладых спевакоў, узнагароджваючы іх гарачымі воплескамі, букетамі жывых кветак.

□

Цікавая творчая сустрэча адбылася ў кансерваторыі. У госці да студэнтаў-вакалістаў прыйшлі народныя артысты СССР Зураб Анджапарыдзе, Пётр Аміранашвілі, народная артыстка Эстонскай ССР Вольга Лунд, заслужаны артыст РСФСР Анатоль Арфёнаў, заслужаны дзеяч мастацтваў Літоўскай ССР В. Індрыконіс. Яны расказалі студэнтам пра свой творчы шлях, пра зарубежныя гастролі.

Госці **МІНСКА**

ПРЫВІТАННЕ З БЕРАГОЎ ДУНАЯ

У Мінску пачаліся гастролі Венгерскага дзяржаўнага народнага ансамбля. Мастацкі кіраўнік — заслужаны артыст ВНР, лаўрэат прэміі імя Кошута Міклаш Рабан.

За час свайго існавання ансамбль пабываў у 27 краінах Еўропы, Азіі, Паўночнай і Паўднёвай Амерыкі. Неаднаразова і з вялікім поспехам выступаў ён і ў Савецкім Саюзе. Дзесяць вялікіх праграм, з якіх складаецца рэпертуар ансамбля, радуюць гледачоў іскрамётнымі танцамі, непаўторнымі венгерскімі мелодыямі, прыгожымі нацыянальнымі касцюмамі.

Мінскія гледачы асабліва рады віншаваць венгерскіх артыстаў у дні іх нацыянальнага свята — дваццаціпяцігоддзя з дня вызвалення Венгрыі.

СТО РАДКОЎ з рэдакцыі

ПРА ТОЕ, АБ ЧЫМ ГАВАРЫЦЬ НІЯКАВАТА...

Паважаныя чытачы! Сёння, у першым нумары новай «Літаратуры і мастацтва», вы ўпершыню ўбачылі гэтую калонку — «100 радкоў з рэдакцыі». З'яўленне яе на старонках штотыднёвіка выклікана жаданнем і патрэбаю рэдакцыі час ад часу звяртацца да чытачоў па прамому, калі можна так сказаць, проваду, каб параіцца з вамі, выказаць сваю думку аб тым, што нас непакоіць і хвалюе. Нам думаецца, што такая патрэба калі-нікалі ўзнікае.

Сапраўды. Вы звяртаецеся ў рэдакцыю з рознымі пытаннямі, просіце парады або кансультацыі. Прыходзяць ад вас лісты, поўныя ўдзячнасці або незадавальнення, выкліканых апублікаваным у газеце матэрыялам. Пачынаючы паэт сарамліва, але настойліва просіць «разгледзець» яго творы і даць вычарпальны адказ... А ці мала іншых выпадкаў і нагод! Будзем спадзявацца, што пра ўсё гэта можна будзе гаварыць у калонцы «100 радкоў з рэдакцыі».

Аднак — гэта ў будучым. А сёння хочацца пагаварыць пра зусім іншае. Пра тое, што звычайна называецца чалавечай сціпласцю, павагай да іншых і, зрэшты, павагай чалавека да самога сябе...

У рэдакцыі зазвінеў тэлефон. Супрацоўнік зняў трубку.

— Рэдакцыя! Хто слухае! Гаворыць артыст... —чалавек на другім канцы провада называе сваё прозвішча. — Сёння вы змясцілі здымак. На другой паласе. Шосты злева на здымку—я. А чаму ў подпісе не названа маё імя!

— Дарагі таварыш, — спрабуе тлумачыць супрацоўнік рэдакцыі. — На здымку дванаццаць чалавек. Усіх не назавеш. Названы толькі тыя, хто мае дачыненне да змешчанага ў газеце артыкула.

— Не лічыце мяне дурнем, — грыміць трубка. — Я лічу, што гэта зроблена невыпадкова і буду скардзіцца.

Другі чалавек творчай прафесіі абураецца тым, што ў адной з інфармацый яго прозвішча выпала з пераліку і трапіла ў «і інш.». Не проста абураецца — пагражае, абвінавачвае:

— Мінулі часы культу (так і гаворыць!), калі называліся два-тры прозвішчы, а ўсе астатнія замяняліся «і іншымі». Вы што — забыліся пра гэта!..

Паспрабуй растлумач яму, што «культ» тут, нібыта, і не дарэчы...

Член Саюза пісьменнікаў набірае рэдакцыйны нумар і — як пра самую звычайную рэч:

— Нядаўна выйшла мая новая кніжка. У панядзелак М. (называецца прозвішча крытыка) прынясе на яе рэцэнзію. Прашу не затрымліваць.

А яго калега просіць не забыцца даць у газеце інфармацыю аб тым, што ўчора ён выступіў у дзіцячым садзіку з чытаннем сваіх твораў.

Рэжысёр спектакля просіць апублікаваць на свой спектакль толькі станоўчую рэцэнзію... Літаратар да сваёй юбілейнай даты сам прапануе для публікацыі фотаадбітак свайго паэтычнага профілю... Шаноўны мастак патрабуе сатысфакцыі за тое, што рэпрадукцыя яго работы змешчана поруч з рэпрадукцыяй карціны нейкага там «няўмекі-выскачкі»... Паважаны мэтр абураецца, што супрацоўнік рэдакцыі выкрасліў з яго, мэтра, артыкула, хвалу яго ж уласнаму твору...

Бывае і іншае. Паэт А. прысвяціў верш крытыку Б. Літаральна назаўтра крытык Б. прыносіць у рэдакцыю рэцэнзію на паэта А. — рэцэнзію, разумеецца, з выключна высокімі ацэнкамі...

Усё гэта рэчы, пра якія сапраўды гаварыць ніякавата. А даводзіцца. Бо з падобнымі выпадкамі прыйшлося страчацца не адзін і не два разы.

Зрэшты не адна толькі наша рэдакцыя сутыкаецца з фактамі, мякка кажучы, пераацэнкі ўласнай асобы тым або іншым творчым работнікам. Хіба так ужо рэдка бывае ў тэатрах, што распешчаны ўвагай публікі прэм'ер надзімае губы і шпурляе заявы аб звальненні, варта каму-небудзь з калег сказаць у яго адрас хоць слова крытыкі! Хіба выпадкі, хай рэдкія, недастойных паводзін асобных работнікаў творчых прафесій— не з гэтага ж раду!..

Можа сёй-той, чытаючы факты, прыведзеныя ў гэтай нататцы, пазнае сябе, будзе абурацца і скардзіцца. Што ж — гэта яго справа. Гаварыць яму аб высокіх прынцыпах, якімі кіруецца савецкі друк, рэдакцыя не збіраецца. Навошта высокія словы, калі гаворка ідзе аб такіх звычайных, элементарных рэчах, як сціпласць, тактоўнасць, этыка!

Дзяржаўная экспертная камісія Міністэрства культуры БССР разгледзела праект помніка Янку Купалу, створаны аўтарскім калектывам — скульптарамі А. Анікейчыкам, Л. Гумілеўскім, А. Заспіцкім і архітэктарамі Ю. Градавым, Л. Левіным.

Карэспандэнт «Літаратуры і мастацтва» А. Белавусаў гутарыў з аўтарамі праекта помніка. Вось гэтая гутарка.

На здымку—аўтары праекта помніка Янку Купалу (злева направа): А. Анікейчык, Л. Гумілеўскі, Л. Левін, А. Заспіцкі, В. Градаў.
Фота Ул. КРУКА.

ЁН ІДЗЕ ПА ЗЯМЛІ...

Карэспандэнт. Да нас у рэдакцыю часта прыходзяць пісьмы, у якіх чытачы просяць расказаць, як ідзе работа над помнікам Янку Купалу, якім будзе гэты помнік, калі яго паставяць. Ці можна сёння адказаць на гэтыя пытанні?

А. Анікейчык. Усе мы разумеем, што мастацтва цяжка планаваць загадзя, і сёння напэўна ні адзін з нас не можа ўпэўнена сказаць, што помнік будзе такі і толькі такі, як на макеце. Нешта будзе ўдакладняцца, нечым мы самі яшчэ не задаволены... Але больш-менш дакладна на вашыя пытанні адказаць сёння ўжо можам. Першае: наш праект у асноўным ухвалены экспертнай камісіяй. Гэта значыць, што зараз мы прымаемся за работу над фігурай у памеры помніка... Трэцяе... Не, гэта не памылка, спярша—трэцяе. Помнік Купалу мяркуецца адкрыць да дзевяностагоддзя паэта—у 1972 годзе. І нарэшце—другое. Які будзе помнік Купалу? У сваёй рабоце над фігурай паэта і наогул у распрацоўцы праекта помніка мы кіраваліся адной думкай — гэта будзе помнік чалавеку, які да самых драбніц увабраў у сябе душу свайго народа і,можа, упершыню здолеў на поўны голас расказаць свету аб незвычайных скарбах гэтай душы. Аб пакутах, няскоранасці, барацьбе і перамозе беларускага народа. Мы меркавалі таксама, што помнік павінен быць вельмі чалавечны, сугучны ўсяму ладу творчасці Купалы. Можа якраз таму і вырашылі не ставіць фігуру на пастамент. Паэт быццам пойдзе насустрач людзям...

Карэспандэнт. Калі ласка, раскажыце больш падрабязна аб кампазіцыйным вырашэнні помніка.

Л. Левін. Помнік мяркуецца паставіць у скверы насупраць цырка. Сквер гэты вельмі прыгожа ўпісваецца ў плаўны паварот рэчышча Свіслачы. Ён у самым цэнтры горада—у месцы, якое звязана з імем Купалы—там стаіць яго дом-музей. Побач—вуліца яго імя. Такім чынам, размяшчэнне помніка менавіта ў тым месцы здаецца найбольш трапным.

Карэспандэнт. Прабачце, але ў гэтым скверы даволі шчыльная «скульптурная забудова». Там стаіць бюст Грыцаўца, вялікі фантан і яшчэ адна скульптурная кампазіцыя на самай набярэжнай.

Л. Левін. Так, я спынюся на тым, як мы мяркуем выйсці з гэтага становішча, але, з вашага дазволу, крыху пазней... Помнік размесціцца пасярэдзіне сквера, у акружэнні прыгожых дрэў. Фігура стане на невысокім, але даволі шырокім плінце, падобным на бераг ракі, ручая... Гэта падабенства падкрэсліцца невялікім вадзяным люстэркам перад помнікам. Недзе ўнізе плінта, бліжэй да вады, мяркуем зрабіць маленькі фантан, падобны на простую беларускую крынічку. Побач з ёй распусціцца цудоўная папараць-кветка. Гэтую дэталь помніка мы лічым вельмі прынцыповай, таму што яна будзе выклікаць вельмі важныя асацыяцыі, нагадваць вобразы твораў народнага песняра.

Шасціметровая бронзавая постаць паэта выразным сілуэтам вырысуецца на фоне зеляніны. Мы вельмі дакладна правяралі, каб ні з адной кропкі агляду фігура не ўзвышалася над зялёным асяроддзем. Здаецца, дасягнуць гэтага не так цяжка—давядзецца толькі засадзіць тую шырокую алею, што вядзе да ракі, зрабіць яе трохі вузейшай.

Бюст Грыцаўца, зразумела, мяркуецца перанесці са сквера. Месца для яго пакуль канчаткова не знойдзена, але ёсць прапановы паставіць яго альбо ля Дома афіцэраў, альбо ля аэрапорта. Скульптурная забудова на набярэжнай не мае мастацкай каштоўнасці—сквер без яе нічога не страціць. Фантан... Вы ўжо напэўна зразумелі, што паставіць помнік мы мяркуем якраз на месцы фантана. Фантан побач з помнікам здаецца нам не апраўданым— ён будзе адцягваць на сябе ўвагу.

Карэспандэнт. Ці плануеце вы дабраўпарадкаванне сквера?

Ю. Градаў. Так.. Відаць мы запросім на дапамогу і архітэктараў-азеляніцеляў, і больш дакладна прадумаем размяшчэнне малых архітэктурных форм. Зараз у нас ёсць пэўныя думкі аб тым, якія павінны быць у скверы лаўкі, свяцільнікі, але тут ёсць яшчэ магчымасці пафантазіраваць, пашукаць...

Карэспандэнт. Такім чынам, у Мінску будзе два помнікі Купалу?..

Л. Гумілеўскі. Не. Бюст Янкі Купалы, які стаіць ля акадэмічнага тэатра, — гэта не помнік. Гэта, калі можна так сказаць, эмблема тэатра, які носіць імя паэта. Таму нас не непакоіць тое, што ён «геаграфічна» даволі блізкі да нашага помніка. Яны не будуць «перакрываць», перакязваць адзін другога, бо кожны з іх нясе розны эмацыянальны зарад.

Карэспандэнт. Я ведаю, што для кожнага з вас работа над гэтым помнікам не з'яўляецца першым знаёмствам з вобразам Янкі Купалы. Але, відаць, не толькі гэта аб'яднала вас у творчы калектыў?

А. Заспіцкі. Кожны з нас спрабаваў вырашыць тэму Купалы. Мы ўдзельнічалі ў розных конкурсах на лепшы праект помніка песняру. У Анікейчыка ёсць некалькі станковых партрэтаў яго. Сёе-тое рабіў і Гумілеўскі. Напэўна, найбольш значнай можна лічыць нашу з Анікейчыкам сумесную работу над надмагільным помнікам Купалу. Але, калі шукаць пачатак нашай работы над вобразам Янкі Купалы і нашага супрацоўніцтва — то трэба прыгадаць майстэрню Аляксея Канстанцінавіча Глебава, разам з якім мы пачыналі работу над помнікам Купалу. Гэта было даўно. Многа вады сплыло з таго часу. Але той творчы агонь, які запаліў у нас знакаміты майстар, не згас...

Аляксей Канстанцінавіч быў вельмі патрабавальны мастак. Памятаю, як цяжка, амаль пакутліва шукалі мы найбольш дакладнае пластычнае вырашэнне тэмы народнага песняра. Колькі было зроблена эскізаў, макетаў... Менавіта там, у майстэрні Глебава, пачала выкрышталізоўвацца тэма, якая стала галоўнай у нашым помніку. Тэма паэта, які ідзе насустрач людзям.

Наш помнік нічым не падобны на тое, што рабілася ў майстэрні Глебава, але водгулле агульных пошукаў доўгія гады не давала нам спакою. Таму, калі пасля завяршэння работы над жалобным надмагіллем Купалы нам прапанавалі пачаць працаваць над помнікам яму, мы ўспрынялі гэта як лагічны працяг нашых даўніх пошукаў.

Карэспандэнт. На вашу думку, паўплывае помнік Купалу на агульны выгляд цэнтра Мінска?

Ю. Градаў. Па-першае, урэшце канчаткова вырашыцца «тэматычнае» гучанне самога сквера. Ён зробіцца быццам купалаўскім цэнтрам у сталіцы, прыцягне людзей да дома-музея паэта. Па-другое, больш дакладна акрэсліцца сілуэт гэтага найбольш прыгожага кутка Мінска. Па-трэцяе, ён як бы звяжа ў адзіныя каралі парк імя Горкага са скверам ля опернага тэатра...

А. Анікейчык. Ёсць яшчэ і па-чацвёртае... Мы мяркуем, што і набярэжная Свіслачы не можа заставацца такою ж, як цяпер. На тым месцы, дзе зараз сыход да вады, на нашу думку, дарэчы была б скульптурная кампазіцыя на тэму Купалавых вершаў. Можа, гэта будзе група дзяўчат, якія быццам пускаюць па рацэ вянкі ў ноч на Купалле, можа, нешта іншае... Калі гэта наша думка будзе падтрымана, скульптурная група прыцягне ўвагу ледзь не з плошчы Перамогі. Прымусіць пераасэнсаваць, надасць нечаканае лірычнае гучанне даволі халоднаму зараз, залішне параднаму люстру ракі. Увесь гэты куток сталіцы стане больш прыгожым, больш утульным...

А. Заспіцкі. Работы, як бачыце, шмат. Але работы цікавай, захапляючай, удзячнай. Таму, думаю, не памылюся, калі скажу—уся наша група аддасць ёй усё сваё ўмельства, вопыт, натхненне.

4 КРАСАВІКА — 25 ГОД З ДНЯ ВЫЗВАЛЕННЯ ВЕНГРЫІ АД ФАШЫСЦКІХ ЗАХОПНІКАЎ

Золтан ЗЕЛК

ЛЯ МАГІЛЫ НЕВЯДОМАГА САЛДАТА

У Зугло тут, дзе жах валодаў,—
На плошчы дождж і непагода,
І ў разбурэнні ўвесь квартал,
Над незалечанаю ранай
У кветкі могільнік убраны,
Нібы упэўненасць, паўстаў.

Я рускай мовай не ўладаю.
Стаю, маўчу і ўсё гадаю:
Хто ён, што пад зямлёй ляжыць?
Ён можа Лермантава праўнук,
А можа Пушкіна прапраўнук?
Магіла, ты мне адкажы.

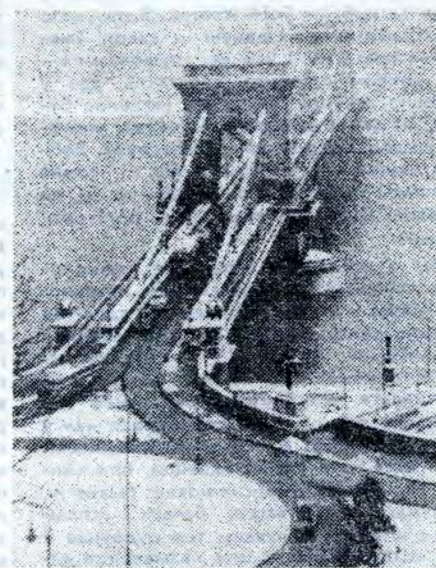
Заводам, шахтай — я зважаю —
Пасланы ён, каб на Дунаі
Змагацца з дзікаю ардой,
Якая сонца засланіла
І наш калодзеж заваліла
Атрутнай мёртваю брыдой.

Хто ж ён? І быццам мне адказам
Гарыць рубінавым алмазам
Святло чырвонай зоркі там.
Нібы пяцёрка пальцаў ясных,
На Ўсход, дзе квецень ніў
калгасных,
Паказвае дарогу нам.

А там прастор: палі, заводы,
Дымоў фабрычных карагоды,
Варштатаў стук.
Дарогай мчаць,
Камбайны і аўтамабілі...
І хто ляжыць у той магіле —
Яны нам могуць адказаць.

Аб ім, аб ім яны спяваюць,
Магілу дбайна аздабляюць,
Сюды братэрскі шлюць паклон,
Салдату, другу, чалавеку,
Як славу маладому веку,
Бо перамога наша — ён.

Пераклаў М. Хведаровіч.

БУДАПЕШТ. Віслчы мост.

В. АРКАШОЎ. Важак калгаснай моладзі Ларыса Шалак.
З юбілейнай рэспубліканскай выстаўкі мастацкай і дакументальнай фатаграфіі.

НЕАБ'ЕКТЫЎНЫ АБ'ЕКТЫЎ

200 РАБОТ БЕЛАРУСКІХ ФОТАМАСТАКОЎ

Ці можна з Мінска ўбачыць будаўніцтва Лукомльскай ДРЭС, палюбавацца чашчобамі Белавежскай пушчы, пабываць у Салігорскіх шахцёраў і хлебаробаў Палесся, сустрэцца з вядомымі пісьменнікамі і майстрамі сцэны, кампазітарамі і вучонымі?..

Усё гэта я пабачыў на юбілейнай рэспубліканскай выстаўцы мастацкай і дакументальнай фатаграфіі, прысвечанай 100-годдзю з дня нараджэння У. І. Леніна.

Выстаўку арганізавалі Міністэрства культуры і Саюз журналістаў БССР. Яна адкрылася 25 сакавіка ў Беларускай дзяржаўнай філармоніі. Прадстаўлена больш 200 чорна-белых і каляровых работ 56 фотамайстроў рэспублікі. Тут можна ўбачыць работы фатографаў Мінска і Брэста, Гомеля і Віцебска, Магілёва і Баранавіч, Лагойска і Чэрвеня, фотарэпарцёраў газет і часопісаў.

Радуе разнастайнасць тэматыкі, багатая палітра фарбаў, перанесеная з жыцця на паперу. І што больш за ўсё прыемна — здымкі жывуць, выклікаюць роздум, эмоцыі. Яны зроблены сапраўды «неаб'ектыўным аб'ектывам», прапушчаны праз сэрца...

Вядучая на выстаўцы — ленінская тэматыка. Хвалююць работы рэпарцёра У. Лупейкі — вялікі цыкл фотаздымкаў, зробленых у час паездкі па ленінскіх мясцінах.

Мінчанін У. Марцыёнка дэманструе тры здымкі з Горак Ленінскіх.

Звяртае на сябе ўвагу вялікае фотапалатно (1,5×1 м) У. Кітаса — «Да Леніна». На гэтым здымку — Красная плошча, Ленінскі Маўзалей і бясконцы людскі паток.

Былы ваенны карэспандэнт В. Аркашоў паказвае серыю дакументальных здымкаў «Вайна — гора народнае». Я. Казюля, А. і М. Ананьіны прысвяцілі свае работы вёсцы Хатынь, Я. Макарчук — абаронцам Брэсцкай крэпасці і патрыётам гераічнага В'етнама.

На выстаўцы шмат фотапартрэтаў пісьменнікаў, кампазітараў, майстроў мастацтваў, вучоных, знатных рабочых, калгаснікаў. Добрымі майстрамі ў гэтым жанры паказалі сябе У. Дагаеў, Віт. Бараноўскі, М. Мінковіч, А. Мызнікаў, Л. Эйдзін, Л. Папковіч, Э. Трыгубовіч.

І як заключны акорд юбілейнай выстаўкі — фотаздымкі апошніх дзён, з вайсковых манеўраў «Дзвіна». На стэндах асобнай залы мы бачым магутную зброю нашай арміі, яе салдат і камандзіраў.

І. СУЧКОЎ.

ПОШУК ДАЎЖЫНЁЮ Ў ТРЫЦЦАЦЬ ГАДОЎ

Ленінская тэма на сцэне... Якую вялікую адказнасць ускладае яна на тэатр, якой велізарнай эмацыянальнай сілай павінна валодаць, які высокі інтэлектуальны зарад несці ў кожным спектаклі!..

Артыкул, які друкуецца ніжэй, — гэта роздум аб пошуках найбольш правільнага ўвасаблення ў тэатрах ленінскага вобраза, тэмы правадыра, рэвалюцыі, партыі.

Дзеліцца гэтым роздумам галоўны рэжысёр Беларускага драматычнага тэатра імя Якуба Коласа, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі БССР С. Казіміроўскі.

С. КАЗІМІРОЎСКІ

— НОВЫ чалавечы тып будзе стварацца павольна, і не толькі ў адпаведнасці з нашымі разумнымі кніжачкамі, а самім жыццём, перш-наперш яго матэрыяльнымі сіламі...

Словы падаюць у залу важка. Нібы мы прысутнічаем пры іх нараджэнні, як той высновы, да якой прыходзяць не адразу, не раптоўна. Чалавек думае ўголас— і гэта вынік перажытага і абдуманага ім.

Гэты чалавек — Фёдар Шмакаў. Ён сыходзіць са сцэны, трошкі стомлены, каржакаваты, такі, якім мы ведаем яго ў паўсядзённым жыцці. Не, не зусім такім. Ён толькі што скончыў рэпетыцыю. Яму даручана роля Уладзіміра Ільіча Леніна ў нашым спектаклі «Трэцяя патэтычная» па п'есе М. Пагодзіна. Па вачах яго бачым: акцёр у думках яшчэ захоплены вобразам, яшчэ нясе ў душы той настрой трапяткога і напружанага шукання, якім быў апантаны на сцэне, у якое заглыбіўся ўсёй істотай. Я разумею яго трывогу, прыхаваную ім даволі ўмела, — яна ёсць. І ўсе мы трывожымся— ці здолеем стварыць спектакль, дзе ў кожную секунду, у кожнае імгненне будзе, як дыханне або пульс сэрца, унесена жывое жыццё чалавечага духу. Вобраз Леніна — у цэнтры твора. І самая першая і галоўная адказнасць—на ім, на Фёдары Шмакаве, выканаўцы ролі правадыра.

Мы з асістэнтам сядзім за рэжысёрскім столікам і моўчкі глядзім на акцёра. Можа, і не варта цяпер яго спыняць і нешта абмяркоўваць. Бо штосьці сёння ён знайшоў. Ах, каб гэта ўвайшло ў яго эмацыянальную памяць, каб не расплёскалася тое ўнутрана-рытмічнае напаўненне тэксту, якое перадалося нам у часе рэпетыцыі! А можа, мы памыляемся. Можа, гэта толькі здаецца, што сёння было нешта дзівосна-новае: бывае ж, што мы, людзі тэатра, бачым і ўспрымаем штосьці, адчуваем тое цудоўнае ў мастацтве «трошкі», што называецца адкрыццём, а там, у зале, людзі нічога не заўважаюць... Не, і па асістэнце здагадваюся: было тое «штосьці», было тое «трошкі» ад сапраўды высокага акцёрскага прасвятлення. Я правяраю самога сябе — няўжо мяне магло ўсхваляваць тое, чаго не было ў артыста? Не, такога са мной, дзякуй богу, пакуль што, здаецца, не было. І мы глядзім услед Фёдару Шмакаву з добрай павагай...

Спадзяванні... Ах, як гэта многа бярэ ад сэрца мастака — чаканне прэм'еры, адкрыцця заслоны! Асабліва, калі мы выступаем з такімі маштабнымі, па-грамадзянску адказнымі творамі, дзе тэма не можа выратаваць без яе эстэтычна-бездакорнага рэальнага ўвасаблення. Ну, можа, я перабольшыў, сказаўшы «бездакорнае» — у мастацтве такое дасягаецца не часта. За трыццаць гадоў працы ў галіне тэатральнай рэжысуры я і ставіў, і глядзеў многа спектакляў з вобразам У. І. Леніна. Мікалай Дубінскі ў Краснаярску, Пётр Дубаўцоў у Алма-Аце, Юрый Каюраў у Саратаве — з імі сустракаўся ў рабочым кантакце. Цяпер сустрэў аднаго з тых, хто ўпісвае новыя старонкі ў беларускую тэатральную Ленініяну.

Якія гэта розныя мастакі — па тэмпераменце, па меры імкнення да знешняга падабенства, па выбары акцэнтаў і па рытмічных малюнках вобраза. І ўсё ж цяпер для мяне Ленініяна без гэтых выканаўцаў не можа існаваць. Іх вопыт для мяне блізкі і зразумелы па ўнутранай рэжысёрскай сувязі з акцёрамі. Канечне, я бязмерна цаню Б. Шчукіна і М. Штрауха, К. Скарабагатава і Б. Смірнова... Але тут ёсць пэўная адлегласць — яны для мяне выканаўцы, якіх я глядзеў «збоку», а не як удзельнік і сааўтар спектакля. Яны далі нашаму мастацтву найкаштоўнейшы вопыт. Іх творчасць — гэта, калі хочаце, лабараторыя творчага асэнсавання ўсіх задач, якія вынікаюць з надзвычай складаных праблем увасаблення вобраза Леніна. Наўрад ці трэба характарызаваць кожнага з толькі што названых акцёраў і зробленае імі — пра гэта напісана багата. Заўважу толькі, што, беручы для пастаноўкі твор пра рэвалюцыю і яе правадыра, мабыць, ніхто з нас, рэжысёраў, ужо не абыдзецца без таго, каб яшчэ і яшчэ раз не вярнуцца ў думках да таго, што яны далі драматычнай сцэне і кінамастацтву.

А ШТО Ж галоўнае ў гэтым? Я перакананы, што першыя і лепшыя выканаўцы ролі У. І. Леніна даводзяць адну — вельмі важную і нават генеральную! — думку: такую ролю можна даручаць толькі артысту, які з'яўляецца не толькі майстрам сцэны, але і яркай, багатай асобай-грамадзянінам. Ён павінен быць і дасведчаным працаўніком — умець паглыбіцца ў працу, засяродзіць сваю волю і імпэт, каб хоць у некаторай меры дацягнуцца да ўзроўню ленінскага мыслення і дзелавітасці, да маральнай чысціні і ваяўнічай гуманнасці самага чалавечнага з людзей, простага, як праўда, — Леніна. Падкрэсліваю — хоць у некаторай меры. Не дэманстраваць сваю здольнасць прымаць адпаведныя позы і перадаваць асобныя інтанацыі голасу — відаць, такое ўменне павінна быць неад'емным у арсенале артыстычнага майстэрства. Сёння глядач і мы, людзі тэатра, прад'яўляем да выканаўцы ролі Леніна больш высокія патрабаванні. І К. Станіслаўскі яшчэ, заўважу, бачыў вялікае шчасце артыста ў тым, што ён мае магчымасць «дацягвацца да геніяў літаратуры». Сапраўды, у такім творчым працэсе акцёрскага «дацягвання» да ідэалу ёсць штосьці надзвычай прывабнае і непаўторнае. Больш таго, мы ж ведаем, як рэдка яшчэ выканаўцы роляў дасягаюць належнай мастацкай вышыні, іграючы ролі ў творах Шэкспіра, Дастаеўскага, Талстога... Самыя таленавітыя і тыя толькі запальваюць наша творчае ўяўленне аб вобразах, створаных геніямі літаратуры! Яны даюць штрыхі, абрысы персанажаў, клічуць да таго, каб мы перажывалі разам з героямі, не гарантуючы, што сыграны персанаж — якраз той і такі, што паўстае са старонак вялікай літаратуры.

Пра гэта міжволі думаем, прыступаючы да пастаноўкі гісторыка-рэвалюцыйнай п'есы з вобразам У. І. Леніна. Не пра якасць драматургічнага матэрыялу — тут п'еса можа быць больш або менш дасканалай з пункту гледжання літаратуры, — а пра сутнасць адлюстраваных драматургам падзей і герояў. Бо для мастацтва гэтыя падзеі і героі і сапраўды невычэрпныя. Нават адзін дзень жыцця Леніна наўрад ці можа быць паказаны ва ўсіх праявах і сувязях у адным фільме або спектаклі. Адзін дзень! Безліч праблем, пытанняў, спрэчак-палемік, абмеркаванняў, праца вучонага, дыпламата, ваеннага кіраўніка, прапагандыста, філосафа і практыка рэвалюцыі... А на экране ці на сцэне ўсё гэта трэба ўмясціць у тры гадзіны часу, не больш.

ЯШЧЭ і такі бок справы. Канечне, без надзейнага ў творчых адносінах артыста, здольнага ўзняцца на ўзровень задачы ўвасаблення вобраза правадыра, тэатр не мае права і думаць аб тым, што спектакль «атрымаецца», «адбудзецца». Праўда, бывае, што мы з пэўнай павагай ставімся да тэатра за тое, што ў яго знайшлася дзёрзкасць творчага парадку, і даруем яўныя недахопы— толькі такія спектаклі трымаюцца ў рэпертуары нядоўга. Каб поспех быў трывалы і грунтоўны, калектыў абавязаны мець багатую на творчыя індывідуальнасці трупу. Палітычна і эстэтычна сталы ў сваім творчым развіцці склад артыстаў, здольных яшчэ і працаваць не па-будзённаму дзяжурна (як кажуць, толькі «прафесіянальна»), а зрабіўшы гэты спектакль школай ідэйна-мастацкага выхавання і яднання калектыву. Гэта датычыць не толькі тых, хто выходзіць на сцэну, ад дырэкцыі да білецёра — усе абавязаны мабілізавацца на вырашэнне, я сказаў бы, унікальнай задачы.

Мабыць, мяне не палічаць за хвалька, калі я скажу, што другі рэспубліканскі беларускі драматычны тэатр — тэатр імя Якуба Коласа — мае такую трупу. Падставы для такога сцвярджэння даюць спектаклі, у якіх мы ўжо не адзін раз у апошнія гады правяралі сваю здольнасць так мабілізавацца і так засяроджваць свае сілы — драматургія К. Чорнага і У. Маякоўскага, спектакль паводле рамана А. Адамовіча і драма Л. Талстога «Улада цемры», шылераўская «Марыя Сцюарт» і «Зыкавы» М. Горкага... Маштабнасць творчых праблем, якія мы кожны раз вырашалі, ставячы гэтыя творы, пераконвала нас у тым, што калектыў мае вялікія творчыя рэзервы і здольны захапляцца глыбіннымі сцэнічнымі задачамі. Што ж, выходзіць, я свайму тэатру складаю панегірык? Не, наш калектыў заўсёды цвяроза ацэньвае зробленае і не ашуквае сябе «індульгенцыямі» — не ўсё даведзена да таго ўзроўню, якога меркавалася дасягнуць. Працаваць нам яшчэ і працаваць над удасканаленнем акцёрскага майстэрства, над ансамблевым выкананнем п'ес, над рэжысёрскай культурай і адзінствам усіх кампанентаў! І ўсё ж бяру на сябе смеласць сказаць, што коласаўцы пацвердзілі ў названых работах рэпутацыю сапраўды творчага ансамбля аднадумцаў, здольнага на многае ў мастацтве.

Таму тэатр і ўзяў на сябе пачэсны і адказны абавязак — пасля цікавага і яркага спектакля на сцэне Акадэмічнага тэатра імя Янкі Купалы ў Мінску паказаць да ленінскага юбілею трэцюю, заключную частку пагодзінскай трылогіі пра правадыра рэвалюцыі — «Трэцюю патэтычную».

ДРУГІ БДТ, як раней называўся наш тэатр, быў пачынальнікам беларускай сцэнічнай Ленініяны. Пра гэта многа пісалі тэатральная крытыка і мемуарысты, і мне, відаць, спыняцца падрабязна на гэтым факце няма патрэбы — чытачы ведаюць, як усё тады, 6 лістапада 1938 года, адбывалася на спектаклі «Чалавек з ружжом». І хоць водгук пісьменніка Э. Самуйлёнка на тую падзею, надрукаваны ў свой час на старонках «Звязды», цытаваўся, дазволю сабе спаслацца на яго яшчэ раз.

Упершыню на беларускай сцэне — Ленін. Той эпізод, дзе ён ідзе па калідоры Смольнага і сустракае салдата Шадрына. «...Быццам электрычны ток пранікае ў залу. Шум апладысментаў доўга не дае пачаць маналог акцёру Малчанаву. Зразумела, было б памылковым лічыць гэтыя апладысменты накіраванымі ў адрас акцёра. Глядач сустракае вялікага Леніна, ён бачыць яго жывога, такім, якім жыве ў сэрцы народа гэты неўміручы вобраз. Апладысменты сціхаюць. Цяпер пачынаюцца першыя словы... Тут няма акцёра. Тут семнаццаты год».

Гэты здымак зроблены на рэпетыцыі спектакля «Трэцяя патэтычная» ў тэатры імя Якуба Коласа. У пастаноўшчыка спектакля С. Казіміроўскага (стаіць на першым плане другі справа) узнікла цікавая гаворка з народнымі артыстамі БССР Ф. Шмакавым (сядзіць злева) і А. Трусам (справа).
Фота Ул. КРУКА.

З гэтым водгукам усе, хто бачыў спектакль, згаджаюцца, хоць пісьменнік, на маю думку, дарэмна выключае значэнне акцёра і тэатра наогул. Павел Малчанаў быў пераканаўчы тады і партрэтна, і па ўнутранай дынаміцы вобраза, а агульны настрой, створаны ўсімі ўдзельнікамі спектакля «Чалавек з ружжом», садзейнічаў такому ўспрыняццю Леніна гледачом. Але справядліва сказана, што тады публіка ў тэатры перш-наперш зварала сцэну са сваім уяўленнем аб правадыры, якое складалася ў яе на працягу многіх гадоў па іконаграфічным матэрыяле і па кніжках. «Падобны ці не?»— такім было першае эмацыянальнае пытанне тагачаснай аўдыторыі. І ўжо тое, што зала на прэм'еры «Чалавека з ружжом» у Другім БДТ аднадушна прызнала — «падобны!» — бясспрэчная заслуга акцёра і ансамбля выканаўцаў, якія, паўтараю, таксама рыхтуюць гледача да сустрэчы з артыстам, што выступае ў галоўнай ролі.

Вопыт, здабыты тады, застаецца ў арсенале трупы. Творчае дасягненне П. Малчанава і дагэтуль вывучаецца тэатрам заўжды, калі ў рэпертуар уключаецца п'еса з драматургічнай Ленініяны. Больш як трыццаць гадоў прайшло з той пары, і коласаўцы маюць у сваім актыве цікавыя і яркія работы ў гэтым напрамку — вопыт трупы ўзбагаціўся працай над «Сям'ёй» І. Папова, «Імем рэвалюцыі» М. Шатрова, «Святлом з Усходу» П. Глебкі, «Вечнай крыніцай» Д. Зорына. А на юбілейнай афішы тэатра імя Я. Коласа да 50-годдзя Савецкай улады з'явілася яшчэ адна назва — «Шостае ліпеня» М. Шатрова.

Калі прасачыць за працэсам драматургічнага абнаўлення прыёмаў і метадаў раскрыцця падзей рэвалюцыі і вобраза Леніна, трэба адзначыць наступнае. П'есы набываюць усё больш выразны дакументальны характар. Гэта заканамерна. Але мушу сказаць, што дакументальнасць сама па сабе не з'яўляецца нечым супрацьлеглым драме мастацкай. Бо элемент адбору ёсць і ў тых творах, дзе драматург, здаецца, абапіраецца толькі на архіўныя стэнаграмы, дакументы, мемуарныя звесткі і г. д. Ён прыводзіць факты ў пэўную сістэму, персаніфіцыруе ў вобразы, а тут трэба захоўваць тую ж, што і ў чыста мастацкім творы, праўду псіхалагічную, праўду характараў дзеючых асоб, будаваць сюжэтную плынь. А так званая мастацкая драма грунтуецца ўсё ж на рэаліях сапраўднага жыцця, часта зыходзіць з таго, што падказваюць аўтару вядомыя прататыпы.

КАЖУЦЬ: «Акцёр — гэта ўжо тэатр!» Правільна. І я вышэй пісаў, што наш тэатр бярэ для пастаноўкі маштабныя і глыбокія п'есы з драматургічнай Лeнініяны, бо мае выканаўцу ролі правадыра і трупу па-грамадзянску і па-мастацку сталых акцёраў. Аднак гэта—палова справы. Без змястоўнай драматургіі, якая ідзе ў рэчышчы сучасных творчых шуканняў у мастацтве наогул, поспеху быць не можа. Зноў жа скажуць: азбучная ісціна.

У тым і сакрэт нашага мастацтва, што кожны раз мы нібы нанова спасцігаем і агульнавядомае. Асабліва, калі п'еса мабілізуе творчы патэнцыял трупы на ўсю магутнасць. Здаецца, усе ўсё ведаюць, іграл і ў такога роду драмах, працягваюць знаёмае. А размовы на рэпетыцыях часам пачынаюцца з «азоў». Нібы мы набіраем разгон перад штурмам новай вышыні. Не таўчом ваду ў ступе, не! Практычна зноў адкрываем тое, з чаго пачынаецца сапраўдная творчасць тэатральнага калектыву.

Значыць, пачынаем з драмы. Згадзіліся. Ёсць што іграць, ёсць цікавыя персанажы, ёсць напружаны канфлікт, сакавітая мова і выразная кампазіцыя. Размеркавалі ролі, пачыталі за сталом — так, першыя ўражанні былі правільнымі. Што ж, застаецца толькі выйсці на падмосткі і пачынаць спектакль?

Ах, каб гэта так было!

Пісьменнікі ведаюць так званыя «пакуты слова» — гэта калі дзеля адзінага слова пераварочваюцца і плавяцца тысячы тон славеснай руды. А колькі ж пакут прыпадае на долю тэатральнага рэжысёра і артыста! Слова ж застаецца для нас хай сабе галоўным, але толькі адзіным з кампанентаў. Пластычны малюнак і бытавое праўдападабенства, інтанацыя і міміка, уменне «маўчаць» і «слухаць», рабіць «сваімі» аксесуары — касцюм, бутафорыю, мэблю... Гэта — для кожнага паасобку. А ў гурце трэба дамагацца ансамблю, артыстычнага ўзаемаразумення, каб кожнае «ружжо», што з'явілася ў аднаго выканаўцы, стрэліла, і ў адказ на стрэл было б хаця «рэха».

Шукаем усё гэта на сцэне. Напружана, цярпліва, часам нервова. Пастановачныя рэжысёрскія задачы спалучаюцца з педагагічнымі. Нешта пачынае набываць адчувальныя формы — гучыць маналог, завязаўся і па ўнутранай лініі канфлікт, вызначыліся мізансцэны, дзе і звычайная праўда жыцця, і нешта выразнае, змястоўнае, — вобразнае. Эпізоды набіраюць патрэбныя рытма-тэмпы. Кантакт паміж выканаўцамі наладжваецца...

Не, і гэта — яшчэ не спектакль Як бы мы ні радаваліся прыватным удачам, істотная праца ў тым, каб са сцэны перадаваўся асноўны пафас твора. Тое, што ёсць у п'есе (аўтарская задума), і нашы ўласныя ідэйна-творчыя намеры—тэатра. Зрабіць маналітнае відовішча—гэтай мэты нельга выпускаць з-пад увагі ні на хвіліну, нават займаючыся чарговым «кавалкам», эпізодам, шліфуючы дэталі. Зразумела, глядач часта ідзе ад прыватнага да агульнага роздуму, уражанні складаюцца пад уплывам усіх кампанентаў. Таму — адначасова! — наша пільная ўвага нават дробязям (а ў мастацтве іх не бывае).

ЧАМУ я пішу пра гэта? Тэатр выносіць на суд грамадскасці фактычна завяршэнне шматгадовай працы над трылогіяй выдатнага драматурга, мастака востра публіцыстычнай думкі, прыхільніка вялікай праўды на сцэне, увасобленай у вобразах буйных, завостраных і па-акцёрску сакавітых. Я сказаў бы, што гэта якраз той прыклад, калі актуальная публіцыстычнасць пісьма на дзіва дакладна спрыяла стварэнню тыповых вобразаў (ці трэба нагадваць пра п'есы «Мой друг» або «Паэма аб сякеры»!). Наш калектыў, натуральна, клапоціцца, каб гэтыя рысы драматургіі Мікалая Пагодзіна захаваць ва ўсёй іх жывой сутнасці.

Напрыклад, мы зноў у думках гартаем старонкі другой часткі трылогіі — «Крамлёўскія куранты». Там ёсць такая сцэна. Ленін заходзіць у хату селяніна Чуднова і сустракае маленькага яе гаспадара Сцёпку. На сцяне бачыць партрэт. Свой. Плакатна-хрэстаматыйны і саладжава падрэтушаваны.

— Гэты важны, надзьмуты пан ні на кроплю не падобны на Леніна...

— Можа, ты падобны? — пытаецца Сцёпка.

Ленін гаворыць, што ён і ёсць Ленін, а той пан, што надрукаваны на паперы—не ён.

Зразумела, мы, ставячы «Трэцюю патэтычную», помнім пра гэты дыялог, бо ў ім драматург вельмі ёмка перадаў заўсёднае імкненне Леніна быць рэалістам, нецярпімасць да найдрабнейшага фальшу, уменне бачыць рэчаіснасць і чалавека такімі, якімі яны бываюць на самой справе. Праўдзе ў вочы глядзець ён не баяўся ніколі. І не хаваў гэтай праўды, якой бы жорсткай яна ні была, ад партыі і народа.

Барані божа, каб у нас на сцэне хоць на секунду з'явіўся замест Леніна той паважны і надзьмуты пан, падфарбаваны і падрэтушаваны, але ж, і мы гэта ведаем, нельга спрашчаць вобраз, рабіць яго прыземленым, «шэрым» у сваёй звычайнасці.

Вядома, каб дасягнуць такой дыялектычнай еднасці — прастата і веліч — ад акцёра залежыць многае, амаль усё.

Ён, выканаўца ролі Леніна, і мы, рэжысура, павінны ўвесь час мець на ўвазе пафас спектакля і яму падначальваць кожны крок і кожны ўчынак галоўнай дзеючай асобы драмы. Шматгранны, заўсёды мабільны і нават часам нечаканы, Ленін на сцэне ў «Трэцяй патэтычнай» павінен быць і неяк па-асабліваму сабраным. Той агнявы тэмперамент, здольны запаліць і захапіць сабой усё, што на шляху ленінскай мыслі сустракаецца, аб якім пісаў і гаварыў У. Неміровіч-Данчанка, першы пастаноўшчык «Крамлёўскіх курантаў» на мхатаўскай сцэне (1942 год), абавязкова будзе жыць у нетрах такога вобраза. І ўсё ж неабходна вызначыць генеральны напрамак развіцця тэмы спектакля.

«Чалавек з ружжом» — гэта, першнаперш, Ленін і масы працоўных у шэрых шынялях, масы, абуджаныя рэвалюцыяй. «Крамлёўскія куранты» — Ленін і інтэлігенцыя, Ленін, які ўмее марыць-прадбачыць і змагацца за сваю мару. У «Трэцяй патэтычнай», на нашу думку, М. Пагодзін выносіць на першы план тэму — Ленін і партыя. Прынамсі, тэатр імя Я. Коласа будзе дамагацца, каб яна прагучала ў спектаклі на ўвесь голас. У гэтым мы бачым высакародную мастацкую мэту.

Зразумела, такія строга сфармуляваныя вызначэнні тэм — умоўныя. Уся трылогія нясе ў сабе невычэрпны комплекс праблем адлюстравання вобраза Леніна ва ўсіх яго сувязях з народам, партыяй, інтэлігенцыяй, ваеннымі людзьмі, дыпламатамі замежных краін, прадстаўнікамі і варожага лагера. І ўсё ж праз калізіі п'ес трылогіі выкрышталізоўваюцца, як я ўпэўнены, тыя тэмы, што я назваў вышэй. Тэмы — як вызначальны тэрмін, відаць, таксама ўмоўны для тэатральнай практыкі. Напрыклад, што ж такое тады пафас спектакля? Мабыць, гэта тэма, якая набыла жывое ўвасабленне ў тэатры — не засталася толькі ў нашых дэкларацыях, а зрабілася нервам спектакля.

Звернемся ж і да таго, што гаварыў пра трылогію сам М. Пагодзін. «Усе тры п'есы, безумоўна, звязаны агульнай тэмай. У іх я хацеў расказаць аб тым, як Ленін змагаўся за новага чалавека, які паставіў перад сабой велізарную мэту—пабудаваць сацыялізм, выканаў яе і які ўрэшце пабудуе камунізм. Гэта салдат у «Чалавеку з ружжом», інтэлігент, матрос, майстар гадзіннікаў у «Курантах» і ў «Трэцяй патэтычнай» — людзі, якія засталіся пасля Леніна весці дзяржаву. Адзін з іх — сталявар, другі — партыйны работнік. Гэтых людзей пакінуў пасля сябе Ленін, які любіў чалавека, верыў у яго, спадзяваўся на яго...»—так перадаваў агульную задуму драматург. Тэатр не мае права не лічыцца з такім аўтарскім выказваннем. Ад п'есы да п'есы перакінуты трывалыя масты. І той тэатр, які папярэдне ў розныя гады сыграў «Чалавека з ружжом» і «Крамлёўскія куранты», а цяпер ставіць «Трэцюю патэтычную», бярэ на сябе падвоеную творчую нагрузку. Спектакль павінен глядзецца і як зусім самастойны сцэнічны твор, і ў той жа час даваць гледачам магчымасць адчуць, што гэта — завяршэнне трылогіі, пэўны вынік мастацкай біяграфіі, узятай у самых вострых пераломных пунктах жыцця і дзейнасці героя. Да таго ж яшчэ і драматургічнае пісьмо М. Пагодзіна — ён выразна канструіруе твор, але яго рацыянальныя пабудовы не выпіраюць, яны абрастаюць жывой мовай і арыгінальнымі чалавечымі характарамі, раскрытымі то гранічна рэальна, то сатырычна завострана, то эскізна (там, дзе аўтар давярае тэатру цалкам — іграйце, як «бачыце» самі!). Сканструяваная схема захоўвае ярасны публіцыстычны тэмперамент, з якім малюе М. Пагодзін сцэны на людных плошчах і ў цішыні кабінета, масавыя эпізоды і камерныя дыялогі. Драматург не баіцца абвінавачванняў у тым, што не бывае «аб'ектыўным»: яго грамадзянская і мастацкая захопленасць або, наадварот, агіда заўсёды ясныя, як пазіцыі пісьменніка, што адкрыта перадае свой погляд на людзей той пары з вышынь нашага сёння. Драматург глядзіць і ацэньвае дзеючых асоб трылогіі з ленінскай патрабавальнасцю, з гістарычнай перспектывы.

Канечне, гэта не можа не адбіцца на стылявым вырашэнні спектакля.

У чытача «Трэцяй патэтычнай» можа скласціся ўражанне, быццам гэта — серыя асобных, нават выпадковых эпізодаў, дзе паказаны сустрэчы Леніна з рознымі людзьмі. Нечаканых для Леніна і прызначаных ім, непадрыхтаваных і адзіна мэтазгодных. Праз гэтыя сустрэчы, аднак, прабіваецца натуральны паток жыцця.

Тэатр будзе прыкладаць усе намаганні, каб такая натуральнасць была захавана на сцэне. Як і драматург, мы шукаем і лірычныя моманты ў драме, і бязлітасны напал пачуццяў і барацьбы думкі, і матывы роздуму аб тым, што толькі што адбылося, і аб тых, з кім цяпер сутыкнуўся Ленін. Праз знешнюю «хаатычнасць» сцэн і эпізодаў тэатр будзе несці пафас твора — Ленін і партыя ведалі, што заклік «Расія нэпаўская стане Расіяй сацыялістычнай» — не пражэкцёрства палітыканаў, а разумны, навукова падрыхтаваны і ўзважаны шлях развіцця рэвалюцыі.

Задача неверагодна складаная, бо, паўтараю, у п'есе ёсць эпізоды, дзе Ленін, здаецца, выпадкова займаецца выпадковымі справамі, калі вырашаецца лёс не краіны, а толькі аднаго чалавека. Ленін жартуе і злуе, па-сяброўску гутарыць і палымяна агітуе. Агністы і ў нейкі момант нават... разгублены (дыялог з Ірынай Сестрарэцкай), засяроджаны на адной думцы і па-чалавечы адкрыты людзям. У віры жывога жыцця!

І раптам, калі яго няма на сцэне, Марыя Ільінічна Ульянава гаворыць чэкісту Дзятлаву:

— Валодзя хворы... вельмі небяспечна...

Мы ў тэатры адчулі ў гэтай сцэне драматызм вышэйшага напалу. Папярэднічае гэтаму па-будзённаму звычайнае — размовы, жарты, кіруючыя ўказанні. І—раптам такое!..

Як сыграць такі момант? Ён таксама павінен упісацца ў мазаіку тых, здавалася б, звычайных і простых — чарговых! — размоў. І адначасова стаць моцным псіхалагічным акцэнтам і «працаваць» на агульны пафас твора — Ленін выхоўвае і песціць партыю, адданых справе рэвалюцыі людзей. Ёй, партыі, аддае ён гарт свайго сэрца і геній свайго розуму, сваю волю і свой імпэт.

Калі мы б паспрабавалі ілюстраваць гэты тэзіс, а не паглыбіліся ў сутнасць кожнага з адлюстраваных аўтарам п'есы эпізодаў кіпучай дзейнасці Леніна, пафас твора здрабніўся б, стаў бы расплывістым. Тады і спектакль атрымаецца толькі як сцэны з жыцця правадыра ў пэўны гістарычны перыяд.

Ёсць у п'есе адна істотная заўвага дзеючай асобы: рабочы гаворыць, што Ленін кожную размову, нават пра дыван, які паслалі ў заводскім цэху для сустрэчы правадыра, «пераварочвае на палітыку». Ад тэатра патрабуецца сапраўдны такт, каб раскрыць гэтае ўменне Леніна — быць заўжды палітыкам—без надакучлівасці, натуральна і заўзята.

Скажу яшчэ, што мы шукаем імправізацыйную манеру выказванняў Леніна. Каб глядач выносіў уражанне, быццам ён прысутнічае пры тым, як Уладзімір Ільіч, скажам, зараз, на нашых вачах, фармулюе свае адносіны да мастацтва (па канкрэтнай прычыне — ён разглядае карціну і слухае музыку). Але за імправізацыйным характарам выказванняў — прадуманыя прынцыпы партыйнасці мастацтва, ад якіх Ленін ніколі не ўхіляўся, застаючыся самым апантаным слухачом таго ж Бетховена або чытачом Талстога, аб чым усе мы ведаем па мемуарах.

НЕЎЗАБАВЕ спектакль будзе паказаны. Раскрыецца заслона, і мы, рэжысёры і акцёры, ужо, здаецца, не зможам паправіць ні інтанацыі, ні жэсты. Ці так гэта? Не. І тут я скажу пра тое, аб чым, можа, было б варта гаварыць у пачатку артыкула. Ёсць у мастацтве яшчэ адна сіла, якая моцна ўплывае на творы, асабліва на тэатральныя.

Глядач.

У Віцебску кваліфікаваны і непасрэдны глядач. Патрабавальны. Ён здаўна сябруе з тэатрам імя Я. Коласа. І мы амаль штовечар адчуваем яго зацікаўленае хваляванне, калі спектакль і сапраўды «зачапіў за жывое», калі са сцэны да яго звяртаюцца з адкрытым і шчырым роздумам аб жыцці мінулым і сённяшнім, калі ён бачыць праўду жыцця, якая стала мастацкай праўдай. Бывае, што кантакт паміж залай і сцэнай наладжваецца не так проста. Бывае, мы наогул не закранаем душы тых, хто прыйшоў да нас.

Кожная сустрэча з гледачом — экзамен. Хай сабе гэта наша прафесія — ўвечары садзіцца за грыміравальнае люстра, рыхтаваць сябе да выхаду на сцэну і потым іграць. Аўтаматызму тут не можа быць, не павінна быць.

Глядач усё бачыць. І не даруе рамесніцтва, творчых кампрамісаў і абыякавасці.

Коласаўцы ведаюць гэта.

«Трэцяя патэтычная» — надрукавана на нашых юбілейных афішах. Спектакль падрыхтаваны. Ідуць апошнія (хоць мне, як рэжысёру, ніколі не хапае якраз такіх — «апошніх»!) рэпетыцыі.

Якая яна будзе? Ці здолеем мы дадаць да партрэта Леніна рысы, зразуметыя тэатрам і ўвасобленыя ў мастацтве тэатра? Адказ будзе нават у першым антракце на прэм'еры.

...«Чалавек з ружжом» — год 1939.

«Крамлёўскія куранты» — год 1940 (аднаўленне ў вызваленым ад фашысцкіх акупантаў Віцебску).

«Трэцяя патэтычная» — год 1970, красавік...

У пачцівай цішыні глядзім мы на тое, як пакідае сцэну задуменны Фёдар Шмакаў. Штосьці сёння было знойдзена. А пошуку не бывае канца ў мастацтве, прысвечаным Леніну

Віцебск.

Конкурс-агляд мастацкай самадзейнасці 100

НА ПЕСЕННАЙ НІВЕ

Заключны канцэрт абласнога агляду-конкурсу Мінскай вобласці

НА ГЭТЫМ здымку вы бачыце ўдзельніцу хору народнай песні пасёлка «Дачнае» Мінскага раёна. Немаладога веку жанчына любіць песню і з захапленнем аддаецца яе чароўнай сіле. Галіна Нялобшыс — салістка хору, спявае народныя жартоўныя песні.

У заключным канцэрце абласнога агляду-конкурсу было нямала цікавага. На песеннай ніве Міншчыны — цудоўныя скарбы: творы беларускіх прафесіянальных і самадзейных кампазітараў, народная музыка. Усё, чым жыве савецкі чалавек, што захапляе і непакоіць яго, знайшло адлюстраванне ў песнях, танцах, музыцы і вершах, якія так шчодра гучалі ў гэты вечар.

Хораў, вакальных ансамбляў у канцэрце выступала многа. Але нечага не хапала. Звычайна на аглядах самадзейнасці мінчан радавалі сваёй непаўторнасцю Казловіцкі, Натальеўскі, Марачанскі, народныя хоры з Слуцкага, Чэрвеньскага, Клецкага раёнаў. Яны прывозілі на агляды песні, якія нарадзіліся ў іх мясцовасці — мілагучныя, дасціпныя, шырокія. На гэты раз калектывы выступілі ніжэй сваіх магчымасцей. Страта адчувальная, бо канцэрт пазбавіўся той жыватворнай акрасы, якая з аднолькавай сілай бярэ ў палон як выканаўцаў, так і гледачоў.

Парадавалі маладыя парасткі, што нарадзіліся ў юбілейным ленінскім годзе. Гэта—ансамбль песні і танца Барысаўскага гарадскога Дома культуры, чытальнікі Астрашыцкага Гарадка Мінскага раёна, ансамбль гарманістаў Негарэльскага Дома культуры Дзяржынскага раёна, вакальна-харэаграфічны ансамбль «Купалінка» Стаўбцоўскага раёна, танцавальны калектыў Барысаўскага раённага Дома культуры і іншыя Няхай не ўсё яшчэ было дасканалым у іх выступленні, але яны добра сябе паказалі, і справа цяпер за тым, каб стварыць ім умовы для творчага росту.

З інструментальнага жанру творчую сталасць выявілі духавы аркестр Палаца культуры Беларускага аўтазавода (г. Жодзіна) і эстрадны аркестр Барысаўскага парку культуры і адпачынку. Гарачымі апладысментамі ўзнагародзіла зала танец «На гулянні», які хораша выканаў калектыў Слуцкага гарадскога Дома культуры. Варты ўвагі работы самадзейных танцораў Івянецкага Дома культуры Валожынскага раёна, Палаца культуры горнякоў Салігорска.

Пачалося святочнае выступленне самадзейных артыстаў Міншчыны зводным хорам. Пасля выступіў зводны мужчынскі хор Аб'ядналіся хоры народнага плана і, нарэшце, фінал, у якім спявалі ўсе ўдзельнікі канцэрта. Выступленне масавага хору ў некалькі сот чалавек заўсёды стварае ўрачысты, святочны настрой. Многа радасных твараў, маладых, звонкіх галасоў. Адразу бачыш масавасць самадзейных калектываў. Але на гэты раз дужа ж быў відавочны разлік на знешні эфект.

Д. КУДЗЕЛЬКА.

Эрнест Ялугін знаёмы нашаму чытачу як журналіст, малады пісьменнік, аўтар аповесці «Камни млечного пути», выдадзенай летась у выдавецтве «Беларусь». Сёння мы прапануем увазе чытачоў яго нарыс пра крычаўскіх ганчароў, іх патомнае майстэрства, талент, які складваўся гістарычна і ў чысціні сваёй дайшоў да нашых дзён.

САМАЕ, напэўна, высокае ў Крычаве месца — былы цвінтар. Адсюль добра глядзець на горад — відаць аж той канец, што завецца чамусьці Латынню. Не ўгледзець толькі былога палаца князя Пацёмкіна: замінаюць і ўзгорак з цэнтрам Крычава, і тыя двухпавярховыя дамы, што выстраіліся па Ленінскай вуліцы — яны цягнуцца на кіламетры два з гакам.

Так гаварыў мой даўні прыяцель, крычаўскі старажыл, якога я назаву Васілём. Часам неспакойна бывае таму, чыё прозвішча названа ў друку. Неяк у «Немане» быў надрукаваны мой нарыс аб Мсціслаўлі. Мясцовае начальства палічыла, што факты аўтару падказаў адзін з тых, чыё прозвішча ўпаміналася ў часопісе. Чалавека гэтага на поўным сур'ёзе абвінавацілі ў адсутнасці мясцовага патрыятызму, назвалі няўдзячным. А між тым усё тое не цяжка было заўважыць і без экскурсавода.

Але гэта між іншым.

Прыяцель прыйшоў да мяне ўвечары, калі добра сцямнела. А было гэта, падкрэсліваю, у пятніцу.

— Хадзем глядзець, як горны паляць, — сказаў Васіль з нейкай таямнічасцю ў голасе. — Ты, хлопец, не аднеквайся, бо на такое калі яшчэ трапіш. Але апранайся дабрэй, бо золка...

На больш нізкай частцы Крычаўскага цвінтара стаяць старыя дрэвы. Іншыя ўжо струхлелі напалавіну або абзавяліся дуплямі на радасць шпакам і рознай птушынай дробязі. Калісьці гэтыя ліпы, пасаджаныя вакол тоўстай сцяны з чырвонай цэглы, хавалі за сваімі шатамі будынак старажытнай царквы, чые скляпенні ўвабралі ў сябе рэха зычнага голасу нядобрай памяці князя Радзівіла.

На паўднёвым жа баку цвінтара ёсць месца больш высокае — курган. Насыпалі яго, як мяркуюць, язычнікі-крывічы, што ў пракаветныя часы пацяснілі тут радзімічаў і заснавалі ўмацаванае паселішча (у грамаце князя Расціслава Мсціслававіча, дадзенай ім смаленскай епархіі ў 1157 годзе, называецца яно «градам»).

З кургана добра відаць той «канец» Крычава, які здаўна завецца Ганчароўкаю. Проста пад намі, за глыбокім Васкрасенскім ярам, агорнутыя невялікімі садамі, сталлі на адхонным схіле дамы ганчароў Мазальковых, Чартковых, Воранавых — усіх тых, пра каго раней я многа чуў і з якімі нядаўна пазнаёміўся, нарэшце, бліжэй.

Калі быў падлеткам, ганчары здаваліся мне людзьмі незвычайнымі, таямнічымі, нават чараўнікамі. І я з такімі ж хлапчукамі, як сам, гадзінамі назіраў на Крычаўскім рынку, як гэтыя мужчыны, абставіўшыся рознакаліберным посудам, што хораша пах свежаабпаленай глінай, названьвалі пугаўём па крамяных крутабокіх гаршках і гладышах, стукалі і так соладка-весела размаўлялі з практычнымі гарадскімі кабетамі і недаверлівымі чырванашчокімі маладзіцамі з навакольных вёсак!

І былі там ганчары Лычовы. Прозвішча, як мне здавалася, менавіта крычаўскае і менавіта ганчароўскае, бо корань тых, хто насіў яго ў горадзе, пачынаўся з Ганчароўкі.

Праз многа гадоў пасля таго, збіраючы матэрыялы для аповесці «Мсціслаўцаў посах», я даведаўся, што ў Мсціслаўлі таксама была некалі Ганчароўская слабада і славіўся там сваім умельствам нейкі майстар-кафельшчык — так званы «ценінік» — Івашка, па прозвішчы Лыч. Значыць, дзеці гэтага мсціслаўскага Івашкі няйнакш зваліся ўжо Лычовы... Але ці радня яны крычаўскім? Ці прыстала мянушка да розных людзей выпадкова па нейкай знешняй прыкмеце? Але ж абодва — ганчары. І ці так ужо далёка Крычаў ад Мсціслаўля? Сорак вёрст і некалі не лічыліся адлегласцю.

Загадку добра было б высветліць у краязнаўчым музеі. На жаль, у Мсціслаўлі краязнаўчага музея пакуль што няма, а калекцыям аматараў, з якімі мне ўдалося пазнаёміцца, характэрна пэўная хаатычнасць і выпадковасць матэрыялаў.

У Крычаўскім краязнаўчым музеі гісторыя ганчароў-рамеснікаў таксама аказалася нераспрацаванай. Яно і зразумела: прасачыць яе — справа нялёгкая, і без таго багата куды больш тэрміновай работы. Дырэктар Крычаўскага музея М. Мельнікаў усё ж паказаў мне некалькі экспанатаў—і ўжо яны льюць пэўнае святло на мінулае мясцовых ганчароў, што з цягам часу ўсё адыходзілі і адыходзілі ад арэны галоўных падзей.

Гэтыя экспанаты не ў музейнай вітрыне, а ў запасніку, бо ганчарнай экспазіцыі пакуль што не прадбачыцца. Вялізны, сцямнелы ад часу макацёр. Ужо цяжка пазнаць, з якой такой гліны зляпіў яго невядомы ганчар. Я дакрануўся да яго, і посуд загудзеў роўна і чыста, бы старажытны вечавы звон. Ён захаваў у сваім нутры пах сухога зерня і... пораху.

Случайно на ноже карманном
Найдешь пылинку дальних стран,
И мир опять предстанет странным,
Закутанным в цветной туман... —

пісаў паэт. І мне здалося, што я раблю хвалюючае падарожжа ў мінуўшчыну.

Некалі ганчары па знешнім выглядзе пасудзіны маглі беспамылкова сказаць, чыя то работа, чый почырк, як цяпер гавораць. Спрактыкаваныя пакупнікі таксама не бралі абы што — шукалі «марку». Так і казалі: «Гладышы ад Мазалька», ці: «Воранавы кубкі». І ганчар ужо сем патоў на тым крузе вылье, каб потым ужо не лузацца са скуры, расхвальваючы свае вырабы, каб аблічча гаварыла за сябе. Нездарма ж, калі разбівалі гаршчок на хрэсьбінах, кум, памалу стукаючы па стале, казаў звычайна: «Ой, баба, які гаршчок крэпкі ў ганчара выбралі!» На што баба адгукалася: «А то ж — у Чартка бралі. Але калі біць цяжка, то ў другі раз прыдбаем у каго іншага дрынчонік, каб табе дагадзіці...»

Расказваю пра гэта Васілю, той усміхаецца, ківае:

— А ці памятаеш, як даўней гаршкі называліся? — пытае ён.

Я прашу:

— Скажы.

Люблю слухаць яго аздобленыя прымаўкамі ці паданнямі адказы. Натура ў чалавека такая. «Іншы раз працуем, — расказваў неяк Васіль, — а нешта ў сэрцы такое варухнецца! Здаецца, на той бы час трапілі ў руку аловак ды папера, то песня склалася б. А дадому прытупаю — усё і ўляглося. Яно не да таго бывае, бо тут табе карова няпоеная мычыць, парася ў пуньцы пішчыць, жонка на рабоце стамілася — бурчыць... Ну, увечары хіба калі, як тэлевізар не ўключым, сыну казкі пачну плесці. І сваё туды лычка ўставіш».

— Во зараз я табе песню спяю.— гаворыць цяпер Васіль.—Даўнейшая яна, кажуць. Можа, чуў?

— Каб ты, мая міла,
Ды ласкава была,
Ой, куплю табе гарнец мёду
Ды, ой, і паўгарца піва.

— Пра гарнец — гэта для цябе,— кажа ён. — Горан — гарнец. Не ўлоўліваеш сувязі?

Ой, ад піва баліць спіна,
Ой, ад мёду галава.
Вазьмі, вазьмі лепш гарэлачкі,
Каб здаровенька была.

— Чуў?—звяртаецца да мяне Васіль. — Гарэлачкі, га? А што ад піва спіна баліць, то пэйначай пра хваробу почак. Народ хоць і цёмны быў, але здагадваўся, што ад чаго. Ганчары— народ кемлівы.

— Хіба ж то ганчароўская песня? — пярэчу я.

— Можа і не,—згаджаецца Васіль. — Аднак нашы людзі дужа здольныя што на рукі, што на слова. Нездарма самі казалі: «Не слухай, як ганчар языком балабоніць, а слухай, як пужкаю звоніць».

То праўда. Ганчары — на язык вострыя, за словам у кішэнь не палезуць. Бо палавіна справы—тыя гаршкі зрабіць, але ж трэба было іх прадаць і цану ўзяць сваю, каб нейкі ж прыбытак быў. Вось і мудрагеліў ганчар, стоячы сярод свайго тавару — сыпаў і прыказкамі, і прыпеўкамі, і выразамі трапнымі, і парады ўсякія карысныя кулінарныя даваў. І проста цікавыя ды павучальныя выпадкі ўспамінаў, каб людзі вакол таўкліся. А дзе натоўп — там і торг. З маленства ганчарскія дзеці вучыліся не толькі гліну мясіць, але і размову весці. А калі каторы ціхманым вырастаў, не гаваркім, то наравіў ужо такую жонку ўзяць, у якой язык добра падвешаны.

Васіль — сам ганчароўскі, і хаця даўно не жыве там, ды і радня амаль уся раз'ехалася са слабады, аднак ён вельмі ганарыцца мінулым свайго роду і, як і многія нашчадкі рамеснікаў, ведае дрэва сваёй радаслоўнай не менш дасканала, чым які-небудзь англійскі лорд. Ён уважліва, з нейкай нават рэўнасцю сочыць за тым, што цяпер робяць ганчары, захапляецца гліняным посудам, нават памкнуўся быў збіраць яго калекцыю, але спыніла «жыллёвая праблема» — жыве ў цеснаце, пакойчык невялікі. А трымаць калекцыю ў кладоўцы — якая ад таго эстэтычная асалода?

У Васіля першага і запытаў я — ці пазнае ён, якому ганчароўскаму роду належыць макацёр — той, што ў раённым краязнаўчым музеі.

— У кожнага рода ганчароў доўга застаецца свая манера. Я нямала прыглядаўся... — задуменна адказаў Васіль. — Здаецца, Лычовых работа. Ці, можа, зімонінцаў? Аднак і тут сувязь ёсць з Лычовымі. Бо з зімонінцамі ў іх даўняе знаёмства і нават сваяцтва.

Так, калі работа зімонінская, то гэта і сапраўды ўжо Расія. Зімонін знаходзіцца за дваццаць восем вёрст ад Крычава, на Смаленшчыне, і туды здаўна беларускія ганчары пасылалі фурманкі па вельмі вогнетрывалую гліну. У Зімоніне з незапомных часоў жылі ганчары, якіх ведалі не толькі на Смаленшчыне, але і на Магілёўшчыне. Абозамі, а больш па рэках, бо гліняны посуд — тавар далікатны, развозілі зімонінцы свае вырабы ў многія мясціны, у першую чаргу да блізкіх суседзяў мсціслаўцаў і крычаўцаў. І на кірмашах побач з беларускаю крыху працяглай і паважнай гаворкаю чулася мова смалян, энергічна-бадзёрая, ёмістая. Тут рускія і беларускія ганчары спаборнічалі ў майстэрстве, знаёміліся, пераймалі адзін у аднаго лепшае — узоры, рэцэпты палівы, форму, а пры добрым ладзе — то і вытворчымі сакрэтамі дзяліліся. Скажам, крычаўцы пераймалі ў зімонінцаў прыёмы абпалу markрознага посуду, а тым спадабаўся ганчарны круг беларусаў, які не трэба было круціць рукой. А бывала і так, што стаяць на кірмашы побач зімонінскі юнак і крычаўская дзяўчына, посуд прадаюць ды адзін да аднаго прыглядаюцца. А праз некаторы час едуць у Крычаў сваты... Вось і Аляксей Лычоў, што зараз прадстаўляе на Ганчароўцы старажытны род беларускіх масцеравых-гліншчыкаў, ажаніўся на дачцы ганчара з Зімоніна.

...На кургане ветрана. І вецер, што называецца, шквалісты. Дажджу, праўда, няма пакуль, але кожны такі шквал зрывае з чорных ліп мірыяды вадзяных кропелек, рабаціць вадзяныя прамавугольнікі ў шурфах, якія пакінулі тут некалі археолагі. Калі пазіраць толькі на гэтыя вадзяныя прамавугольнікі з іх цёмным рабаціннем і слухаць, як глуха гудзе курган, можна ўявіць сабе, што ты сярод вашчылаўцаў, якіх асадзілі гайдукі князя Радзівіла і абстрэльваюць з мушкетаў і карцечніц, што на старажытных курганах яшчэ мігцяць дымныя агні, звініць сталь клінкоў і ў дзірван з сыканнем уразаецца карцеч, ад чаго ў паветры пахне порахам і магільнай травою — чаборам.

Кажуць, сярод паўстанцаў было многа рамеснікаў-ганчароў...

Бунты, праўда, як правіла, не рамеснікі распачыналі, а сплаўшчыкі лесу. Плытагоны — людзі няўрымслівыя, моцныя духам і целам, звыклыя да асабістай свабоды, здаўна ў Крычаве былі яны тым матэрыялам, што ўспыхваў, як порах. Але гэтак жа хутка іх парыў згасаў. Пасля першага ж моцнага контрудару плытагоны разбягаліся, бо не было за іх плячыма нічога, акрамя клунка з харчам і запаснымі лапцямі. Для больш працяглага гарэння патрэбна было іншае «паліва», як кажуць ганчары — другія дровы. Такім палівам для пажару народнага гневу былі ў гарадах і мястэчках рамеснікі. Іх, праўда, нялёгка было разварушыць, затое біліся яны потым да апошняга: за іх спіною заставаліся майстэрні, сем'і, якія ў выпадку паражэння траплялі ворагу на расправу. Таму менавіта з гэтага асяроддзя і выходзілі важакі народныя, самыя адданыя справе — Вашчыла, Карпач...

— Карпач точна ганчаром быў, — упэўнена кажа Васіль. — Гэта ж ад яго потым род Мядзведзевых на Ганчароўцы пайшоў. Калі таго Карпача радзівілаўцы зацкавалі ў мядзведжай скуры сабакамі, родзічаў яго ных і пачалі мядзведзямі клікаць. Хто каб ганіць, а многія і з павагаю.

Далекавата, там, дзе Пад'язная ўліца ўліваецца ў Калгасную, узнік за нейчымі прысадамі трапяткі агеньчык. Ён то шырэе і нарастае, то знікае зусім, і тады ў тым месцы калышацца барвовы слуп — агонь забівае дым.

— Во, малодшы Чарток закурыў, — азначае Васіль і горбіцца, уцягвае галаву ў куцы каўнер. — Сёння горан паліць — не польку скакаць. Насмокчацца, небарака, копаці... Але ж ён і ўпарты! Усе яны такія — Чарткі. Думаеш, прозвішча так сабе да людзей прыліпае?

Васіль упэўнены, што ў рода Чартковых такое прозвішча з-за іх рухавасці і няўрымслівасці. А калі яшчэ вылезеш на свет божы раніцаю, усю ноч прастаяўшы ля горна ды пакідаўшы ў агонь смаляныя карчы, то і будзеш з ног да галавы закапцелы, з чырвонымі ад бяссонніцы вачыма і злы. Чорт дый годзе! Чарток... Той самы вяртлявы, не надта каб і шкодны, але ж іншы раз надакучлівы хатнік, што па ўсіх казках вёўся на гарышчах з часоў паганства, а потым прабраўся нават у хрысціянскую рэлігію.

— Ну, Воранавы, дык яшчэ і кавалямі былі, — прыпамінае Васіль. — Таксама ў копаці. Як пастукае ў курнай кузні, то ладвечар твар чорны, бы воранава крыло... Банчыкавы ж — ад круглясці сваёй і невялікага росту. Бы невялічкія збанкі. Збанчыкі, словам... Таксама вядомы род ганчароўскі. Пегась — дык той рэвалюцыянерам быў. Заслужаным чырвонагвардзейцам. Вельмі, кажуць, сябе паказаў у васемнаццатым у баях з немцамі пад Псковам. Узнагароды вялікія меў. Не быў бы то ганчароўскага роду... Ты калі ў музей наш наведаешся, спытай ягоную фотакартку. Там яна ёсць. І другі Банчыкаў. Арсень—таксама залаты быў чалавек. Да вайны ў Крычаве сакратаром райкома партыі працаваў. Людзі вакол яго роем віліся. І каб табе фанабэрыя якая, ці каб для сябе што адкрэмсаў — божа барані! Людзі ж прыкмячаюць. Як усе жылі, так і ён. Галадна было, і яго жонка ў чарзе за хлебам стаяла. Вот як! Але Банчыкавы ўжо гліны не цёпаюць. Аніхто. Затое патомкі ў другім сябе паказалі! Талент, браце, не прападзе. Не ў тым, дык у гэтым сваё возьме. Думаеш, нашых на цэментным заводзе мала? Ты распытай там...

Распытваў. Спачатку наведаў знаёмых цэментнікаў. У цэху абпалу, у транспартным, дзе былы мой аднакласнік камандуе.

— Ганчароўскіх табе? — дзівіліся знаёмыя. — Ды хто ж цяпер вызначае па такіх прыкметах? Дарэмна, відаць, шукаеш. Запісвай лепш перадавікоў, як усе робяць...

Тады набраўся я рашучасці — і да начальніка аддзела кадраў цэментна-шыфернага камбіната. Да Эдэлева Генадзя Васільевіча. Мала таго, што ўсе анкетныя дадзеныя пра людзей да яго па роду службы сыходзяцца. Мне даўно было вядома, яшчэ з часу работы ў Крычаўскай раённай газеце, што Эдэлеў — старажыл на камбінаце. Вось толькі ці зразумее ён мяне зараз у маіх крыху незвычайных пошуках? У мяне ж было пытанне, якое выходзіла за ўсякія рамкі службы начальніка аддзела кадраў вялікага прамысловага прадпрыемства.

Але мяне зразумелі. У начальніка аддзела кадраў цэментна-шыфернага камбіната я знайшоў амаль усё тое, што мне было патрэбна.

Ёсць у кожнага з жывучых на зямлі адпаведная інстынктыўная схільнасць да таго роду дзейнасці, якой займаліся яго продкі. Зразумела, яблыка ад яблыні можа ўпасці і далекавата. І ўсё ж схільнасць чалавека да нейкай адпаведнай дзейнасці, якая адбілася ў генах яго роду, як кажуць, дадзеная «ад бога» таленавітасць, — існуе. Ці не таму былыя ганчары, сыны, пляменнікі ганчароў вельмі ж да месца прыйшліся ў такой некалі незвычайнай для Крычава справе, як абпал, вытворчасць цэменту? І ці не таму глінацёп Воранаў, той самы, на ўсю Ганчароўку зараз вядомы стары камуніст дзед Васіль — у трыццатыя гады быў адным з лепшых рабочых цэха кар'ераў цэментнага завода, хутка і беспамылкова выбіраў сыравіну, найбольш прыгодную для прыгатавання калатушы-шламу — першаасновы будучага цэменту. І браты яго там былі, і многа яшчэ люду ганчароўскага, што пакінулі дзедаўскія горны, сэрцам успрыняўшы кліч маладой рэспублікі — хутчэй даць новабудоўлям свой, беларускі цэмент. Цэмент, які патрэбен быў больш за хлеб.

Найбольш унутрана падрыхтаванымі для карэннага сацыяльнага перавусаблення аказаліся былыя рамеснікі, а ў нашым выпадку менавіта ганчары. І менавіта ганчароўскія хлопцы, як ніхто іншы прыйшліся да месца ў такой тонкай справе, як абпал клінкеру (шлам спякаецца да галушак-каменняў — клінкеру, клінкер размолваюць на цэмент). Нешта падобнае, але, праўда, у куды меншых маштабах і не пры такіх высокіх тэмпературах, адбываецца ў ганчарным горне. І каля горна патрэбна майстэрства — ды яшчэ якое! Недапаліш—посуд рассыплецца. Перапаліш — таксама патрэскаецца і хутка развяліцца. Як здагадацца, што наступіла тая «залатая» сярэдзіна, калі ўсё ў самы раз? І вось цэлыя суткі стаіць, баючыся адвярнуцца хоць на хвілінку, пазірае ганчар у палаючае жэрла, падкладае то паленца, то смаляны корчык у адзін бок, у другі, не раз, не два абыходзіць вакол горна, прыглядаючыся, як ясенеюць чарапкі, накладзеныя на посуд зверху. І калі хопіць вопыту, угледзіць усё як след, адчуе тым прафесійным, атрыманым у спадчыну ад бацькоў інстынктам, што гатова, — будзе весела звінець назаўтра, на людным кірмашы ягоная пужка па крамяных гарлачах і пузатых кубках. А не ўгледзіць, не ўгадае — ціхенька, падалей ад насмешлівых позіркаў суседзяў складзе свае дрынчоны ў мех — загрыміць усё ў яр!

А столькі працы пакладзена! Спачатку трэба было прывезці гліну. Белую — з Зімоніна, чырвоную і тлустую — з-пад Глушнева, да якога таксама канец не блізкі, шэсць вёрст. І ўжо тады дадаць да прывезенай яшчэ нейкай, крыху больш поснай, крычаўскай — з Глінішча. Усё ў строга адмераных частках — не больш, не менш. А сумесь тую, загарнуўшы ў ільняное палатно, да знямогі, да болю ў паясніцы і ікрах мясіць босымі нагамі. А тады працягваць скрозь месіва дрот, каб вывудзіць кожны валасок, кожную травінку. А потым прамацаць усё рукамі, каб не стаіўся дзе здраднік-каменьчык. А потым... Колькі ж гэта клопату, пакуль тая гліна трапіць, нарэшце, на ганчарны круг, і цьмяна-чырвоны камяк яе, тлуста паблісківаючы, ажыве пад чуйнымі пальцамі ганчара! І пачне набываць тонкасць, зграбнасць, сіметрычнасць, хараство няхай сабе ў нечым прымітыўнага, але ж у нейкай ступені і мастацкага твора. Бо нават самы бесталанны рамеснік укладае сюды даражэйшую, лепшую часцінку сваёй душы, а разам з тым і традыцыйнае, народнае ўяўленне аб прыгажосці. Хто ж возьме, хто купіць нязграбнае, непрыгожае?

Ды вось і апошні кавалак гліны, паскробак.... З яго ўжо не выкруціш гарлач або гаршчок-кулачок, той самы, у якіх нашы бабулькі гатуюць такую духмяную, проста райскую кашу з проса ці грэчкі-ядрыцы. (І чаму гэта самая лепшая каша бывае менавіта ў гліняным паліванцы?) Так, пасудзіны ўжо не выйдзе. Але ж і малы камяк просіцца ў рукі, і ў яго аморфным целе жывуць ужо абрысы нечага, што напамінае аб сабе, трывожыць фантазію ганчара. Закончана амаль што катаржная па напружанасці работа, і ў душы стваральніка — праблісk радасці. Можна нават дазволіць сабе пажартаваць, пасмяяцца. І пальцы самі лепяць з таго камяка фігурку пеўніка або ўпартага бэранчыка, якога заінтрыгавалі новыя вароты. Або півкунасагрэйку. Падобную да той, што зараз у раённым краязнаўчым музеі ляжыць пад шклом як знак чалавечы з дзевятнаццатага стагоддзя, несучы на сваім гліняным венчыку, здаецца, нават адбітак чыйгосьці пальца—ледзьве бачныя прадаўгаватыя рысачкі, якія ўжо ні ў кога і ніколі не паўтарацца.

Гэта ўжо лірыка. Але звярніце ўвагу на незвычайную працавітасць, акуратнасць ганчара, упартасць ягоную ў пераадоленні таго «супраціўлення» матэрыялу, які вядомы кожнаму, хто сам спрабаваў што-небудзь зрабіць, — ну, хаця б сыну прымітыўнага паветранага змея ці лодку з кавалка сасновай кары. І вось якасці гэтыя, прывітыя ганчару з дзяцінства бацькоўскім панукапнем, увабраныя ім у свой характар сямейнымі паданнямі і фальклорам, таксама аказаліся да месца ў складанай, а часам і капрызнай справе вытворчасці цэменту, якой была яна, гэтая справа, у трыццатыя — саракавыя гады. Усё спатрэбілася — і доўгацярплівасць, і тая дысцыплінаванасць рабочага чалавека.

Шкада, што ніхто з ганчароў не здагадаўся весці хоць якое-небудзь летапісанне. Гэта былі б яркія старонкі, што расказалі б аб таленавітасці, мужнасці і працоўным гераізме крычаўскіх гліншчыкаў.

А ў старадаўнія часы, здаецца мне, меліся на ганчароўскім канцы летапісцы-аматары. Вось толькі дзе зараз тыя скарбы-запісы? Вельмі ж драматычным, а то і трагічным для Ганчароўкі было апошняе паўстагоддзе. Застаецца адно, мабыць, — уважліва слухаць вусныя ганчароўскія паданні...

Міналі гады. Невялічкі некалі цэмзавод разросся ў магутны саюзнага значэння цэментна-шыферны камбінат, прыйшло многа новых людзей — з усіх канцоў краіны. Старыя ж кадры, першапраходцы, хто пайшоў на пенсію, хто склаў галаву на вайне. Але і начальнік аддзела кадраў, і машыніст вярчальных печаў Герой Сацыялістычнай Працы Іван Іванавіч Магілёўцаў, які ў трыццатыя гады юнаком прыехаў сюды з Браншчыны, — усе яны могуць пацвердзіць: не збяднеў род ганчароўскі ў вялікім племені крычаўскіх цэментнікаў. Панкін Васіль з сыравіннага цэха і зараз жыве на той самай Калгаснай вуліцы, за прысадамі якой паліць свой горн Чарткоў-малодшы. І машыніст вугальных млыноў Емяльяненка. І Зоя Казлова з абпальнага. І Зонтаў Мікалай з памолу, дзе клінкер ператвараюць у шэра-зялёны цэментны парашок.

— Вось не ведаю, як Мазалькоў Мікалай з шыфернага цэха, — кажа начальнік аддзела кадраў.—Той блізка ад Ганчароўкі жыве, але ж не там, а за цвінтаром, бліжэй да Сожа. Вельмі ж здольны работнік. Брыгадзірам каторы год... У Айчыннай вайне ўдзельнічаў...

Аднак тут я спашлюся на сведку з другога боку, ужо з самой Ганчароўкі, — на Сымона Мацвеевіча Мазалькова.

— Ну, як жа! — пацвердзіў Сымон Мацвеевіч. — Нашага, ганчароўскага ён кораня. Нават нейкая і радня мне далёкая. А што жыве не ў Ганчароўцы, дык такіх многа. Мы ж не ў загарадцы жылі. І да нас у слабаду людзі перасяліліся, і ад нас. Хто ў прымы ішоў, хто занятак мяняў. Асабліва ж пасля вайны стала меншыцца ганчароў. Не, талентам не збяднелі. Але ж нейкія мы сталі занядбалыя. Быццам перад кім вінаватыя, што яшчэ займаемся гэтай справай. Во, ліха якое! Можа, яно ўжо і не патрэбна нікому — наша ўмельства? Але ж пішуць жа мне людзі: «Сенька, прывозь свае гаршкі. Дзе ты запрапаў?» З Мсціслава нядаўна пісьмо прыслалі знаёмыя...

Крыху ссутулены, як і ўсе ганчары, што багата гадоў гарбелі над кругам, гаспадар накіраваўся да печы. Печ у Мазалькова магутная, займае без малога пятую частку прасторнай хаты. Пра такую раней казалі, што на ёй кадрыль можна гуляць.

Але печ гэткіх памераў у ганчароў мае пэўнае практычнае прызначэнне. Тут, зняты з круга, посуд сохне перад абпалам. Да печы яшчэ прыладжваўся высокі палок. І калі сушыўся «тавар», сутак двое ў хаце было сырое, густа насычанае пахам гліны паветра. Ці не адна гэта з прычын, што сярод ганчароў быў асабліва распаўсюджаны раматус?

Цяпер печ у Мазалькова пустуе. Толькі стаяць пасярэдзіне печы акардэон і баян ды незадаволена пазірае на хату дрымотны кот.

Яшчэ адзін музычны інструмент ляжыць на шафе. Сымон Мацвеевіч заўважае мой здзіўлены позірк.

— Што, — гаворыць ён, дастаючы з пячуры стосік паперак і пісьмаў.— Што — многа, кажаце, музыкі? Гэта ж сын мой Аляксандр загадчыкам раённага Дома культуры. Нешта рамантаваў у іх, клеіў, а цяпер сушыць вось. І Віктар, малодшы мой, спрабуе іграць. Музыкі, бачыце, поўная хата. А адзін мой хлопец на караблях, матрос. Вось толькі бацькаву справу абыходзяць. Хаця не, што я кажу? Віктар спрабаваў. Але ж фінагент угледзеў і гоп мне дадатковы падатак. Ну, хлопец і астыў, найшоў у тэхнічнае вучылішча цэмзаводскае. Вось жа і Цімоха Чарткова хлопец узяўся быў, але кінуў неўзабаве. Зараз на заводзе гумавых вырабаў, пры машыне, што афарбоўку робіць. Такая, кажуць, машына хітрая, што не кожны інжынер падступіцца. А Чарткоў гэты — ого! Чуццё ў яго тонкае. Ганчарскае, скажу вам, чуццё. А, ды хай іх гром паб'е, тыя гаршкі! На іх жа зараз не заробак, а смех адзін. Толькі на папяросы ды за патэнт заплаціць...

(Заканчэнне на 9-й стар.).

Мал. К. Ціхановіча.

ЭКСПАНУЕЦЦА Ў «ЛІМе»

У. ПАШЧАСЦЕЎ. Дзедаў чай.

У рэдакцыі «Літаратуры і мастацтва» днямі адкрыўся першы «Лімаўскі вернісаж». На ім прадстаўлены работы маладога графіка У. Пашчасцева. Работ не так многа — усяго дванаццаць.

Імя У. Пашчасцева вядома тым, хто сочыць за рэспубліканскімі выстаўкамі, хто цікавіцца здабыткамі беларускай кніжнай графікі. Ён працуе шмат і ўпарта. Спрабуе сябе ў розных тэхніках, у розных тэмах. Чытачам «ЛіМа», напэўна, вядомы яго серыі «Граніца», «Салігорск», «Порт Клайпеда» і іншыя, якія экспанаваліся на рэспубліканскіх і ўсесаюзных выстаўках. Відаць, тыя, хто памятае гэтыя работы, пагодзяцца, што адметныя рысы творчасці маладога мастака — дакладнасць малюнка, трапнасць назіранняў, лёгкі гумар, добрае валоданне рознымі тэхнікамі станковай графікі. Усімі гэтымі якасцямі вызначаюцца і работы, прадстаўленыя на выстаўцы ў «ЛіМе». Акрамя таго, некаторыя апошнія лісты У. Пашчасцева даюць падставу гаварыць пра яго, як пра мастака, здольнага пранікнуць ва ўнутраны свет чалавека, перадаць тонкія адценні яго стану. Сёння мы знаёмім чытачоў з двума работамі У. Пашчасцева — «Салігорск. Змена ідзе», «Дзедаў чай».

Рэдакцыя мае намер праводзіць такія выстаўкі рэгулярна, каб больш поўна знаёміць чытачоў з творчасцю беларускіх мастакоў, інфармаваць, над чым яны зараз працуюць, знаёміць чытачоў з новымі імёнамі.

У. ПАШЧАСЦЕЎ. Салігорск. Змена ідзе.

МАСТЫ ДА СЭРЦАЎ УКРАІНЦАЎ

За пяцьдзесят два гады Савецкай улады на Украіне выйшла 120 кніг беларускіх пісьменнікаў агульным тыражом больш чатырох мільёнаў экземпляраў. Лічбы самі па сабе ўнушальныя. Але чым вымераць тое пачуццё асалоды, радасці, той зарад бадзёрасці, энергіі, веліч тых думак, ідэй, якія прынесла беларуская кніга шахцёрам Данбаса, хлебаробам Палтаўшчыны, карпацкім лесарубам!..

Беларуская паэзія ішла на спатканне з украінскім чытачом занадта памалу, завельмі нерашуча.

Становішча пачало мяняцца толькі недзе з пачатку 60-х гадоў. У гэты час у Кіеве, Львове і некаторых іншых гарадах арганізуюцца тэматычныя вечары маладой беларускай паэзіі. Часопісы «Дніпро», «Жовтень», іншыя перыядычныя выданні публікуюць падборкі перакладаў вершаў беларускай творчай моладзі.

Склалася так, што ўкраінскаму чытачу сёння лепш вядома беларуская паэзія, чым проза або драматургія. Хутчэй за ўсё гэта можна вытлумачыць тым, што ў самой беларускай літаратуры паэзія доўгі час займала (і хто яго ведае, ці не займае і зараз) вядучае месца. Але і перакладчыкі чамусьці дагэтуль ахвотней горнуцца да слова вершаванага.

Украінцы атрымалі на сваёй роднай мове нямала зборнікаў беларускіх паэтаў. Творы Янкі Купалы выдаваліся па-ўкраінску каля дзесяці разоў. Выходзілі вершы і паэмы Якуба Коласа, Максіма Багдановіча, байкі Кандрата Крапівы, кнігі паэзіі Петруся Броўкі, Максіма Танка, Аркадзя Куляшова і інш. Толькі за апошнія два гады з'явіліся ў друку кніга лірыкі Максіма Багдановіча (у серыі «Жамчужыны сусветнай паэзіі») і яго «Вянок», перакладзены яшчэ ў дваццатыя гады вядомым украінскім літаратарам Міхайлам Драй-Хмарам (у кнізе выбраных твораў М. Драй-Хмары). Мікола Нагнібяда пераклаў кнігу вершаў Максіма Танка «Мой хлеб надзённы», а Андрэй Малышка—шэраг лірычных твораў і паэм Янкі Купалы, якія выпусціла ў свет кіеўскае выдавецтва «Дніпро».

Як відаць ужо з пераліку імёнаў, на Украіне да апошняга часу было вядома выключна старэйшае пакаленне беларускіх паэтаў. Іх творы вызначылі, дарэчы, і паэтычнае аблічча анталогіі «Беларуская савецкая паэзія», выдадзенай яшчэ ў 1948 годзе пад рэдакцыяй Я. Коласа, П. Тычыны, Ул. Сасюры і іншых, а таксама анталагічнага зборніка «Песні з Беларусі», які выйшаў у Кіеве ў 1957 годзе. Маладая ж беларуская паэзія ішла на спатканне з украінскім чытачом...

За справу папулярызацыі творчасці маладых бярэцца старэйшына ўкраінскага савецкага перакладу Грыгорый Кочур. І вось, як вынік, своеасаблівы падрахунак усёй гэтай працы — вялікая, ажно на 14 друкаваных аркушаў, анталогія маладой беларускай паэзіі «Калінавыя масты».

Ад падобных выданняў «Калінавыя масты» адрозніваюцца перш за ўсё строгім «узроставым цэнзам» прадстаўленых у ёй аўтараў: у кнігу ўвайшлі вершы паэтаў, якім няма сарака год, г. зн. тых, хто нарадзіўся не раней 1930 года. Безумоўна, сталасць паэзіі далёка не заўсёды абумоўліваецца ўзростам яе стваральнікаў. Тым не менш у гэтым ёсць свой пэўны сэнс: у анталогіі добра «праглядваюцца» патэнцыяльныя магчымасці ўсёй беларускай паэзіі, відаць яго сённяшні юны і заўтрашні сталы дзень...

Галоўнае месца ў «Калінавых мастах» занялі творы паэтаў, якія актыўна заявілі пра сябе з другой паловы 50-х гадоў і маюць на сёння нямала ўласных паэтычных кніг. Гэта — Ул. Караткевіч, А. Вярцінскі, Н. Гілевіч, С. Гаўрусёў, А. Лойка, П. Макаль, Ю. Свірка, Р. Барадулін, Г. Бураўкін, Я. Сіпакоў, Ул. Паўлаў. Побач з імі — паэты прызыву 60-х гадоў: В. Зуёнак, М. Рудкоўскі, Р. Тармола, А. Наўроцкі, М. Стральцоў, Д. Бічэль-Загнетава, А. Грачанікаў, В. Макарэвіч, В. Вярба. Не абышоў складальнік анталогіі Гр. Кочур і паэтаў малодшага пакалення. У анталогіі змешчаны вершы М. Маляўкі, С. Панізніка, М. Дуксы, М. Федзюковіча, Р. Семашкевіча, В. Іпатавай, Ю. Голуба, В. Сідарэнкі, В. Коўтун, Ж. Янішчыц, А. Разанава. Усяго ж у «Калінавых мастах» змешчаны творы сарака трох паэтаў.

Пра творчую манеру многіх з іх, пра своеасаблівасць маладой беларускай паэзіі ўвогуле, яе сувязь з часам, грамадскім жыццём хораша і з веданнем справы расказаў ва ўступным артыкуле да кнігі Алег Лойка. Яго артыкул «Новы вырай» — своечасовыя, неабходныя ўводзіны чытача ў свет паэзіі, без якіх сам гэты свет мог бы здацца не да канца зразумелым. Дарэчы, звесткі, пададзеныя ў артыкуле, добра дапаўняюцца лаканічнымі біяграфічнымі і бібліяграфічнымі даведкамі пра кожнага з аўтараў.

Над перакладамі беларускіх твораў працавала каля сарака ўкраінскіх паэтаў, у пераважнай большасці — маладых па ўзросце. Такі «брыгадны» спосаб працы дазволіў за вельмі кароткі час выпусціць кнігу ў свет, пазнаёміць украінцаў з самымі навейшымі здабыткамі паэтычнага мастацтва беларускага народа. Але, разам з тым, ён не мог не прывесці і да некаторай якаснай стракатасці перакладаў, іх пэўнай разнастылёвасці. Гэта заўважаецца часам нават у мове перакладзеных твораў, што абумоўліваецца нярэдка арыентацыяй перакладчыкаў на родныя ім, але розныя (усходнія і заходнія) украінскія гаворкі. Так, напрыклад, беларуская «крыніца» перадаецца па-рознаму: криниця, керниця, джерело, ключ. І выклікана гэта якраз не мастацкімі задачамі, а прыхільнасцю перакладчыка да пэўнага слова-сіноніма.

Важна іншае: у цэлым, за невялікімі выключэннямі, маладая беларуская паэзія загучала па-ўкраінску шчыра, задушэўна, эмацыянальна. Многія вершы, здаецца, з самага пачатку напісаны былі на ўкраінскай мове.

Па-майстэрску ўзноўлены ва ўкраінскай моўнай стыхіі многія творы беларускіх паэтаў перакладчыкамі старэйшага пакалення — тым жа Гр. Кочурам, Д. Паламарчуком, М. Пятрэнкам. Нямала папрацавалі і маладзейшыя, але ўжо таксама даўнія прыяцелі беларускай паэзіі Ул. Лучук, Р. Лубкіўскі, І. Гнацюк, Я. Танюк, Л. Чараватэнка, Д. Чараднічэнка і інш. Да іх прылучылася цэлая кагорта паэтэс — Е. Брынцава, С. Жолаб, М. Львовіч, Е. Нарубная, Я. Паўлычка, А. Сенатовіч. Тыя некалькі вершаў, што пераклалі для анталогіі І. Драч, В. Каротыч, М. Кацюбінская, вызначаюцца беражлівым стаўленнем да арыгінала, уменнем пранікнуць у самую яго сутнасць, перадаць яго дух.

«Калінавыя масты» адкрываюць сабой шлях украінскіх чытачоў да маладой паэзіі іншых саюзных рэспублік — імі распачынаецца на Украіне выдавецкая серыя «Маладая паэзія краіны». Па гэтых мастах на Украіну прыйдзе яшчэ нямала і новых таленавітых беларускіх літаратараў.

Т. КАБРЖЫЦКАЯ.

г. Львоў.

«Калинові мости». Анталогія маладой беларускай паэзіі. На ўкраінскай мове. Выдавецтва «Молодь». Кіеў. 1969.

БЕЛАРУСКАЯ МОВА Ў СІНТАКСІСЕ

За апошнія гады выдадзена нямала добрых кніг па беларускай мове. Сярод іх варта адзначыць і «Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы», прызначаны студэнтам філалагічных факультэтаў вышэйшых навучальных устаноў як практычны дапаможнік.

Кніга складаецца з асобных раздзелаў, вывучэнне якіх прадугледжана праграмай. У кожным раздзеле дзве часткі. У тэарэтычнай частцы асноўная ўвага ўдзяляецца найбольш складаным пытанням сінтаксісу, прыводзіцца абавязковая і дадатковая літаратура, прапануюцца пытанні для самаправеркі. У практычнай частцы змешчаны разнастайныя практыкаванні і заданні, выкананне якіх дапаможа замацаваць тэарэтычны матэрыял. Такая структура дапаможніка апраўдваецца практыкай і спрыяе свядомаму засваенню самых складаных правілаў сінтаксісу.

Асноўную ўвагу аўтары дапаможніка звяртаюць на складаныя пытанні сінтаксісу, якія маюць важнае значэнне для разумення сінтаксічных з'яў беларускай літаратурнай мовы. Кожны раздзел дапаможніка вызначаецца дакладнасцю і глыбінёй фармуліровак, прастатой і выразнасцю тлумачэння. Аўтары даюць адказы на шмат якія пытанні сінтаксісу, недакладна растлумачаныя або зусім не асветленыя ў ранейшых дапаможніках.

У кнізе, напрыклад, даецца не толькі змястоўнае тлумачэнне пабочных і ўстаўных слоў, спалучэнняў слоў і сказаў, а і іх дакладнае размежаванне з членамі сказа. Пры гэтым асаблівая ўвага звяртаецца на такія словы, як **нарэшце, сапраўды, праўда, напэўна, канечне, аднак.**

У дапаможніку даюцца дакладныя тлумачэнні самых складаных пытанняў сінтаксісу. Сярод іх: вызначэнне дзейніка і выказніка, выражаных рознымі часцінамі мовы і спалучэннямі слоў, адрозненне прыдатка ад паяснёнага слова, акалічнасці ад іншых членаў сказа, параўнальнага звароту ад параўнальнага сказа, аднасастаўных сказаў ад няпоўных сказаў, развітых намінатыўных ад двухсастаўных сказаў. Аўтары тлумачаць асноўныя прынцыпы размежавання даданых членаў сказа, выражаных формамі назоўніка, даюць кароткую, але даволі выразную характарыстыку складаназлучаных і складаназалежных сказаў, розных відаў даданых сказаў, злучаных слоў і злучнікаў, простай, няўласна-простай і ўстаўной мовы.

Кожнае тлумачэнне тэарэтычнага матэрыялу падмацоўваецца прыкладамі з твораў мастацкай літаратуры або перыядычнага друку. Важнае значэнне пры гэтым надаецца сэнсавым і граматычным асновам пунктуацыі і пастаноўцы знакаў прыпынку.

Аўтары дапаможніка шмат увагі надаюць пытанням культуры роднай мовы, яе спецыфіцы ў сінтаксісе, указваюць на неўласцівыя беларускай мове канструкцыі і парушэнні літаратурных нормаў, якія часта сустракаюцца ў перыядычным друку і ў творах мастацкай літаратуры.

Нацыянальная спецыфіка мовы вельмі ярка праяўляецца ў словазлучэнні. Пра гэта сведчаць шматлікія беларуска-рускія паралелі, якім у дапаможніку адводзіцца значнае месца.

Трэба аддаць належнае складальнікам дапаможніка за іх умелы падбор прыкладаў і параўнанняў, за дакладнасць тлумачэнняў.

У сінтаксісе ўсё яшчэ ўжываюцца ўскладнёныя тэрміны, якія не садзейнічаюць паспяховаму разуменню сінтаксічных з'яў. Аўтары дапаможніка свядома адыходзяць ад былых штампаў і карыстаюцца больш дакладнай лінгвістычнай тэрміналогіяй. Удалымі трэба лічыць такія тэрміны, як **удакладняльныя, абагульняльныя, паясняльныя** і **паяснёныя** словы (у ранейшых дапаможніках: удакладняючыя, абагульняючыя, паясняючыя і паясняемыя). Добра зрабілі аўтары дапаможніка, што адмовіліся ад такіх недакладных слоў, як **пасрэднае** і **беспасрэднае** кіраванне. Замест іх уводзіцца зусім дакладны тэрмін — **прыназоўнікавае** і **беспрыназоўнікавае** кіраванне. Варта было б замяніць і такія незразумелыя тэрміны, як **прысубстантыўнае, прыад'ектыўнае** і **прыадвербіяльнае** дапаўненне. Гаворым жа мы проста і зразумела: **прыдзеяслоўныя** дапаўненні. Дык чаму ж нельга гаварыць: **прыйменнае назоўнікавае, прыйменнае прыметнікавае** дапаўненне?

Добры дапаможнік выпусціла выдавецтва «Вышэйшая школа». Кніга — вартая ўвагі. Шкада толькі, што яна выдадзена невялікім тыражом — 4 тысячы экземпляраў. Такі тыраж далёка не задаволіў попыт на кнігу. Патрэбна такая кніга не толькі студэнту-філолагу, як адзначаецца ў прадмове. Патрэбна яна кожнай школе, кожнаму настаўніку беларускай мовы і літаратуры. Кнігай будуць ахвотна карыстацца літаратары, газетныя работнікі, студэнты-завочнікі не толькі вышэйшых, а і сярэдніх спецыяльных навучальных устаноў, усе, хто любіць і шануе родную мову.

С. ПРАЧ.

М. С. Яўневіч і Т. У. Сцяцко. «Сінтаксіс сучаснай беларускай мовы». Выдавецтва «Вышэйшая школа». Мінск, 1969.

ВІНШУЕМ З ЮБІЛЕЕМ!

НА ЎЗВЕІ НОВЫХ ДЗЁН

2 красавіка споўнілася 90 гадоў чалавеку з вялікай і сумленнай біяграфіяй, чалавеку, які пакінуў прыкметны след у самых розных сферах беларускага грамадскага, культурнага і літаратурнага жыцця. Чалавек гэты — Язэп Лявонавіч Дыла, рэвалюцыянер, нарком працы ў першым беларускім савецкім урадзе, таленавіты літаратар, які пад псеўданімамі Назар Бываеўскі і Тодар Кулеша апублікаваў нямала п'ес, аповесцей, артыкулаў, успамінаў.

Язэп Лявонавіч Дыла нарадзіўся ў сям'і слуцкага паштовага служачага. Дзяцінства прайшло сярод цікавых людзей — песеннікаў, казачнікаў, батлеечнікаў. Ужо ў Слуцкай гімназіі хлопчык пазнаёміўся з нелегальнай літаратурай, канфліктаваў з дырэкцыяй. Імкненне да ведаў прывяло Дылу ў старажытны Юр'еў (цяпер Тарту), дзе ён вучыўся ў ветэрынарным інстытуце і адначасова наведваў лекцыі па прыродазнаўстве і эканоміцы ва універсітэце. Выбраны ад мінскага зямляцтва ў студэнцкі «Саюзны савет», юнак удзельнічаў у арганізацыі антыўрадавых студэнцкіх хваляванняў і быў арыштаваны за «ўжыванне супраць паліцыі хімічных рэчываў». Рашэнне інстытуцкіх улад было безапеляцыйным: выключаны без права паступлення ў іншыя вышэйшыя навучальныя ўстановы.

У 1903 годзе пошукі работы прывялі Дылу ў мінскую газету «Северо-Западный край». Працаваў тут падчытчыкам, карэктарам, пісаў допісы пра мясцовых цемрашалаў. А калі ўзнялася рэвалюцыйная хваля 1905 года, дапамагаў у выданні нелегальных брашур і пракламацый, вёў тлумачальную работу сярод сялян. Слежка вымусіла Дылу пакінуць Мінск і перабрацца спачатку ў Арэнбург, а потым у Пецярбург.

У сталіцы шчаслівы выпадак звёў Язэпа Лявонавіча з вядомым літаратуразнаўцам М. Лемке. Пад яго кіраўніцтвам Дыла вывучае кнігавыдавецкую справу. Той жа Лемке рэкамендуе яго Марыі Карлаўне Купрыной, жонцы вядомага пісьменніка, у якасці загадчыка выдавецтва новага часопіса «Современный мир». На кватэры Купрыных завязваюцца знаёмствы з Андрэевым, Арцыбашавым, Калантай.

Кастрычніцкая рэвалюцыя застала Дылу ў Маскве. Няўрымслівы энтузіяст адразу ж устанаўлівае сувязі з беларускімі арганізацыямі — нейкі час працуе старшынёй Цэнтральнага беларускага бежанскага камітэта, супрацоўнічае з газетай «Дзянніца» выдавецтвамі. А калі пачалося фарміраванне першага ўрада першай беларускай дзяржавы, імя Язэпа Лявонавіча Дылы было названа сярод імён нашых першых наркомаў. У студзені—лютым 1919 года Дыла ўзначальваў барацьбу за стварэнне нармальных умоў працы ў напаўразбураных майстэрнях і заводах, арганізоўваў сходы і мітынгі, дзе даваў рашучы адпор бундаўцам і паалей-сіяністам, арганізоўваў прафсаюзны рух.

Пасля ўтварэння Літбела Язэп Лявонавіч часова пераязджае ў Маскву, загадвае там клубам «Беларус». Каб паслухаць гутарку аб падзеях на радзіме, пачытаць свежыя газеты і часопісы, сюды прыходзілі рабочыя-беларусы, чырвонаармейцы і чонаўцы.

У маі 1921 года па прапанове Кнорына Дыла зноў вяртаецца ў Мінск. У той цяжкі час неставала адукаваных і адданых новай уладзе людзей. Прыходзілася літаральна раздвойвацца і растройвацца. Я. Дыла адначасова ўзначальваў лектарскія курсы пры НКА БССР, чытаў лекцыі па гісторыі рэвалюцыйнага руху ў Беларусі, уваходзіў у склад навукова-тэрміналагічнай камісіі. Потым пайшлі больш адказныя даручэнні: старшыня Цэнтрасаюза БССР, старшыня Дзяржаўнай планавай камісіі БССР, намеснік старшыні па раяніраванні БССР. Адначасова вабіла літаратура, мастацтва. Вучоны сакратар Інбелкульта, дырэктар І беларускага тэатра, намеснік дырэктара Белдзяржкіно — вось далёка няпоўны пералік пасад, якія займаў Язэп Лявонавіч у 20-я гады. Тады ж на сцэне БДТ-1 была пастаўлена і паспяхова ішла яго п'еса «Панскі гайдук». Дваццатыя гады былі багатыя сустрэчамі з цікавымі людзьмі — Купалам, Коласам, Кржыжаноўскім, Занькавецкай. Пра гэтыя сустрэчы Язэп Лявонавіч можа і цяпер расказваць цэлымі днямі, каларытна перадаючы дух эпохі, найдрабнейшыя дэталі...

У пасляваенныя гады Я. Дыла жыве ў Саратаве. Нашы часопісы друкуюць яго аповесці («Настасся Мякота»), драматычныя сцэны («Юнак з Крошына»), успаміны, рэцэнзіі, артыкулы. Нягледзячы на свой паважны ўзрост, юбіляр і сёння не выпускае пяра з рук. Яму ёсць што расказаць сваім сучаснікам і нашчадкам: дзевяноста гадоў пражыта недарма!

А. МАЛЬДЗІС.

АКАДЭМІЧНАЯ харавая капэла БССР... Ужо трыццаць гадоў гэты выдатны калектыў — гонар і слава беларускай музыкі — з'яўляецца нястомным прапагандыстам народнай творчасці і здабыткаў прафесіянальнай музычнай культуры свайго народа. У мінулым нумары мы расказвалі, як урачыста адзначыла грамадскасць Мінска гэтую дату.

Ад невялікага ансамбля да Акадэмічнай харавой капэлы, вядомай далёка за межамі рэспублікі, — такі трыццацігадовы шлях калектыву. Шматлікія прывітальныя адрасы і віншавальныя тэлеграмы, што паступілі на імя юбіляра, гавораць аб усенароднай любві і прызнанні. Шчырыя словы падзякі гучаць і ў адрас яе нязменнага кіраўніка, народнага артыста СССР Рыгора Раманавіча Шырмы — вялікага знаўцы, улюбёнага збіральніка беларускага фальклору, нястомнага папулярызатара песень роднага краю...

Здаецца, Рыгор Раманавіч задаволены...

ТУТ ДА БОЛЮ МНЕ РОДНАЕ ЎСЁ...

Ці ў маленства
вярнуўся, ці ў сне я?
Тут да болю мне
роднае ўсё...

П. ПАНЧАНКА.

Прасторная зала мінскага Дома кіно. Тут часова рэпеціруе Дзяржаўная акадэмічная харавая капэла БССР. Мастацкі кіраўнік капэлы, Рыгор Раманавіч Шырма, дае апошнія загады, парады:

— Сёння ўсіх папрашу быць асабліва ўважлівымі і сабранымі, — гаворыць ён. — Давядзецца падладжвацца да акустыкі новага памяшкання. Пачнём, як заўсёды, з распеўкі...

Ён задумённа ходзіць, спыняецца, зноў ходзіць. У руках невялікі блакнот, і Рыгор Раманавіч запісвае, запісвае, запісвае...

Скончылася распеўка, але ўсе — на сваіх месцах. Глядзяць на Рыгора Раманавіча — што скажа ён?

Шырма адкладвае блакнот. Гаворыць строга і рашуча:

— Не ўзрадавалі. Хіба гэта галасы прафесіянальных спевакоў? Ды вы нават дыхання патрэбнага падабраць не змаглі! Прашу паўтарыць... Уважлівей басы... Другія сапрана — спакайней... Альты, слухайце партнёраў...

Ён яшчэ доўга гаворыць персанальна кожнаму артысту, раіць, прапануе, папраўляе. І няхай не вельмі прыемна слухаць жорсткія папрокі, артысты ведаюць, што Рыгор Раманавіч слоў на вецер не кідае. Трэба сабрацца, трэба працаваць. Што зробіш, мастацтва—гэта не толькі лаўры...

І вось у зале гучыць бадзёрая беларуская народная песня. Мне здаецца, што словы Рыгора Раманавіча дапамаглі.

Але не, Шырма зноў незадаволены:

— Дрэнна. Каша, а не спяванне. Ну што ж вы так, сапрана?! Трэба ўтрымліваць вярхі. Ды і басы зноў гучаць грузна і цяжка, музыка ж вясёлая, трэба адчуваць палёт. Палёт! А вы «паўзеце».

Прыдзіраецца Рыгор Раманавіч, вельмі ж прыдзіраецца, — думаю я.

Зноў спачатку...

— Малайцы! Але не забывайце аб знаках прыпынку ў тэксце...

Выбраўшы зручную хвілінку, калі артысты пайшлі на перапынак, я гутару з Рыгорам Раманавічам.

— Рыгор Раманавіч, мы шчыра віншуем вас і ўвесь калектыў са святам — 30-годдзем стварэння капэлы. Хочацца, каб вы крыху расказалі аб шляху, які прайшоў хор.

— Аб мінулым, з чым звязаны самыя радасныя ўспаміны маладосці, гаварыць заўсёды прыемна. Мне, ды і многім нашым артыстам, якія працуюць у хоры з першых дзён яго заснавання, не забыць 15 студзеня 1940 года — дзень нашага нараджэння.

Жыццё наша пачалося ў Беластоку. Сюды з'ехаліся юнакі і дзяўчаты з многіх вёсак і гарадоў, якія прайшлі найцяжэйшыя конкурсныя выпрабаванні, і якія безумоўна ўмелі і хацелі спяваць, але не хапала майстэрства, адукацыі, калі хочаце, элементарных музычных ведаў... А паслухайце зараз нашых вопытных артыстаў — нашых «піянераў» П. Морыца, Л. Макарчук, А. Межан, М. Шуманскага і В. Юневіча! Ды і не толькі іх...

— Мы ведаем, што гастрольныя маршруты капэлы праляглі па ўсёй краіне. Скажыце некалькі слоў аб гэтых паездках.

— Зараз цяжка сказаць, дзе мы былі, — прасцей адказаць, дзе не былі. За ўсю гісторыю існавання мы далі 4.500 канцэртаў, на якіх пабывалі больш двух мільёнаў гледачоў. Выступалі ўсюды: на лепшых сталічных сцэнах, у гарадах, раёнах, сёлах, перад воінамі Савецкай Арміі.

Асабліва прыемныя ўспаміны пакінулі ў нас паездкі па гарадах і сёлах Сібіры. Праз некалькі тыдняў мы зноў будзем у тых месцах — прымем там удзел у Свяце мастацтваў народаў СССР. У рэпертуары, які пакажам сібіракам, харавыя песні А. Багатырова «Шумелі бярозы», «Балада аб казаках», апрацоўкі народных песень, чатыры хоры Р. Шчадрына, араторыя Я. Глебава, «Дума пра Леніна» Г. Вагнера, «Будан у Разліве» В. Мурадэлі і іншыя творы беларускіх аўтараў і кампазітараў братніх рэспублік.

У красавіку выступім у зале Маскоўскай кансерваторыі.

Мы яшчэ доўга гаварылі аб складаных праблемах, якія стаяць перад калектывам. Рыгор Раманавіч пазнаёміў мяне з ветэранам капэлы, заслужаным артыстам рэспублікі Міхасём Шуманскім. Вось што ён сказаў:

— Трыццаць гадоў — невялікі кавалак часу. Здаецца, зусім нядаўна дзевятнаццацігадовым хлапчуком прыйшоў я ў хор разам з Васілём Юневічам, а сёння сам сустракаю нашу маладую змену. У іх і адукацыя, і культурны ўзровень далёкія ад таго, што мелі мы. Я рады за іх. І ўсімі сіламі стараюся перадаць ім свой вопыт і веды. Асабліва тым, хто яшчэ зусім нядаўна прыйшоў да нас з мастацкай самадзейнасці.

...І зноў за пультам Шырма. На ўсю залу гучыць «Дума пра Леніна». Харавая акадэмічная капэла БССР рыхтуе чарговую праграму. Рэпетыцыя працягваецца...

Вік. САЛАЎЁЎ.

Ветэраны і моладзь капэлы — М. Шуманскі, С. Далянчук, У. Туз, В. Юневіч, А. Каменева.

Фота Ул. КРУКА.

ЛЫЧОЎ ГОРАН

(Заканчэнне. Пачатак на 6-й стар.).

Сымон Мацвеевіч перабірае квіткі, страхавыя лісты, пісьмы, запрашэнні. Просяць прыслаць узоры сваіх вырабаў у Магілёўскі абласны Дом народнай творчасці, просяць і з Мінска. Дарэчы, бачыў я выстаўку яго вырабаў у Крычаўскай школе імя Леніна. У гэтай школе Сымон Мацвеевіч вось ужо адзінаццаць гадоў працуе ў кацельнай. Для дзяцей, каб не забывалі, якім народным умельствам здаўна славіўся горад, і зрабіў ганчар тую выстаўку глінянага посуду. Цікавасць да яе ў школьнікаў не меншая, чым да якіх-небудзь тэхнічных цудаў.

— Нам жа яшчэ ў гарфа загадалі... — гаварыў Сымон Мацвеевіч, забіраючы ад мяне свае паперы. — Загадалі, каб кожны з ганчароў выбраў сабе ў раёне адзін які-небудзь рынак і посуд свой толькі там прадаваў. Ну, і сядзіш, бывае, са сваімі гаршкамі, чакаеш з мора пагоды. Пакупнікоў тых кот наплакаў. Бо гаршчок жа не хлеб—не трэба кожны дзень новы. Ды і сельскія людзі не вельмі зараз на базар едуць. Можа толькі бабы ўлетку ягады ды садавіну прадаваць. Усё ў сельмагу сваім купляюць. Нават тэлевізары. А з-за гаршка там ці гладыша — хто ж гэта паедзе ў горад? Цяпер ужо нам, ганчарам, трэба збірацца ды везці да людзей свой тавар. А як? Вось я і кажу...

...Між тым акрэп агонь у горне Чарткова-малодшага. «Малодшага» — бо ёсць яшчэ і старэйшы Чарткоў, Цімох, пра якога гаварыў Сымон Мацвеевіч. Таму гадоў пад семдзесят. Але і малодшы, Васіль Гыгоравіч, ужо на пенсіі. Надоечы я заходзіў да яго пагутарыць. Крыху пакульгваючы — ён інвалід Айчыннай вайны — Васіль Рыгоравіч змрочна пахаджваў ля горна, аглядаў сваю ганчарскую гаспадарку, кідаючы па слоўку-другому маладому мужчыну. Той жвава падносіў бярэмцамі дробна пасечаныя смольныя корчыкі.

— Памочнік у вас добры, — сказаў я ганчару.

— Зяць, — кіўнуў Васіль Рыгоравіч. — Афіцэр, у госці завітаў. Яму, бачыце, цікава ля горна. А так адзін тупаю. Вось адпалю, колькі мне тут жыць засталося, а там... Закапаюць прадзедаўскую дымакурню — і гамон нашай справе.

— Вучыць каго вазьміце, каб умельства дарэмна не згубілася, — заўважыў зяць, які прыслухоўваўся да нашай размовы.

— Што ж мне — на вуліцы тых вучняў лавіць? Хіба цябе вось...

Зяць засмяяўся.

— Так-та яно...—усміхнуўся і Васіль Рыгоравіч. — Праўда, мы тут удвох з Цімохам крыху падсабляем аднаму. Мо чулі пра Лычова Лякcея? Дык яму. Тое-сёе ён і ад бацькі свайго ўзяў. Бацька добры быў ганчар. Род іх увесь здольны. Але ж Лякcей не ўсё ўведаў. Во яму і дапамагаем. Асабліва Цімох наш.

Так я, яшчэ не пазнаёміўшыся з Аляксеем Лычовым, многае аб ім ужо ведаў. Ніхто не мог толькі сказаць— ці находзіць яго род з Мсціслаўля?

Аднак гэтага і сам Аляксей не ведаў. Дзяды і прадзеды яго жылі ў Крычаве, род свой лічылі старадаўнім, крычаўскім. Так што калі і перасяліўся сюды мсціслаўскі ўмелец, то адбылося гэта недзе, напэўна, стагоддзі ў шаснаццатым ці семнаццатым, калі Мсціслаўль — парубежны горад былой Польска-Літоўскай дзяржавы — часта аказваўся арэнай ваенных канфліктаў, разбураўся і цярпеў ад пажараў. Магло быць і крыху пазней, калі фаварыт царыцы расійскай Кацярыны Другой князь Пацёмкін загадаў у Крычаве збудаваць сабе палац. Спатрэбілася шмат муляроў, спатрэбілася кафля. А дзе ж было шукаць лепшых майстроў-кафельшчыкаў, як не ў Мсціслаўлі, чые «цаніннікі» аздаблялі некалі сваімі вырабамі самыя выдатныя будынкі старажытнай Масквы?

Не ўдалося мне пакуль устанавіць, ці быў той амаль легендарны Івашка Лыч — ганчар і цаніннік з Мсціслаўля — раднёй крычаўскім Лычовым.

Ды ці ў прамым радстве, урэшце, справа? Вось у Крычаўскім краязнаўчым музеі ляжыць каляровая кафля, знойдзеная ў часе раскопак замчышча. А яе ж арнамент вельмі падобны да таго, што выканаў мастак на застаўках у кнізе твораў Францішка Багушэвіча. Значыць, ёсць у арнаменце той старажытнай кафлі наша агульнабеларускае. Ды дзіва што: у дванаццатым стагоддзі мсціслаўскага князя запрашала, напрыклад, ноўгарадскае веча кіраваць горадам. Князь у Ноўгарад-вялікі ўзяў з сабою многа чэлядзі і розных умельцаў. А ў пачатку шаснаццатага стагоддзя дастаўся Мсціслаўль князю Міхайлу з Заслаўля, што пад Мінскам. Князь загадаў на свой густ перабудаваць замак, з тае прычыны прывезена было ў парубежны горад багата рамеснікаў з Заслаўля.

— Я ўжо многага не памятаю з нашага дзедаўскага ўмельства, — гаварыў мне Аляксей Лычоў. — Каб на прамкамбінаце мяне не пакалечыла машынай, напэўна б, і не ўзяўся б за гэты посуд... — і тут жа дабаўляе задуменна і сарамліва: — А можа і ўзяўся б. Бо іншы раз цягне... Ад бацькі, відаць, перадалося. Але забыў многае. Першы раз сам узяўся ляпіць гаршкі — такія недацёпы атрымаліся! От адзін такі на памяць берагу... І абпальваць добра не мог. Аднойчы папрасіў у Васіля Чарткова горан — на маім жа, што ад бацькі застаўся, паліць пажарнікі не даюць, кажуць — яшчэ шкоды нараблю. Ага... Папрасіць, значыць, папрасіў, а выпаліць не мог. Два дні і дзве ночы кукаваў, пакуль дровы не скончыліся. Дастаў посуд — брынчыць, трэскаецца. А каб на яго ліха... Дзякуй яму, Цімох падказаў потым трохі... От яно як... І свісцёлак рабіць не магу. А дзеці просяць... Дый самому цікава. Гэта зараз, мабыць, на ўсю Ганчароўку адзін Сымон Мазалькоў умее. Хаця не, відаць і дзед Васіль Воранаў зрабіў бы. Ну, можа яшчэ і Кузьма Малека. Але той ужо гэтым не займаецца. Не... Ды каму яны патрэбны?

Вось ён — той самы знаёмы матыў. Матыў, які наводзіць на сумны роздум...

А загадчык раённага аддзела культуры Віктар Фёдаравіч Маслянскі паказаў мне паперку з вобласці. Там гаварылася, што ў сувязі з падрыхтоўкай раённых і абласных выставак майстроў самадзейнага дэкаратыўна-прыкладнога мастацтва, прысвечаных ленінскаму юбілею, запрашаюцца ў Магілёў на семінар у ліку іншых народных умельцаў два крычаўскія ганчары.

Значыць, патрэбна яшчэ ўмельства Аляксея Лычова і яго старэйшых таварышаў!

...З цёмнай вышыні цвінтара мы назіралі з Васілём, як упарта набіраў сілу горан Чарткова-малодшага. Адзіны на ўсю Ганчароўку! І гэта ў пятніцу, калі ўсе майстры, нават самыя марудлівыя, дасушвалі свой тавар і хто раней, хто пазней крыху, распальвалі горны. Да шасцідзесяці горнаў!..

І сябра мой пачаў гаварыць аб тым, што — усё... Адыходзіць, мабыць, у паданні старажытнае ганчарнае майстэрства ў Крычаве... І быў у яго голасе сум, адчувалася вялікая шкадоба...

А, можа, усё-такі ранавата цурацца ўсяго гэтага? Можа варта падтрымаць тыя адзінокія агні, распаліць горны?

Ну, хаця б дзеля таго малака, што так добра чамусьці п'ецца, калі пастаіць яно ў халодным склепе якраз у збанку. Ёсць нейкія поры ў той глінянай пасудзіне, што надаюць малаку нейкі своеасаблівы водар. Гаспадыні кажуць: ад таго, што малако «дыхае». І смятана лепш адстойваецца ў збанах.

А калі ўжо хто лічыць сябе зусім урбаністам, на ўсе сто дваццаць працэнтаў, як казала адна маладзіца-цыганка ў Крычаве, якая ўвесь час прасіла «на пагарэлае», тады хай успомняць гаршчочкі ў мінскай «Бульбянай» і ў іншых сталоўках. Тыя ж самыя зацятыя гараджане з першабытнай нейкай асалодаю калупаюць з тых гліняных цёпанцаў ружовую, з залацістаю скарынкаю бульбяную смажаніну.

...За гутаркаю мы не заўважылі, калі запалаў яшчэ адзін горан. Ён ужо добра разгарэўся, і нам стала здавацца — ззяе там залаты дыск. Раз-пораз на краі дыска ўзнікала цёмная адзінокая постаць. Яна то рухалася па крузе, то крыху прыстойвала і нагіналася, здавалася, прынікала да жывога золата агню. Нібы пашанцавала нам назіраць адзінокага вогнепаклонніка, далёкага прашчура нашага, што з глыбіні вякоў нейкім цудам узнік на дне старажытнага яра, каб ускалыхнуць у нас успамін ці той нейкае казкі, ці то былі, перададзенай па крыві продкамі, — далёкі, залаты сон дзяцінства!

— А то ж няйначай Лёкса Лыч паліць! — усклікнуў мой сябра. — Сільна гарыць! Навучыўся, значыць...

Паэтычная паверка

Рыгор БАРАДУЛІН

ТРЫПЦІХ УШАЧЧЫНЫ

I

Пацягнуўся певень,
выгнуў зацёклую шыю і
таропка крыламі залапатаў.
Так разваднях
пасля бурнай начы ляпае
сябе па кішэнях,
спадзеючыся знайсці на
піва.
Мнагажэнец і валацуга,
пявун галаву закінуў,
каб песняй, сівейшай
за туманы, уславіць
наложніц, і грэбнем
гарачым, як цыркуляркай,
неба распалавініў —
сонца з захмар'я выпала
костачкай пераспелага
персіка...
Уласнага голасу
не можа наслухацца
певень, хваліцца,
што сонца вызваліў
і сам сабе пляскае.
Ну што ж, няхай пацешыцца,
покуль ягоным крылом
прыпечак не замятуць
пасля таго, як засмажаць
яешню для госця...
Сінічка пасялілася ў садзе,
Сінім званочкам звініць:
— Ці ты спіш, ці ты спіш?
Уставай, уставай!..
Белы рушнік
перакідваю цераз плячо
і, як сват,— маладых
вітаю:
сонца і раніцу.

II

Сені расчынены.
Стаю на парозе. Бяруся
Рукой за вушак. Выхінаюся.
З гнязда пад страхой
вытыркнуўся падлётак.
Здзіўлена на мяне паглядзеў
вялізным, спалоханым
вокам.
Яшчэ імгненне —
пырхнуў, у бульбенніку
знік.
Вярнулася ластаўка
і пытае:
— Вы не бачылі, дзе мой
неслух?
Ды тут спахапілася:
— Даруйце, вылецела
з галавы, што
па-ластаўчынаму
не разумееце...
Хацеў запярэчыць —
Няма... паляцела...
Толькі гранёны келіх —
цвет гарбузоўніка — ціха
пазваньвае,
У ім прасвечваецца
калматы заклапочаны
чмель...

III

Якія толькі стагоддзі
цябе не хрысцілі ў
сваіх Дняпрах, а ты
язычнікам
так і застаўся, Човен.
Каб сустрэліся пальцы ў малітве,
ты рукі выцягнуў перад
сабой,
славячы бога вады,
перш чым нырнуць у хвалі.
Стары паганец,
сціснi прасмоленыя далоні
і мяне напаі з прыгоршчаў...
Не пускаюць на волю.
Прыцуглены, ты мокрым
носам
торкаешся ў крысе зялёнага
берага...

□ □ □

Зводніца-ноч
Сарамліва ў вочы глядзіць
Разлучніку дню...
Прыколкамі-невідзімкамі,
Як сцежка ігліцай
У бары пасля спёкі,
Падлога ўсыпана...

□ □ □

Аплакалі вырай совы
Пад Полацкам,
Знаеш, Па́дуя,
Узлеску ў прыпол верасовы
Ліст пераждоўклы падае.

Раздолле тураваму рыку —
Над змоўклымі нетрамі плавае.
Чаўны бласлаўляе ў Рыгу
Сафія залатаглавая.

Даверыцца снегу полаз,
Загубяцца весяў вясніцы,—
У світцы марознай Полацк
Вачыма сінімі весніцца.

Па граю першыя,
Тужаць
Праталіны белабрысыя,
Ведаюць гнёзды птушкі,
І рыбы чуюць віры свае.

Да скону сэрца скарыла
Чароту гаворка картавая.
З выраю
Доктар Скарына,
Як драч, дадому вяртаецца...

□ □ □

Выврвалі лён,
Яшчэ не пазвозілі.
Ён
у бабках
Стаіць над возерам.
Звечарэла.
Каб не спазніцца,
Мужчына косіць іллянішча.
Лепей глянь яшчэ —
Гэта старая ў рудой спадніцы
Ці бабка
Варушыцца зябка?
Аблачынкай хусцінка
Бялее на галаве.
Чакаю,
калі сплыве...

Нiл ГІЛЕВІЧ

БУДЗЕМ ВЕРЫЦЬ!

Будучыня нашай літаратуры пачынаецца сёння. Яна нараджаецца з нараджэннем першых таленавітых кніжак маладых паэтаў і пісьменнікаў, якія прыходзяць у літаратуру з уласцівымі ім настроямі, імкненнямі, спадзяваннямі. Таму гаварыць пра творчасць нашай сённяшняй літаратурнай моладзі —значыць гаварыць і пра заўтрашні дзень беларускай літаратуры, пра перспектывы яе развіцця, пра яе ідэйна-мастацкі патэнцыял. Адсюль зразумела, чаму мы не можам (не маем права!) быць абыякавымі да творчага лёсу кожнага літаратурнага папаўнення, глядзець праз пальцы на тое, як развіваюцца маладыя таленты, якія тэндэнцыі гэтага развіцця, што складае асноўны змест іх творчасці, у чым трэба бачыць іх дасягненні і слабасці.

Нашы пачаткоўцы не могуць пакрыўдзіцца, што іх творчае жыццё пушчана на самацёк. Частыя нарады і семінары маладых (рэспубліканскія, абласныя, гарадскія, раённыя), размова аб іх творах на старонках газет і часопісаў, на пісьменніцкіх сходах і чытацкіх канферэнцыях, рэкамендацыі да друку ў агульнасаюзных выданнях і інш.,—усё гэта сведчыць аб увазе і павазе да маладых аўтараў, аб тым, што імі цікавіцца грамадскасць, што пра іх клапоцяцца і што на іх ускладаюцца вялікія надзеі. Адзінае, можа, чаго трохі бракуе ў адносінах да літаратурнай моладзі — гэта большай патрабавальнасці. Ёсць клопат і ёсць давер, але ж давер якраз і дае права на патрабавальнасць. Зрэшты, мы наогул у значнай меры адвыклі аб творчасці сваіх сяброў і калег весці размову на вялікім рахунку, без скідак і аглядак, дык ці дзіва, што гэтага недастае ў дачыненні да моладзі?

Я прачытаў (уласна — перачытаў яшчэ раз) трынаццаць беларускіх вершаваных зборнікаў, выдадзеных у 1968—1969 гадах выдавецтвам «Беларусь» у серыі «Першая кніга паэта». Не збіраюся рабіць падрабязнага разгляду кожнай з гэтых кніжачак,— але некаторыя думкі і заўвагі хацеў бы выказаць.

Пачну з таго, што ўражанне ад зборнікаў вельмі няроўнае, як няроўныя, зразумела, і творчыя магчымасці аўтараў, як няроўны і іх узрост, і літаратурны стаж. Што да ўзросту, то перад намі фактычна два пакаленні, розніца між якімі —каля 10 гадоў. (У маладым веку — гэта не мала; згадаем, што калісьці маладнякоўцы «ваявалі ў рожкі са старымі», хаця іх раздзяляла ўсяго некалькі гадоў: напрыклад, «малады» Чарот быў з 1896 года, а «стары» Гартны—з 1887; «малады» Дубоўка—з 1900, а «стары» Гарэцкі — з 1893 года). Большасць нашых аўтараў першых кніжак маюць па трыццаць або нават па трыццаць з добрым хвосцікам, як, напрыклад, Я. Крупенька, Я. Верабей, В. Ракаў, Я. Шабан, С. Блатун, М. Казакоў, У. Скарынкін. Менш тых, што выдалі свае першыя кнігі ва ўзросце 22—25 гадоў (Ю. Голуб, Р. Семашкевіч, В. Іпатава, М. Федзюковіч, К. Камейша). Пры гэтым кідаецца ў вочы пэўная адваротна-прапарцыянальная залежнасць паміж узростам і мастацкімі вартасцямі кніг: самыя лепшыя з іх пазначаны імёнамі самых маладых. Выключэнне складае С. Блатун — аўтар змястоўнага і цікавага зборніка «Раўнавага».

У цэлым першыя паэтычныя зборнікі двух апошніх гадоў абуджаюць добрыя надзеі на тое, што і гэтае папаўненне зойме сваё адметнае месца ў нашай паэзіі і хараша паслужыць ёй (тут я маю на ўвазе і тых, чые першыя кніжкі павінны выйсці сёлета— А. Разанаў, Ж. Янішчыц, Г. Тумас).

Вось той жа Сымон Блатун—са спакойным, непаспешлівым радком, з добрым, сардэчным роздумам, з дакладным бачаннем свету—асабліва паэзіі вясковага побыту і працы, мяккі і даверлівы па інтанацыі; паэт—гаворачы яго ж словамі—чуйны «да светлай радасці, да болю, да журбы, да чалавечай годнасці» і—дабавім—да чалавечай дабраты. Такія яго вершы, як «Чысціня», «Эра маіх пірамід», «Я па зрэбным бягу палатне», «Чэсць», «Гаспадынькі, варам шпарце чаны», «Запіс у вайсковым білеце» і некаторыя іншыя дападаюць да сэрца і застаюцца ў памяці, бо гэта творы спелыя і па думцы, і па пачуццях, і па прафесіянальным пісьме.

Творчая спеласць характарызуе зборнік «Леснічоўка» Рыгора Семашкевіча—паэта, які не патрабуе ніякай скідкі на маладосць. У Р. Семашкевіча лепш, чым у іншых з яго кагорты, чуецца дыханне веку, трывожны пульс часу, бачна глыбокае ўсведамленне таго, што над светам, над зямлёй, над людскім шчасцем навісла атамная бомба — «мая равесніца страшная» (Семашкевіч—з 1945 года). Асэнсаванне гісторыі і сучаснасці («Прынеслі вяскоўцы з Іспаніі», «Каляровыя сны», «Аўтабіяграфія»), сувязі пакаленняў («Магіла лётчыкаў») падаецца не ў голых лагічных формулах, а ў яркіх запамінальных вобразах і дэталях. Многія вершы гавораць пра чалавечую шчодрасць душы («Сад вартую», «Прыязджайце ў чацвер», «Можа ёсць дзе барана старая»), пра шырыню кругагляду— не паказную, не прыцягнутую за вушы, а сапраўдную, што ідзе ад унутранай, духоўнай культуры. Р. Семашкевіч — якраз той прыклад, калі

Алег ЛОЙКА

СЯБРАМ

Якое шчасце мець сяброў
У працы, у натхненні,
Каля вандроўніцких кастроў
І ў думах-летуценнях!..

А толькі большае, відаць,
На белым свеце шчасце —
Умець сяброў аберагаць,
Ніводнага не страціць

І не давалачыцца ў дзень —
Той, сумны — ваўкалакам,
Каб аніводзін ніцы цень
Па-над табой не плакаў.

Ды—пэўна ж—не таму, сябры,
Вас берагу ўлюбёна,
Каб плакалі вы, як бабры,
Жалобаю замглёны

Без вас мне сёння, тут, ва ўсім
Ні хмелю, ні пахмелля,
Ні плённых лет, ні думных зім,
Ні гора, ні вяселля,

Без вас я сам сабе не рад,
Ні будняў мне, ні цудаў, —
Здаецца мне, памёршы нат,
Аберагаць вас буду!..

□ □ □

Ад таго мне не стала лягчэй...
Я іду, асцярожна ступаю,
А за мной, быццам сотні вачэй,
Кожны позірк спіной адчуваю.

Азірнуся—нікога вакол,
Валуны круталобыя толькі,
Соснаў колькі, імшаністы дол,
Перасохлай кастрыцы іголкі.

Зноў ступлю, і, нібы з валуноў,
З-пад сасновых навесістых шатаў
Сочаць вочы напружана зноў
Тых усіх, хто валун калісь кратаў

Мо сахою, мо проста нагой
Ці адно—задуменна—вачыма...
Як, няўжо тых вачэй неспакой
Вы не чулі ўвек за плячыма?..

Я нясу рэха маладнякам.
Я спяшаюся. До азірацца!..
Хоць у вочы мінулым вякам
Азірацца мне—не баяцца!..

Сотні соцень, мільёны вачэй!..
Кожны позірк спіной адчуваю!..
Не лягчэй ад таго і лягчэй:
Я іду, асцярожна ступаю.

□ □ □

Там адзін толькі быў я, адзін!..
І маё ўсё—ад сініх нябёсаў,
Ад птушынага разнагалосся
І да порхавак ля каляін!..

Для мяне толькі ўсё і было,
І цвіло, і гуло, і маўчала,
І сплывала—зусім не плыло,
Ля мяне было, як ля прычала.

творчая вучоба ў вялікіх майстроў (напрыклад, у Багдановіча, у Хікмета, у Танка) прыносіць плён і не зацірае ўласнае аблічча. Вершы Семашкевіча—зямныя і вельмі беларускія, хаця саміх слоў Беларусь, беларускі ў іх амаль не сустракаецца.

Радаснае ўражанне пакідае зборнік Юркі Голуба «Гром на зялёнае голле». Голуб—паэт вельмі прадуктыўнага вобразнага мыслення, ён імкнецца да метафарычнай згушчанасці, да кандэнсацыі думкі і пачуцця. Ён добра адчувае вобразна-семантычныя магчымасці роднага слова і любіць, каб радкі і рыфмы гучалі свежа, арыгінальна. Праўда, тут яго часам падсцерагае і небяспека,—часам выходзіць нестандартна, нетрафарэтна, нязбіта, але і... невыразна, я сказаў бы—рэбусавата (напрыклад, у вершах «Зязюльчын лён», «Вось так хадзілі дзівакі» і некаторых іншых). Шлях да сапраўднага майстэрства—шлях да высокай прастаты. Верыцца, што Ю. Голуб у сваіх далейшых творчых пошуках пойдзе менавіта гэтым шляхам. Верыцца таксама, што ён хутка пераадолее і відавочную пакуль што залежнасць ад сваіх паэтычных настаўнікаў (А. Вялюгіна, Р. Барадуліна). Зразумеўшы аднойчы, што наўмысна нагрувашчваць алітэрацыі («рака рукаў у расе купала»)—зусім няцяжка і што падобны прыём ужо таксама зрабіўся трафарэтным,—Ю. Голуб, трэба думаць, перастане захапляцца такім самамэтным гукапісам. Ён дарэчы ў дзіцячых скарагаворках, для трэніроўкі вымаўлення, але для сур'ёзнай паэзіі—не прыдатны.

Цікавай, арыгінальнай паэтэсай прадстае са старонак сваёй першай кнігі «Раніца» Вольга Іпатава. Удумлівая, немнагаслоўная, можа, часам, залішне разважлівая, яна, як правіла, імкнецца гаварыць пра нешта істотнае, значнае—пра родную вёску, пра горад, у якім жыве, пра дзіцячы дом, у якім гадавалася, пра чалавечую чуласць і дабрату, пра вернасць дружбе і каханню, пра мацярынства, пра мову. Яна ўмее сказаць хораша, паэтычна і немудрагеліста. Хаця, вядома, не заўсёды: трапілі ў кнігу і вершы дзяжурныя, «прахадныя».

Неяк зусім нанава, свежа і натуральна загучаў на роднай мове Леанід Дайнека (раней ён пісаў і друкаваўся па-руску). У яго зборніку «Галасы» нямала вершаў, важкіх і дакладных па думцы, ёмістых—дзякуючы паэтычнаму абагульненню — па змесце, лаканічных і строгіх па форме, па кампазіцыі («Недзе ля Магілёва», «Ёсць на зямлі прыкмета», «Дажджы», «Пералескі... Бярозкі», «Табе складаю песню ля кастра» і інш.).

Чыстай, светлай і ў цэлым абаяльнай здалася мне кніга Міколы Федзюковіча «Зямля—магніт». Лепшыя вершы ў яго тыя, дзе ён ідзе ад асабістых уражанняў, ад жывога пачуцця («Водпуск салдату...», «Увекавеч, фатограф», «Кампанэла»). Рытмічна і інтанацыйна яго верш не шаблонны. Наогул, М. Федзюковіч—паэт досыць высокай прафесіянальнай вывучкі, але, на жаль, іншы раз збіваецца на літаратуршчыну. Так, у добрым вершы «Балада пра хату» раптам чытаем: «Выплывала хата брыганцінай...». Як яно спакушае, гэтае прыгожае паэтычнае слоўца!

У кніжцы Яўгена Крупенькі «Салаўі» варта адзначыць такія каларытныя, цікавыя вершы, як «Лазня суседа», «Сяшні», «Вязынка», «Кацька». Але агульнае ўражанне псуюць многія рэчы, якія трапілі ў зборнік выпадкова. У Я. Крупенькі, на наш погляд, ёсць адна вялікая бяда: гэта—міжвольныя перапевы з творчасці вядомых паэтаў, пераймание іх вобразаў, матываў, рытмаў і інтанацый.

У зборніку Уладзіміра Скарынкіна «Буслы над аэрадромам» запамінаюцца цікавым паваротам думкі або ўдалым паэтычным вобразам «Сцюардэсы», «Крывічы», «Вяртанне», «Дома», «Айчыму».

Вершы, якія сведчаць пра несумненныя здольнасці іх аўтараў, ёсць, вядома, і ў зборніку «Млечны шлях» Міхася Казакова, і ў «Восеньскіх позвах» Казіміра Камейшы, і ў «Свежасці» Яўгена Вераб'я, і ў «Нарачанцы» Яўгена Шабана, і ў «Вернасці» Віктара Ракава,—не пералічваю іх толькі таму, што гэта заняло б шмат месца. А мне хацелася б яшчэ падзяліцца і некаторымі думкамі больш крытычнага характару, сказаць пра тое, што засмучае, калі знаёмішся з першымі кнігамі маладых. А засмучае—многае, хаця гэта датычыць, вядома, не ўсіх у аднолькавай меры.

У СЁННЯШНІХ маладых бадай што больш інтымнасці, даверлівасці, смеласці сказаць пра сябе, чым было, напрыклад, у пачаткоўцаў на мяжы 40—50 гадоў. Мы тады імкнуліся гаварыць пра справы вялікія, нават грандыёзныя, у маштабах агульнадзяржаўных і ўсенародных, стараліся аперыраваць паняццямі высокімі, грамадска-значнымі. Вядома, за гэтым часцей за ўсё не было ўласнага вопыту, і творам шкодзіла агульшчына, рыторыка, ім не хапала адзнак біяграфіі сваёй і свайго пакалення, не хапала жыццёвай і біяграфічнай дакладнасці. Паварот да чалавека, да яго ўнутранага свету, які адбыўся ў сярэдзіне 50-х гадоў, працягваецца і цяпер. Але гэты паварот выклікаў, мне здаецца, і пэўныя непажаданыя з'явы. Пачало назірацца нешта накшталт боязі маштабных, грамадска значных тэм: паэты як бы кінуліся ў другую крайнасць. І на паверхню выступіла драбнатэм'е, малавартасная фіксацыя нязначных, асабістых—часцей за ўсё інтымных—перажыванняў, дробязны самааналіз, без вялікага грамадзянскага напружання, без глыбокага зместу, без сацыяльна і палітычна актуальнага гучання.

Вось і ў некаторых кніжках нашых аўтараў мы сустракаемся з гэтаю ж з'явай. Занадта многа ў іх вершаў, якія маглі б застацца недзе ў асабістым дзённіку (калі ўжо яны напісаліся), бо мізэрнасцю зместу яны не заслугоўваюць увагі чытачоў. У такіх вершах чытачу немагчыма знайсці хоць бы нейкую крупінку для ўзбагачэння свайго ўласнага духоўнага вопыту. А калі і гэтай крупінкі няма—для чаго ж тады верш? Прывяду толькі два прыклады.

Вось невялікі верш Я. Шабана:

Падумаць я не асмелюся,
што мы незнарок сышліся,
што вочы з вачмі сустрэліся
і думкі ў адно зліліся.
Як добра, што гэтак водзіцца
і, пэўна, заўсёды будзе:
з гарою гара не сходзіцца,
а людзі і разыходзяцца
і сходзяцца людзі!..

А вось змест верша Я. Вераб'я «Пачакай, ты куды бяжыш...»: хлопец перайме каханую і просіць яе ўсміхнуцца яму. Калі ласка: «агляpулася, засмяялася, слова кінула—і туга ўся і бяда ўся ў момант згінула». Гэтым і канчаецца верш. Гэтым і вырашылася любоўная драма. Глянула, усміхнулася—і ўсё, бяды як не бывала.

Чытаеш некаторыя зборнікі і думаеш: які ўсё-такі вузкі, абмежаваны духоўны свет лірычнага героя! І чым ён жыве, гэты герой? Што яго хвалюе і трывожыць? Ці ведае ён, што адбываецца ў свеце? Як быццам няма ні вайны ў В'етнаме, ні фашысцкага разгулу ў Грэцыі, ні трывожнага становішча на Блізкім Усходзе, ні шавіністычнага дурману ў Кітаі, ні рэваншысцкіх настрояў у ФРГ. Як быццам няма вострых, складаных, вялікіх праблем у нас, унутры краіны. Нейкая інфантыльнасць, ненатуральная для трыццацігадовых мужчын, пануе на асобных старонках кніжак.

Небяспечнай хваробай для некаторых маладых аўтараў з'яўляецца літаратуршчына. Інертнасць думкі, вобразныя трафарэты, моўныя штампы, збітыя, абкатаныя хады, псеўдапаэтычнасць, традыцыйныя наборы жураўоў, салаўёў, рос і іншых «абавязковых» кампанентаў «сапраўднай» лірыкі асабліва прыкметны ў зборніках В. Ракава, Я. Шабана, М. Казакова, Я. Крупенькі. Думаю, што ад здольнасці перасіліць гэтую хваробу ў значнай меры залежыць іх далейшы творчы лёс.

Асобна хочацца біць трывогу з прычыны таго, што ў многіх вершах маладых сустракаюцца недакладна, а то і проста непісьменна выказаныя думкі, часам нават парушэнні элементарных правілаў граматыкі. Наўрад ці ўпрыгожваюць паэтычны твор радкі, накшталт: «Букет струменяў пераліві́сты шугнуў падобна рысаку» (?), «Зямля ўсміхаецца, абсохлая, пячэ ў пяткі ёй пясок» (?), «Петрадварэц гасцей засведчыць—ён спёку свежасцю саб'е», «Гула, як вайна, са скрыгатам рана», «Стане светла ў звонкіх гаях, навылёт усе ночы пявучымі» (?). Мы часта гаворым—і справядліва,—што беларуская мова—адна з самых мілагучных, музычных і пявучых моў у свеце. А ўласнымі творамі нярэдка пярэчым гэтаму. Якая ж мілагучнасць, калі амаль на кожным кроку натыкаешся на такія гвалтоўныя скарачэнні «у» там, дзе яно ніяк не можа скарачацца: «Дзям'ян—дом ўдаве пабудуе, як звон», «Я прыехаў ў сваё самастойнае лета», «Цэлы сноп калассяў ў кожным зерні, і мільёны іскраў ў кожным крэмені», «Скінь дзесяткі два гадоў, ўзмахні крыламі!» і г. д. Бачу, як паэт, учыніўшы такі гвалт, спакойна махае рукой—маўляў: «Сайдзёць!» Не, дарагі таварыш, не «сайдзёць!» Не глытаецца. Упіраецца і супраціўляецца. Бо няма натуральнасці гучання—мова скавэркана. Паглядзіце ў запісы нашых народных песень, прыпевак, загадак—ці знойдзеце вы там хоць адно гэткае «сайдзёць!». Непатрабавальнасць да сябе—вось што водзіць пяром паэта ў такім выпадку.

Толькі непатрабавальнасць магла благаславіць у друк такія, з дазволу сказаць, рыфмы, як «размовы—прамовы», «пераліві́сты—ліўні», «вячэрні—вячэру»... У лексічных запасах роднай мовы—сотні тысяч слоў, а паэт дазваляе сабе рыфмаваць «вячэрні з вячэрай!» Пра якую ж сур'ёзную працу, пра якое авалоданне майстэрствам тут можа быць гаворка?

Калі чытаеш усе зборнікі ўзасаб, тады асабліва адчуваецца іх пэўная эмацыянальная аднастайнасць. Часцей за ўсё перад намі—спакойны, разважлівы тон, элегічны настрой, замілаванне, але вельмі рэдка—гумар, іронія, сарказм, палымяная публіцыстычнасць, высокая патэтыка (не пустазвонства рытарычнае, а патэтыка). З вузкасцю эмацыянальнай амплітуды звязана і жанравая абмежаванасць. Лірычны маналог, споведзь, медытацыйны верш (роздум), лірычная імпрэсія, пейзажная або бытавая замалёўка, верш-успамін, зрэдку (напрыклад, у Я. Вераб'я)—лірычная гумарэска,—вось, бадай, і ўсе жанры. Амаль не карыстаюцца маладыя паэты эпічнымі жанрамі (балада, паэма). Пазбягаюць палітычнай лірыкі.

Хацелася б бачыць у вершах большы напал пачуццяў, больш узрушанасці, заклапочанасці, калі хочаце — болю. Мнагавата вершаў, пра якія можна сказаць: «Міла! Даволі міла! І складна, і выдумка ёсць, і метафары не благія...» А вось каб верш прымусіў задумацца, каб адкрыў вочы на нейкую з'яву, каб моцна ўсхваляваў, каб хацелася ісці і паўтараць яго ўголас, пры выпадку працытаваць,—такіх, на жаль, малавата.

Новыя пакаленні паэтаў усё часцей карыстаюцца формай верлібра—вольнага верша. Багата гэтай формы і ў першых зборніках. Не ведаю, як каму, а мне верлібр нашых маладых у большасці выпадкаў здаецца звычайнай палёгкай, якую яны сабе дазваляюць. Рытмічна расхлябаны, раскілзаны, празаічны верш сплесці непараўнана лягчэй, чым напісаць метрычна і рытмічна арганізаваны. Сапраўдны верлібр, як і ўсякі сапраўдны твор, вымагае вялікай працы, а працы якраз жа і не відаць. Відаць жаданне «выкруціцца» ад працы—ад вялікай, д'ябальскі цяжкай працы над радком, над рытмам, над словам.

ПЕРШЫЯ кніжкі (прынамсі, лепшыя з іх) сведчаць, што паэтычнымі талентамі наша зямля не бяднее. Вядома, ніхто сёння не возьмецца прадказваць, які будзе далейшы творчы лёс таго ці іншага маладога аўтара. Усё залежыць у першую чаргу ад самога паэта: здолее ён свой талент развіць ці змарнуе ўпустую неразвітым. Залежыць ад таго, ці паэт будзе жыць вялікім грамадскім жыццём, ці будзе туляцца на задворках гэтага жыцця.

Помню, гадоў 10 назад малады аўтар першага зборнічка пагардліва крывіўся: «Купала сёння ўжо не чытаецца, устарэў, брат, устарэў...» А між тым, гэтаму ўвогуле здольнаму чалавеку якраз і трэба было—надта трэба было!—чытаць і перачытваць Купалу, павучыцца ў Купалы і майстэрству, і нечаму яшчэ—не менш важнаму: грамадзянскай мужнасці, творчай смеласці, актыўнасці сацыяльнага і палітычнага мыслення, высакароднасці духу, чалавечнасці, ды і ці мала чаму яшчэ, чаго так не хапае нашай сённяшняй паэзіі. Тады пачатковец не ўзяўся за розум; цяпер яму ўжо даўно за трыццаць і піша ён трохі горш, чым тады, 10 гадоў назад.

Будзем верыць, што наша маладая паэзія апраўдае вялікія надзеі грамадства і роднага краю. Надта ж патрэбны беларускай літаратуры, усёй беларускай культуры здаровыя, таленавітыя творчыя сілы.

Тым і будзеш прыгожым ты век,
Край маленства!..
Ды не дзеля ўцехі
Ацяжэлых гадамі павек
Я прыгадваю дальнія стрэхі.

І паверыць цяпер не магу,
Што калісьці вось гэтакім быў я:
Бесклапотны ў густым берагу
Анішто, ані з кім не дзяліў я!..

□ □ □

«Не балбачыце лішняга!..
Паверце!..
Няхай яно, ліхое, затане!..
Маўчанне—золата, а лішак слова
—смецце!..»
А я не ведаю, што лішняе, што—
не?!.

Вы кажаце: «Застаньцеся
на ўзбоччы,
Пускайце ля вушэй усё, як дым,
Ці долу апусціўшы ціха вочы,
А лепш—не апускаючы зусім!..»

Не!.. Я не балбачу. Я ўсё адкрыта
Усім гавару, нібыта на духу.
Асобай віславухай ля карыта
Ніколі не маўчаў і не змагу.

Шкадую толькі, што
не ўсёвідушчы,
Што лішніх слоў не пазбягаю
зноў,
Нібыта зубр, што нацянькі
праз пушчу
Задыханы бяжыць паміж карчоў.

□ □ □

Я законаў прыроды баюся:
Што, калі неасвечаны лёс
Роўна столькі пакут адцярусіць,
Колькі ліўняў шчаслівых прынёс?

І шукаць буду вечна законаў,
Каб вясновая радасць лісткоў
Заставалася вечназялёнай
Над калінавым гулам мастоў!..

СНЕГ

Слепіць вочы ён, снег,
І дарогі разбег,
І ты мружышся:
«Снег!..
Што за студзеньскі снег!..»

Светла як ад яго
Паміж хвой у цішы,
І па ўсёй па шашы,
А найбольш—на душы!..

Каб не ён, гэты снег—
Сын вячыстай зімы,
Дык ці б ведалі мы,
Колькі ў свеце святла?!.

Каб не ён, гэты снег
Ля бясконцай шашы,
Дык ці б ведалі мы,
Колькі можа ў душы
Быць святла, пекнаты?..

Ах, як мружышся ты!..
Снег мой, студзеньскі снег...

КАХАННЕ

Па народных матывах

Я быў бы коласам без зерня,
Без яблык садам, і вуллём
Без пчол, і яварам без ценю,
І нерассветленым вуглём,

Калі б з табой мы разышліся,
Сырыя ўсохліся б дубы,
А то сухія развіліся,
Як не ўсыхаліся нібы.

Няхай у тры рады каменне,
Бярвенне — у чацвёрты рад,—
У наймягчэйшы пух аберне
Усё адзіны твой пагляд.

А быў бы больш уважны месяц,
Што блудзіць сонна паміж хат,
Цябе убачыўшы, на месцы
Прастояў бы сем дзён падрад!..

Мал. В. Тарасава.

БЕЛАРУСКАЯ СКУЛЬПТУРА. 1970

Ірына ЕЛАТАМЦАВА

У Дзяржаўным мастацкім музеі БССР працягвае працаваць рэспубліканская мастацкая выстаўка, прысвечаная 100-годдзю з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна. На старонках нашай газеты пісалі пра гэтую выстаўку гледачы і мастацтвазнаўцы.

Сёння мы працягваем абмеркаванне выстаўкі.

Ірына Елатамцава — мастацтвазнаўца, супрацоўнік Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору Акадэміі навук Беларускай ССР. Яе пяру належаць кнігі аб беларускай кераміцы і беларускім манументальным мастацтве.

ЛІЧБА «100», якая сустракае наведвальніка выстаўкі ўжо ля ўваходу ў музей, успрымаецца не так весткаю размовы пра мінулае, як заклікам да абмеркавання самых надзённых праблем у жыцці і ў мастацтве.

Асабліва гэта датычыць скульптуры. Пра цікавасць майстроў разца да нашых дзён сведчыць хаця б той факт, што ў экспазіцыі скульптуры пераважае сучасная тэматыка. З трыццаці пяці новых твораў нашых скульптараў толькі дзесяць непасрэдна прысвечаны рэвалюцыйнаму мінуламу, вобразам Ільіча і яго аднадумцаў, паплечнікаў. Астатнія расказваюць пра гераіку Вялікай Айчыннай вайны, пра жыццё і побыт сённяшніх будаўнікоў камунізма.

Не лішне падкрэсліць, што работы скульптараў, прысвечаныя нашаму слаўнаму мінуламу, у пераважнай большасці пазбаўлены налёту рэтраспектывізму. Гісторыя ўбачана вачыма нашых сучаснікаў.

СТАНОЎЧАЯ рыса беларускай скульптуры гэтага года — у параўнанні з мінулымі — большая жанравая разнастайнасць. Побач з партрэтам, які ў нас, мабыць, часцей за ўсё складае аснову экспазіцыі, на гэты раз віднае месца занялі буйнамаштабныя творы сімвалічнага характару. З'явіліся і праграмныя кампазіцыі — самае складанае адгалінаванне пластыкі, якое дагэтуль у нас развіваецца марудна.

Ужо ў самім факце звароту да праграмных кампазіцый мы бачым сведчанне росту творчага вопыту нашых скульптараў.

Сярод такіх кампазіцый — работа А. Заспіцкага «Да зор!» Сімвалічная фігура — увасабленне парыву, руху наперад — стала адным з самых любімых, папулярных вобразаў у савецкай пластыцы яшчэ з часоў І. Шадра, В. Андрэева, В. Мухінай. Пераканаўчым развіццём гэтай традыцыі з'явілася кампазіцыя А. Кібальнікава «Да сонца!», дзе ў вобразе мужнага чалавека з праменем-маланкаю ў руках гледачы ўбачылі сімвал каласальных заваяванняў чалавечага розуму.

Кампазіцыя А. Заспіцкага развівае думку аб будучыні ў інакшым плане. З'яўляючыся першай спробай аўтара ў названым жанры, яна пакуль яшчэ не ў дастатковай меры цэльная, хаця па-свойму цікавая. Сімволіка тут недастаткова акрэсленая. І таму назва работы дапускае рознае тлумачэнне. Назва «Да зор!» — аўтарскае ўказанне на думку аб асваенні касмічнай прасторы, а адлюстраванне — вялізная мускулістая фігура чалавека з суровым абліччам рабочага і пяцікутнай зоркай на грубай далоні — больш нагадвае рэвалюцыйны парыў мас, якія пракладаюць шлях наперад да сацыяльных заваёў Кастрычніка. Магчыма, пэўная двaістасць задумы прадвызначыла і не да канца паслядоўнае пластычнае рашэнне скульптуры. Занадта буйныя мышцы ног і грудзей, цяжкія набрынялыя рукі рабочага-велікана робяць амаль асязальнай яго фізічную сілу. У той жа час інтэлектуальная сіла вобраза не знайшла дастатковай распрацоўкі. Скульптар дабіўся пэўнага поспеху ў пабудове фігуры. Але міжволі задаеш сабе пытанне: калі аўтар гаворыць пра сучасніка, дык ці сугучны створаны ім вобраз нашым уяўленням пра сучаснікаў? Безумоўна, кожны мае права на ўласнае тлумачэнне сучаснасці. І ўсё ж даючы сваё тлумачэнне, скульптар не можа не ўлічваць і ўяўлення пра сучаснасць мноства людзей ці, інакш кажучы, пэўных **агульных** уяўленняў.

Поза фігуры крыху наўмысная. Рух ускладнёны і, мабыць, залішне неспакойны. Вінтападобны паварот торса і рэзка ўскінутая правая рука кантрастуюць з вялым рухам левай рукі, слаба прыціснутай да грудзей. Такі лагічна не апраўданы кантраст выклікае непатрэбныя асацыяцыі з унутранай расслабленасцю чалавека. Пра яе, дарэчы, таксама нагадвае нейкая жалобная лінія брывей, якія сышліся ля пераносіцы.

Можа, скульптар меў на ўвазе ахвяры, цаной якіх іншы раз дасягаюцца поспехі? Тады ў дадзенай сітуацыі варта было б яшчэ больш удакладніць думку.

Гаворка пра спрэчныя моманты новай работы А. Заспіцкага вядзецца таму, што твор пераконвае ў дастатковай сіле аўтара, у яго здольнасці пазбавіцца недахопаў. Хочацца спадзявацца, што смелае пачынанне А. Заспіцкага ў рабоце над абагульненым вобразам сучаснасці знойдзе свой працяг.

АНАЛАГІЧНЫ абранаму А. Заспіцкім сюжэтны матыў — імклівы рух наперад чалавека з пяцікутнай зоркай у руцэ — больш канкрэтна ўвасоблены ў кампазіцыі А. Анікейчыка «Заклік». Тут ужо і час, і сэнс дзеяння, і аблічча героя гранічна ясныя.

Перад намі будзёнавец часоў грамадзянскай вайны. Пяцікутная зорка ў яго ўскінутай руцэ — канкрэтны сімвал Савецкай краіны. Парыў чырвонаармейца наперад зусім слушна трактуецца як заклік адстаяць заваёвы Кастрычніцкай рэвалюцыі. У гэтым выпадку вельмі дарэчы бурная дынаміка форм.

Каб лепш перадаць атмасферу грамадзянскай вайны, скульптар скарыстоўвае характэрныя для таго часу стылістычныя асаблівасці манументальнай скульптуры. Аўтар робіць цела ўмоўным, агрубленым да такой ступені, што магутны торс байца з вялізнымі пукатымі мышцамі і ўкарочаныя рукі каласальнай таўшчыні пераўтвараюцца ў груду каменных блокаў, праз якую прабіваецца жывое жыццё. Перад намі ўжо як бы не рэальнасць, а помнік у стылі дваццатых гадоў, праўда, блізкі нашай сучаснасці і сваім высакародным зместам, і некаторымі стылістычнымі рысамі.

Звярну ўвагу на тое, што імкненне да геаметрызму форм — хаця і ў меншай, чым у гэтай рабоце А. Анікейчыка, ступені — стала тыповым для многіх сучасных твораў на гераічную тэму. А. Анікейчык знайшоў зручны выпадак, які цалкам апраўдвае яго мастакоўскае рашэнне давесці геаметрызм літаральна да мяжы. Праўда, імітуючы гатовы стыль, скульптар тым самым спрашчае пошукі ўласнай мовы.

Калі мы звяртаемся да тэматычнай шматфігурнай кампазіцыі на тэму гераікі Кастрычніцкай рэвалюцыі або Вялікай Айчыннай вайны, дык заўважаем падкрэсленыя пошукі скульптарамі сучаснай пластычнай мовы.

У гэтых пошуках відавочна добрае імкненне ўлавіць біццё пульсу сённяшняга дня, перадаць чоткасць, дакладнасць рытмаў сучаснасці. І абагульненасць форм у пэўнай меры тут апраўдана.

У. Папсуеў гаворыць стрымана, скупа. Паказаная ім на выстаўцы кампазіцыя «1905 год» — адна з серыі работ на тэму рэвалюцыі, над якімі аўтар працуе ўжо досыць доўгі час. У серыю ўваходзяць кампазіцыя «1919 год» і «Ленін у Кастрычніку». Рашэнне паказанай на выстаўцы новай кампазіцыі ў пэўнай меры абумоўлена папярэднімі.

Л. Гумілеўскі ў «Партызанскай сям'і» гаворыць вельмі лаканічна, геаметрызуючы формы ў народным стылі (яшчэ б, такі ўдзячны матэрыял — дрэва!), быццам падкрэсліваючы народны характар самога партызанскага руху ў гады Вялікай Айчыннай вайны.

А. Веліксонаў у кампазіцыі «Сям'я бацькі Міная» скарыстоўвае рэзкасць форм, каб узмацніць адчуванне трагізму сітуацыі. Але стылізаваныя формы ў яго нясуць адбітак некаторай халоднасці. І наогул такі шлях пакуль што не прыводзіў да стварэння вялікіх, шматпланавых вобразаў.

КАЛІ ў работах на гераічную тэму пераважаюць рэзкія, завостраныя лініі і формы, дык у лірычных — наадварот — плаўныя, пявучыя, якімі адцяняюцца задушэўныя ноткі.

Характэрная ў гэтым плане кампазіцыя І. Хоміча «Чаканне». Яе станоўчая рыса — надзвычай эфектнае скарыстанне структуры і колеру самога матэрыялу — дрэва. Вобразнае рашэнне кампазіцыі грунтуецца на кантрасце: чароўная жаночая галоўка плаўна выступае з грубай масы патрэсканага дрэва. У выніку — побач з неапрацаванай цёмнай драўнінай тонка апрацаванае разцом жаночае аблічча здаецца яшчэ больш пяшчотным. Адмысловы малюнак драўніны, яе светлых і цёмных палос, якія то выпрамляюцца ў роўны рад, то скручваюцца ў колцы, стварае ўражанне ажурнага вэлюма. І вэлюм гэты быццам скрадвае некаторую рэзкасць абрысаў твара. Вельмі дарэчы скарыстаны ў гэтай рабоце і трэшчыны дрэва, якія праменнямі разбягаюцца ад сэрцавіны ў бакі; находзячы на кудзеры дзяўчыны, гэтыя праменні нагадваюць нейкі своеасаблівы дэкаратыўны ўбор. Нават драбнюткія алюмініевыя заклёпкі, якія хаваюць чэрветочыну ў драўніне, скарыстаны ў вобразным ладзе твора: на фоне зялёна-рудога колеру драўніны кроплі метала ствараюць уражанне халоднага тумана, падкрэсліваюць атмасферу таямнічасці дзявочага чакання. Шкада толькі, што само вобразнае рашэнне вар'іруе ўжо больш-менш вядомыя. Хацелася б ад скульптара і большай самастойнасці ў пошуках тыпажу. Наш жа сучаснік зусім не такі просты і «стандартны», каб пра яго гаварыць аднастайна і павярхоўна.

Прыгадаем у гэтай сувязі паказаныя на выстаўцы партрэт кампазітара М. Чуркіна работы Г. Мурамцава, партрэт кампазітара Я. Цікоцкага работы І. Міско, партрэт Я. Коласа работы А. Заспіцкага. Гэтыя і іншыя аўтары партрэтаў засяроджваюць увагу менавіта на інтэлектуальным багацці, непаўторных своеасаблівасцях асобы персанажаў партрэтаў.

СЯРОД скульптурных партрэтаў Ільіча выдзяляецца створаны З. Азгурам. Гэта вялікая па памерах галава. Аўтар ляпіў яе адразу ў задуманым памеры, без папярэдняй мадэлі і павелічэння. Тут яму, мабыць, памог вопыт работы з групай калег над буйнамаштабным партрэтам правадыра для Выстаўкі дасягненняў народнай гаспадаркі ў Мінску. Паказаны ж на выстаўцы ў музеі партрэт Леніна выкананы мяккa, маляўніча. Захавана красамоўная жывасць форм. Знята ўнутранае напружанне, якое звычайна ўласціва партрэтам Ільіча ў скульптуры.

Праўдзіва перададзены ленінскія рысы і ў партрэтах правадыра рэвалюцыі, створаных В. Палійчуком і В. Слінчанкам. Работы гэтых аўтараў пры знешнім непадабенстве аб'яднаны беражлівымі, удумлівымі адносінамі да дакументальнага матэрыялу.

В. Слінчанка добра скарыстаў у сваім партрэце Ільіча колер чырвонага дрэва. Гэты колер гарманічна спалучаецца з падфарбоўкаю охрай. Таму скульптура набыла прыемны, роўны, цёплы тон.

У той жа час выстаўка пераконвае, што і ў партрэтны жанр пранікаюць тэндэнцыі дэкаратывізму. Пра гэта, у прыватнасці, сведчаць работа Т. Мацвеенкі «Даярка» і паасобныя творы іншых аўтараў. Партрэты такога плана выйграюць у чыста знешняй ярка-

ЧАРАЎНІК

На здымку (справа налева): літографы П. Яўсееў і В. Цылкоўскі.

Адказная і незвычайная прафесія ў Пятра Фёдаравіча Яўсеева. Ён — адзін са старэйшых літографаў нашай рэспублікі. Працуе майстрам эстампнага цэха мастацкага камбіната Мастацкага фонду ў Мінску. Яго добра ведаюць беларускія мастакі-графікі, асабліва тыя, што працуюць у тэхніцы літаграфіі. Іх творы, выкананыя на літаграфскім камені, Пятро Фёдаравіч пераводзіць на паперу. Не так гэта проста, як здаецца, зрабіць літаграфскі адбітак. Не так проста падрыхтаваць камень для работы мастака. Тут патрэбны вопыт, майстэрства і — што самае важнае — добрае разуменне пошуку мастака, чый твор пераносіш з каменя на паперу.

Пятро Фёдаравіч друкаваў літаграфіі для мастацкіх выставак такім нашым графікам, як А. Паслядовіч, Л. Ран, Г. і Н. Паплаўскія, П. Дурчын, С. Герус, А. Кашкурэвіч, С. Раманаў, М. Бельскі, І. Раманоўскі, Я. Красоўскі. Мне, як мастаку, таксама давялося з удзячным здзіўленнем назіраць, як чарадзеіць Пятро Фёдаравіч, друкуючы мае літаграфіі, давялося пераканацца, як паважае і разумее ён «дробязі» нашай працы.

Ды што казаць! Эстампы нашых мастакоў, да якіх дакраналіся клапатлівыя рукі Пятра Фёдаравіча, экспануюцца на рэспубліканскіх, усесаюзных мастацкіх выстаўках і далёка за межамі нашай краіны. Некаторыя з іх рэпрадуцыраваліся ў часопісах «Творчество», «Искусство» і ў іншых выданнях. Нядаўна на Усесаюзнай выстаўцы эстампа ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча Леніна, якая адбылася ў Вільнюсе, аўталітаграфіі Г. Паплаўскага атрымалі прэмію Саюза мастакоў СССР. Гэтыя лісты друкаваў Пятро Фёдаравіч Яўсееў.

Пятро Фёдаравіч вельмі часта не ведае пра тое, на якія выстаўкі трапілі зробленыя ім адбіткі, якіх поспехаў дасягнуў той ці іншы графік. Але калі даведваецца пра гэта — ганарыцца і радуецца, як дзіця, бо гэта ж і ягоная доля працы, хай сабе маленькая ў параўнанні з працаю мастака, але такая неабходная, ёсць у агульным поспеху нашага мастацтва графікі. З якім задавальненнем віншуе ён мастака з творчай перамогай.

Яўсееў заўсёды гатовы памагчы мастаку, надрукаваць яго твор, — і ўсё гэта з любоўю, з павагай. А ўзровень яго работы друкара-літографа — надзвычай высокі.

Калі б гэта залежала ад мяне, я змяшчаў бы імёны такіх майстроў у каталогах нашых выставак побач з імёнамі мастакоў, чые работы памагаў выводзіць у свет сціплы літограф!

Здараюцца ж выпадкі, калі ад нявопытнасці літографа цікавыя работы мастакоў гінуць і іх немагчыма аднавіць. Гэта ж стольки аперацый павінны быць выкананы літографам дакладна: падрыхтоўка каменя, шліфоўка, хімічная апрацоўка пасля нанясення малюнка мастаком, траўленне кіслатой, змыванне, перакатка фарбаю, нарэшце — друкаванне...

У Пятра Фёдаравіча адбіткі заўсёды атрымліваюцца выдатныя. Яму добра знаёма, што такое натхненне ў працы, што такое агульная радасць з прычыны атрымання добрага адбітка.

Ён працуе ў эстампным цэху разам са сваім вучнем і памочнікам Віктарам Цылкоўскім. За апошняе дзесяцігоддзе, што прайшло з часу заснавання цэха, надрукаваў шматтысячныя тыражы розных эстампаў: партрэты Маркса, Энгельса, Леніна, членаў Палітбюро ЦК КПСС, герояў-камсамольцаў, вучоных, пісьменнікаў, кампазітараў, літаграфіі для дзяцей на казачныя тэмы. Усе яны выкананы па арыгіналах, створаных беларускімі мастакамі.

сці, хоць і застаюцца аднапланавымі.

Найбольш прыцягальная, паэтычная з работ дэкаратыўнага плана на выстаўцы — кампазіцыя «Адпачынак» Н. Якавенка. Праўда, гэта не партрэт. Матыў не новы — добра выяўленая пластычная прыгажосць гнуткага цела юнай купальшчыцы. Але як хараша, як жыва абыграны традыцыйны скульптурны матыў! Наколькі гарманічна падфарбаваны цёплы тон скульптуры блакітам. Фарба стварае ўражанне ценю на асветленым сонцам целе. А як правільна ўлічана фактура. Цёмныя фактурныя штрыхі асязальна падкрэсліваюць паўнату форм. Хочацца толькі сказаць: Н. Якавенка здольная да больш яркага, больш разнастайнага адлюстравання рэчаіснасці, але, на жаль, абмяжоўваецца ў сваіх пошуках. Гэта датычыць і жанру, і матываў яе творчасці.

Сур'ёзныя творчыя задачы можна вырашаць у вельмі сціплай, здавалася б, рабоце. На памяць прыходзіць зусім невялікая работа студэнта трэцяга курса Беларускага тэатральна-мастацкага інстытута М. Палякова «Блакітны колер». Маленькая жанравая сцэнка — жанчыны-маляры за працай — а колькі цёплых водгукаў ад самых розных гледачоў! Падкупляе прастата, шчырасць, непрадузятасць сапраўды мастакоўскага меркавання аб убачаным. Уражвае тонкая назіральнасць.

Звычайны рабочы момант: адна з жанчын, узняўшыся на лесвічку, мачае пэндзаль у фарбу, каб фарбаваць сцяну, другая — унізе — заклапочана, каб памагчы сяброўцы. Быццам нічога асаблівага не адбываецца. Але як жыва схоплены позы, як натуральна перададзены рабочыя рухі жанчын-маляроў.

Ці не ад стомленасці, якая з'яўляецца ад усялякіх навацый, не падмацаваных сур'ёзнымі пошукамі, маленькая студэнцкая работа выклікала ў гледачоў такую цікавасць?

Знаходзяцца, праўда, скептыкі, якія пераконваюць, што работа М. Палякова — усяго толькі эцюд, што сваёй «жывапіснай» манерай яна нагадвае творы П. Трубяцкога. Па-першае, мабыць не трэба даказваць: **ТАКІ** эцюд — варты ўвагі і павагі. Па-другое, наўрад ці тут абгрунтаванае параўнанне з работамі славутага скульптара. Пластыка П. Трубяцкога літаральна вытанчаная. Тут жа — мазок шырокі, грубаваты, у духу самога рабочага працэсу і характару адлюстраваных людзей. А самае галоўнае (і тут я не супраць параўнання з П. Трубяцкім ці з кім іншым з майстроў!) — у эцюдзе добра адчуты і перададзены дух часу. Пластыка гучыць цалкам пераканаўча. Яна заснавана на кантрасце мяккіх форм фігур і графічна рэзкіх ліній сілуэта, стылізаванай лесвічкі без прыступак, а таксама вострых ліній пэндзляў. Нарэшце, добра скарыстаны колер бронзы. Нават незвычайная назва — «Блакітны колер» — вобразна дапаўняе задуму аўтара.

ВОСЬ такія думкі ўзнікаюць, калі падводзіш вынікі ўражанняў, якія перажываеш, знаёмячыся са скульптурай на выстаўцы. Ад усёй душы хочацца, каб добры густ, вялікая патрабавальнасць да сябе і тонкае разуменне спецыфікі скульптурных жанраў (інакш кажучы — сапраўдная прафесіянальная культура!) — спадарожнічалі кожнаму з нашых скульптараў.

І яшчэ — глыбокае вывучэнне кожным скульптарам нашага шматграннага і бурлівага жыцця.

Пятро Фёдаравіч ганарыцца, што яму выпала да 100-годдзя з дня нараджэння Уладзіміра Ільіча друкаваць разнастайныя літаграфскія партрэты вялікага правадыра. Арыгіналы гэтых партрэтаў створаны такімі добрымі майстрамі малюнка, як Я. Зайцаў, У. Сухаверхаў, І. Раманоўскі, І. Ціханаў, М. Лісоўскі, Ю. Выхадцаў, М. Бельскі, Г. Лойка і інш.

Зярністы літаграфскі камень тоіць у сабе вялікія магчымасці, якія не ва ўсім яшчэ раскрытыя. Колькі тут прастор для эксперыментаў! Мастак можа карыстацца самай разнастайнай тэхнікай — вільготны пэндзаль, літаграфскі аловак, пяро, вышкрабанне скальпелем, накладанне разнастайных фактур. Ва ўсіх гэтых пошуках мастаку паможа дабіцца вынікаў літограф. Пятро Фёдаравіч выдатна разумее, як гэта складана мастаку шукаць новае, нязведанае. Таму і хвалюецца разам з мастаком. Таму і карыстаецца такой павагай у асяроддзі графікаў.

Шэсцьдзесят гадоў жыцця пражыты недарэмна. У гады Вялікай Айчыннай вайны бараніў радзіму ад ворагаў — на фронце. У гады міру — памагае мастакам ствараць сапраўды масавае мастацтва эстампа. Ёсць яго кропля ўдзелу ва ўздыме аўтарытэту нашай літаграфіі. Кропля... Але — важкая...

У. САКАЛОЎ,
мастак.

НАШЫ *майстры* МАСТАЦТВА

ГЛЫТОК КРЫНІЧНАЙ ВАДЫ

ГАЛОЎНАЕ для опернага спевака, канечне, голас...

У Ігара Сарокіна драматычны барытон. Калі ён спявае, гэта захапляе, хвалюе. Прафесіяналы напісалі б, што ён выразна гучыць на ўсіх рэгістрах. І сапраўды — гучыць! Але хочацца сказаць, што калі слухаеш Ігара, яго свабодны, раскаваны, прыгожы голас бярэ ў палон, і ты, нібы зачараваны, паглыбляешся ў свет гукаў, які цяжка апісаць. Ну як, напрыклад, апісаць паветра пасля навальніцы?

І ўсё ж такі пра голас Ігара Дзмітрыевіча Сарокіна напісана шмат, і я не ўтрымаюся і прывяду цытаты.

Францыя. Газета «Юманітэ»:

«Ігар Сарокін прадэманстраваў свой цудоўны талент. Ён даносіць да слухачоў лепшыя традыцыі рускай вакальнай школы».

Данія. Газета «Берлінгске Афтэнавіс»:

«...Гэта прыгожы барытон, моцны ў сваім драматычным гучанні».

Швецыя. Газета «Дагенс Нюхетэр»:

«Ігар Сарокін зачараваў публіку сваім цудоўным голасам, а магчыма яшчэ больш сваёй каласальнай адоранасцю, сваім юным захапленнем і гарачым тэмпераментам. Яго распасцёртыя рукі, здавалася, хацелі прыціснуць да грудзей увесь свет».

Пра яго пісалі газеты Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі, Фінляндыі, Турцыі і, канечне, нашы газеты. Здаецца, усёй краіны.

У оперы «Рыгалета» Сарокін — Рыгалета. Прыдворны блазан, разумны і злы.., Рыгалета ненавідзіць герцага не толькі таму, што ён герцаг, але і таму, што ён, Рыгалета, — яго ўласнасць. І Рыгалета ў выкананні І. Сарокіна па-свойму змагаецца за сваю чалавечую годнасць. Ён зводзіць герцага з вяльможамі, зласлівіць і трыумфуе, калі яны ненавідзяць адзін аднаго. Ён разбэшчвае герцага, робячы яго, па сутнасці, сваім блазнам. Але сродкі, якімі Рыгалета карыстаецца, урэшце абарочваюцца жахлівай жорсткасцю супраць яго; ён страчвае адзінае, што ў яго ёсць, — дачку.

Ігар Сарокін у гэтай ролі захапляе сваім мяккім глыбокім голасам, сапраўдным акцёрскім майстэрствам, драматычным талентам.

Зусім нядаўна Ігар Дзмітрыевіч вярнуўся з Берліна, дзе на сцэне Дзяржаўнай оперы выконваў партыю Рыгалета. «Ігар Сарокін — адзін з лепшых Рыгалета, якіх мне даводзілася чуць», — сказаў пасля гастроляў дырыжор тэатра Хайнц Рэгнер.

Гэта была не першая паездка беларускага спевака ў сталіцу Германскай Дэмакратычнай Рэспублікі. У мінулы яго прыезд адна з газет пісала: «Сарокін — цудоўны ў ролі Рыгалета, прыдворны блазан, які ўтойвае трагедыю пад прафесійнай усмешкай. Акрамя таго, у яго прыгожы, звонкі, гнуткі голас...»

Калі я сустракаю Ігара Дзмітрыевіча на вуліцы, у сучасным аднабортным касцюме, у нейлонавай сарочцы з гальштукам, з тварам адкрытым і спакойным, дык заўсёды міжволі думаю: дзе, ну, дзе дрэмле ў гэты момант тэмпераментны, палкі Эскамільо, мужны і высакародны князь Ігар, загадкавы і сумны Дэман, такі нацыянальны характар, як Апанас з оперы Я. Цікоцкага «Алеся?»

Дзе?..

І перакідваючы «масток» ад Ігара Сарокіна — сучаснага опернага спевака і чалавека да створаных ім вобразаў, я ўгадваю знаёмыя мне рысы ў князі Ігары. Ніякай манументальнасці, да якой мы так прывыклі ў оперы. На сцэне — чалавек, характар складаны і драматычны. Так, князь Ігар — нацыянальны рускі герой, ён гатовы на любыя ахвяры, на любыя подзвігі ў імя сваёй радзімы, свайго народа. Але яму чужая поза.

Канечне, голас для опернага спевака — гэта вельмі важна. Але ці толькі голас?..

Успамінаю: мы імчым сярод вельмі падобных на мора лугоў, недзе ўдалечыні яны робяцца небам. Усё пафарбавана шэрым. Холадна, і там, за акном, і ў вагоне. Мы едзем з канцэртам у невялікі пасёлак. Нехта «здабыў» карты, нехта праглядае газеты. А Ігар уладкаваўся ля акна і спявае. Вельмі ціха, так ціха спявае, што я ледзь чую мелодыю, хаця сяджу побач: «Я тот, чей взор надежду губит; я тот, кого никто не любит; я бич рабов моих земных; я царь познанья и свободы; я враг небес, я зло природы»...

Мне даводзілася слухаць многіх оперных спевакоў — выканаўцаў партыі Дэмана. Для іх Дэман быў, перш за ўсё, носьбітам зла. Дэман Ігара Сарокіна — бунтар, ён адзінокі і пакутуе ад гэтай адзіноты. Ён пратэстуе супраць неба... Артыст з уласцівай яму сур'ёзнасцю і пераканаўчасцю стварае пластычны малюнак ролі ў поўнай адпаведнасці з дзівоснай музыкай А. Рубінштэйна.

Дэман — вобраз цяжкі для выканаўцы. Мне нават іншы раз здаецца, што канчатковае яго прачытанне ляжыць недзе ў бясконцасці. І мне падабаецца, што Ігар Дзмітрыевіч адважна становіцца на гэты шлях...

Апошняя работа Ігара Сарокіна — Шаклавіты ў оперы М. Мусаргскага «Хаваншчына», прэм'еру якой зусім нядаўна паказаў Беларускі тэатр оперы і балета.

Першы спектакль... Ігар Дзмітрыевіч у зале сярод гледачоў. Спявае другі, а ён прыйшоў паслухаць, падумаць, пахваляваіцца.

— Можаце паважаць мяне, можаце не паважаць, — аднойчы ў парыве шчырасці сказала мне знаёмая актрыса, — але я хачу, каб другая выканаўца выступіла горш за мяне. Калі я бачу, што ў яе нешта не ладзіцца, я не тое, каб радавалася, але адчуваю нейкую палёгку.

Мабыць, і такое ў артыстаў даравальнае.

Я не пыталася ў Ігара Дзмітрыевіча, якія пачуцці ён перажывае, калі спявае другі выканаўца, але нам даводзілася гаварыць аб таварышах па рабоце. Амаль усе ў яго характарыстыцы выглядалі Шаляпінымі, Собінавымі, Няжданавымі... Ігар Сарокін адорваў іх такімі патрэбнымі кожнаму спеваку і чалавеку якасцямі. Праўда, можа пры непасрэднай сустрэчы ён гаворыць ім рэзкія словы, але «за вочы» — ніколі. Вось і сёння на першым спектаклі «Хаваншчыны» я сяджу побач і бачу, як прагна слухае Сарокін свайго «суперніка», як увесь ён там, на сцэне, увесь — напружанне і ўвага, нібы гэта дапамагае Юрыю Бастрыкову.

Аднойчы я спытала Ігара Дзмітрыевіча, што самае-самае галоўнае, на яго думку, у жыцці? Ён адказаў: «Даваць людзям больш, чым яны ад цябе чакаюць».

Спяваць яму даводзіцца не так ужо часта. А калі не спяваць, дык што гэта за жыццё?.. Затое, калі прыходзіць, нарэшце, чарга!..

Ігар Сарокін — Шаклавіты. Вобраз у оперы невялікі. Праўда, ён — драматургічная спружына яе. Шаклавіты — прадстаўнік новага часу. Яго хвалюе лёс Расіі: «Ах ты в судьбине злосчастная, родная Русь. Кто, кто тебя, печальницу, от лихой беды спасет?..» Ён разумее, што цар Пётр — іменна тая сіла, якая зараз так патрэбна яго радзіме, і таму ўсёй душой за Пятра. Вобраз складаны, супярэчлівы... І Ігар Сарокін не спрабуе ператварыць яго ў фігуру прымітыўную, прасталінейную.

Вядома, для опернага артыста патрэбныя і голас, і драматычны талент, але ці ўсё гэта?..

Іншы раз даводзіцца чуць, што «нармальны» добры чалавек не бывае па-сапраўднаму таленавітым. І з-за гэтага некаторыя вельмі пасрэдныя асобы прыдумляюць сабе ўсялякую «незвычайнасць», «выключнасць», якая адрознівала б іх ад астатніх людзей. Як не нагадаць прыхільнікам гэтай канцэпцыі, што жыў на зямлі вялікі пісьменнік Антон Паўлавіч Чэхаў.

Сярод мноства сувеніраў, падараваных Сарокіну ў многіх гарадах і краінах, ёсць драўляная скульптура — «Вечна спяваючы вікінг». Я вельмі ўзрадавалася, калі ўбачыла яе. Нарэшце-такі, падумалася мне, ёсць загаловак для будучага артыкула, і гэты загаловак будзе даволі дакладна выказваць тое, што мне хочацца расказаць пра артыста. А потым, калі пачала пісаць, адмовілася ад гэтай назвы, бо зразумела: без расказу пра Сарокіна-чалавека мне не абысціся.

У мінулым годзе разам з вялікай групай беларускіх артыстаў мне давялося прыняць удзел у гастрольнай паездцы па гарадах і сёлах РСФСР. Гэта была цікавая паездка, хоць і нялёгкая. Каб пазнаёміць з беларускім мастацтвам як мага больш людзей, мы разбіліся на некалькі груп. У нашай былі оперныя артысты, чытальнікі, музыканты. Мы забіраліся ў самыя далёкія раёны, давалі канцэрты ў сельскіх клубах.

Я ведала ўсіх, мяне — ніхто, хіба што па прозвішчу. Але, як заўсёды бывае ў дарозе, мы хутка пазнаёміліся. Кожны рабіў сваю справу: яны спявалі, танцавалі, а я пісала. І ўсё было б, напэўна, цудоўна, калі б я не захварэла. Захварэла цяжка. На пачатку я яшчэ стаpалася хадзіць на ўсе канцэрты, але аднойчы зразумела, што больш не магу, і засталася ў гасцініцы. А праз паўгадзіны вярнуўся Ігар Дзмітрыевіч. Ён адкрываў канцэрт, у канцы зноў павінен быў выйсці на сцэну, і ўсё-такі прыйшоў, першым пачуўшы, што мне дрэнна.

Дарэчы, іменна тады, спрабуючы хоць як-небудзь адцягнуць маю ўвагу, Ігар Дзмітрыевіч расказаў сваю няхітрую біяграфію. Рабочы хлапец. Любіў спяваць. Удзельнічаў у мастацкай самадзейнасці. Калі ў Вялікім тэатры Саюза ССР быў аб'яўлены конкурс, паспрабаваў свае сілы і быў залічаны ў хор. Потым — саліст оперы... Нялёгкі шчаслівы шлях.

За гэтыя гады Ігар Сарокін стаў не толькі выдатным оперным спеваком, глыбокім тлумачальнікам вакальнай лірыкі. Ён цудоўна спявае рамансы П. Чайкоўскага і С. Рахманінава, Р. Шумана і Р. Гліэра. Сёння нямала песень напісана спецыяльна для Сарокіна і пры ўдзеле Сарокіна. У праграме яго сольных канцэртаў значнае месца займаюць творы беларускіх кампазітараў.

У той вечар, пасля канцэрта, нам трэба было праехаць каля ста пяцідзесяці кіламетраў, каб вярнуцца ў абласны цэнтр. Я ведала гэтыя мясціны з дзіцячых гадоў і прапанавала спыніцца ля крыніцы з забаўнай назвай «Макай», каб напіцца халоднай пругкай вады. Я расказала сваім спадарожнікам цудоўную легенду аб гэтай незвычайнай крыніцы, аб тым, што вада яе мае незвычайную гаючую сілу.

Святло ад фар аўтобуса разразала густую, як жэле, чорную ноч. Блакітны тытунёвы дымок імчаў разам з намі, і я чула далёкі голас Сарокіна, які прасіў не курыць. Потым усе задрамалі і хоць на ўхабінах нас кідала, нібы лядашчую лодку на хвалях, усе зноў засыналі, як толькі трапляўся роўны ўчастак.

А мне, натуральна, было не да сну. Недзе на паўдарозе я азірнулася і ўбачыла, што Ігар Дзмітрыевіч таксама не спіць. Ён беражна трымаў у руцэ кубак з крынічнай вадой...

І. ПІСЬМЕННАЯ.

Джэд Кайлі
Хэмінгуэй
УСПАМІНЫ СТАРОГА ТАВАРЫША

„ТЫ МОЖАШ расказваць пра мяне ўсё, што лічыш патрэбным і як ты помніш». Так пісаў восенню 1964 года Джэду Кайлі Эрнест Хэмінгуэй, які жыў у той час на кубінскай віле Фінка Віджыя. «Толькі, — працягваў Хэмінгуэй, — не разлічвай, што я стану гэта пацвярджаць і ўхваляць... Удачы табе ва ўсім, пра што пішаш...».

Аўтар «Успамінаў старога таварыша», амерыканскі журналіст Джэд Кайлі ведаў Эрнеста Хэмінгуэя на працягу сарака гадоў. Яны сустракаліся ў Чыкага, у Парыжы, на Кубе. І, хаця гэтыя сустрэчы часта падзялялі многія гады, Д. Кайлі ўдалося стварыць па-свойму цэласны воблік вядомага пісьменніка.

Аповесць не прэтэндуе на поўнае асвятленне альбо даследаванне творчага шляху Э. Хэмінгуэя. Хутчэй — гэта спроба дапоўніць біяграфію пісьменніка новымі, раней невядомымі фактамі, пададзенымі праз выключна асабістае ўспрыняцце аўтара.

Д. Кайлі абраў своеасаблівую манеру апавядання. Не хаваючы свайго захаплення «Папам Хэмінгуэем», аўтар нібы «непачціва» ставіць пад сумненне вартасці свайго героя, як чалавека і як літаратара.

Напісаныя з грубаватай адкрытасцю і гумарам успаміны ствараюць цікавы вобраз Хэмінгуэя, у першую чаргу як чалавека, які апантаны страсцю ўсё ведаць, усё спазнаць самому, як чалавека, які ненавідзіць рэкламную шуміху, чалавека смелага і бескампраміснага.

Аповесць падкупляе чытача шчырасцю інтанацый, дадаючы да шырокавядомага партрэта пісьменніка новыя яркія дэталі. Напісаная Д. Кайлі яшчэ пры жыцці Хэмінгуэя, яна выйшла ў свет, калі не было ў жывых ні аўтара, ні яго героя.

І ЎЗЫХОДЗІЦЬ СОНЦА

Ён стаяў поплеч са мною ля стойкі бара. Гэта быў рослы хлапчына. Гадоў дваццаці пяці, вырашыў я. Яму не шкодзіла б пагаліцца, ды і пастрыгчыся таксама. Куртка на ім выглядала так, быццам ён спаў не распранаючыся. Але адразу было відно, што ён не з тых, хто вечна тырчыць ля стойкі. Ён тыцнуў мне сваю руку. Я не хацеў бы, каб такой рукой тыцнулі мне ў твар, калі яна сціснута ў кулак. Магутныя кісці вылезлі з рукавоў, відна была густая чорная поўсць. Стрыжаныя вусы нагадвалі бровы. Увесь ён свяціўся ўсмешкай. Прыемная ўсмешка, падумаў я. Калі ён пацснуў мне руку, я нават зморшчыўся. Вось гэта лапа!

— Здароў,—сказаў ён.
— Здароў.
— Помніш мяне?
— А як жа!—адказаў я.

Што за хлопец, падумаў я. Напэўна, мы з ім сустракаліся ў маёй установе. У мяне на Манмартры быў начны клуб, так што мяне ўсе ведалі. Манера трымаць шклянку выдавала ў ім янкі. Смяртэльная хватка. У Штатах існаваў сухі закон, і ўсе турысты пілі іменна так. Быццам у іх вось-вось адбяруць шклянку. Той яшчэ закон, падумаў я. А ўслых сказаў:

— Вып'ем?
— А чаму б не?

Ён залпам апаражніў посуд. Што там было, я не разгледзеў. Рука яго цалкам закрывала шклянку. Альфонс прынёс нам два fines *. Адна рука ў яго была забінтавана. Ну і лапа! Цікава, чым ён займаецца? Напэўна, адзін з тых скульптараў, што жывуць на Левым беразе.

У кішэні ў яго, відаць, не густа. Значыць, не турыст. Здаецца, у нейкім бары я яго сустракаў. Не дурань выпіць. Пачакаем, сам развяжа язык.

— Чытаў тваю пісаніну ў «Бульвардзье»,—прамовіў ён.

Ага, падумаў я, зусім іншая рэч.

Мы з Эрскінам Гвінам на Елісейскіх Палях выдавалі сімпатычны часопісік. Я быў у ім асноўным пісьменнікам. Людзі чыталі «Бульвардзье», а пасля прыходзілі на Манмартр да аўтара. Можна сказаць, удзень я служыў мастацтву, а ўначы—залатому цяляці. Я таксама любіў пагаварыць аб сваёй пісаніне. Я павесіў сваю кульбу на парэнчы і распарадзіўся «паўтарыць». Бо нічога так не любяць пісьменнікі, як шчырую крытыку з боку незнаёмага чалавека.

— Ну і як, падабаецца?—спытаў я.
— Не.
— Вось яно што,—сказаў я.—А чым вы займаецеся, акрамя выпіўкі?
— Пішу,—сказаў ён.
— Што іменна?
— Кнігу.
— Вось яно як,—вымавіў я.

Недурны хлопец, падумаў я. Відаць, пражыў у Парыжы цэлыя тры тыдні і цяпер піша пра гэта кнігу. Так рабілі многія. Сядзелі ў кабачках каля Сабора, папівалі fines і пярнó ды пісалі кніжкі пра норавы парыжскія. А пасля быццам пад зямлю праваліваліся. Сам я жыў у Парыжы ўжо шэсць гадоў і ўсё-такі не паспеў ўведаць яго як след, каб напісаць пра яго кнігу. А можа, у тым і бяда? Чым больш жывеш у горадзе, тым менш хочацца пісаць пра яго.

— Падабаецца горад?—спытаў я.
— Не,—сказаў ён.

А пайшоў бы ты!. Вось яшчэ выскаляка. Хто гэтаму паверыць, што амерыканцу не падабаецца Парыж? Недарэмна і мае крэмзы яму не да спадобы. Відаць, адзіны орган смаку ў яго—язык. Я павесіў сваю малакскую кульбу на руку і ўсміхнуўся яму той усмешкай, якой страчаў наведвальнікаў свайго начнога клуба.

— Рады быў пабачыць вас, док,—вымавіў я.

Ён зарагатаў і ляпнуў мяне па спіне. Да гэтага часу адчуваю гэтую ягоную ласку.

— Я Хэмінгуэй,—сказаў ён.

Ах, вось ячо што, падумаў я. Гэта ж дружбак Эрнест Мілер Хэмінгуэй з Оўк-Парка! Каго ж яшчэ могуць так зваць. Не бачыліся з самой вайны. Я ведаў толькі, што ён дзесьці ў Еўропе. Ён, як і я, у семнаццатым паступіў у французскі «Чырвоны Крыж». Толькі ён служыў у італьянскім аддзеле. Чуў я, што ён уступіў у італьянскую армію і быў цяжка паранены. Я зноў павесіў кульбу на парэнчы стойкі і падаў яму руку. Ды не, рука ў яго як рука.

— А я цябе не пазнаў з фальшывымі вусамі,—прамовіў я.
— Ды і пастава мая ля стойкі змянілася.

Так яно і ёсць, падумаў я. Раней ён абапіраўся нагой на перакладзіну. Недарэмна я яго і не пазнаў. Напэўна, гэта ў яго з-за хваробы.

— Вып'ем,—сказаў я гучна.
— Давай,—сказаў ён яшчэ гучней.

Ні кроплі не перамяніўся. Помню, ён яшчэ быў заядлым баксёрам-аматарам. Часта гаварыў, што калі-небудзь стане чэмпіёнам у цяжкой вазе. І мог бы ім стаць. Але рана, напэўна, выціснула гэтую думку з яго галавы.

— Усё спадзяешся стаць чэмпіёнам?—спытаў я.
— Але,—адказаў ён.—Толькі не па боксе.
— Па барацьбе?
— Не,—сказаў ён.
— А ў якім жа тады відзе спорту?
— У літаратуры.
— Ого!—усклікнуў я.

Як заўсёды, хоча пацэліць у месяц, падумаў я, не ўгаманіўся. Вечна лезе ў бойку. Бывала, яшчэ школьнікам ён зарабляў сабе пяцёрку-другую, працуючы ў спарынгу з прафесіяналамі-баксёрамі са спартыўнай школы О'Конела. Яму напляваць, што яны былі вышэйшыя за яго. Хлопец—сіла. Што ж, ён можа разлічваць на мяне, як на секунданта. Літаратурны рынг мне знаёмы. Вы ж самі разумееце, што такое—сустрэць хлопца з аднаго горада. Магу ўладкаваць яго ў «Бульвардзье». Надрукавацца там—гэта марка. Калі ён умее пісаць гэтак жа, як піць, вазьму яго ў сваю канюшню.

— А што ў цябе на рахунку?

— Пакуль дробязныя размінкі,—сказаў ён.—Тры апавяданні, дзесятак вершаў і шасціраўндавік. Называецца «У наш час».

— Накауты?

— Не, сказаў ён.—Не хацеў псаваць рукі. Станаўлюся прафесіяналам у наступным матчы. Гэта васьміраўндавік. Пасля яго я траплю ў паўфінал. А потым, калі прарвуся на галоўныя спаборніцтвы і пачну выкалачваць у Штатах вялікую капейку, набуду яхту, куплю домік на трапічным востраве, стану рыбачыць.

— І пойдзеш на заслужаны ганаровы адпачынак чэмпіёна?—спытаў я.

— Не,—сказаў ён.—Буду адстайваць званне. Сперцінг. Першыя дзве хвіліны кожнага раўнда прыкідваюся слабачком, а на апошняй хвіліне—град смяротэльных удараў. Так робяць чэмпіёны.

Усё прадумана. Падобна, што так і зробіць, як сказаў.

— А што гэта за васьміраўндавік ты пішаш?
— «І зноў узыходзіць сонца»,—адказаў ён.
— Як-як?
— «І ўзыходзіць сонца»,—паўтарыў ён.

«Зноў узыходзіць сонца...» Гэ, д'ябал, якое тут у Парыжы сонца? Ды ты ж яго ніколі не бачыш, падумаў я. Кладзешся спаць, калі яно падымаецца, а прачынаешся, калі заходзіць. Ну і назвачка для кнігі пра Парыж!

— Назаві лепш «І ўзыходзіць месяц!»—параіў я.
— А Гертрудзе падабаецца,—сказаў ён.
— Якой Гертрудзе?
— Гертрудзе Стайн,—растлумачыў ён.—Яна—мой трэнер.

Ух ты, дым нябесны, падумаў я. Калі ён і надалей будзе слухаць выказванні гэтага левабярэжнага аракула, дык замест накаутаў стане выдаваць чатырохстопныя ямбы. Трэба, каб ён найхутчэй апынуўся за ракой, у цені дрэў Елісейскіх Палёў.

— Эрнест,—прамовіў я.—Што ты думаеш наконт аднараўндавага бенефісу ў «Бульвардзье»? Калі ў цябе ёсць што-небудзь кароценькае, прыемнае і з гэтакім жалезным канцом, я змагу гэта ціскануць. Капеек заграбеш не вохці колькі, затое набудзеш вядомасць.

— Рады буду памагчы твайму часопісу,—сказаў ён.

— Дарэчы, гэта і табе самому дапаможа,—працягваў я.—Ты толькі ўявi. Імя Эрнеста Мілера Хэмінгуэя побач з імёнамі Сінклера Льюіса, Скота Фітцджэральда і астатніх з нашай кампаніі.

— Проста Эрнеста Хэмінгуэя.

— О'кэй,—сказаў я.—Буду зваць цябе Дзетка Хэмінгуэй, калі хочаш. Ну, дык што ў цябе за чытво?

Ён зрабіў фінт левай, потым прамой правай і схапіў са стойкі вялізны пакунак.

— Гэта кароткі хук левай,—растлумачыў ён.—Даўжыня ўдару нейкіх восем дзюймаў, але адчувальны. Я—не я, калі гэта не накаут. Хоць, бадай, для «Бульвардзье» не падыдзе. Вы, хлопцы, выверніцеся, і ўдар пройдзе над галавой.

Як жа інакш, падумаў я. Адкрыўшы пакунак, я зірнуў на загаловак. «Забойцы»—так называлася апавяданне. Скажу, што для нас не падыходзіць. «Каханкі»—вось так бы падышло. Я заказаў яшчэ адзін раунд выпіўкі, каб набрацца сілы, і перагарнуў рукапіс.

Гэта быў суцэльны дыялог. Усё ішло добра, але нічым не канчалася. Банда гангстэраў збіраецца прышыць аднаго шведа. Яны заходзяць у кафэ, дзе швед звычайна абедае, і чакаюць яго, апусціўшы рукі ў кішэні. Потым выходзяць з кафэ. Швед прыходзіць пазней, чым звычайна, і, даведаўшыся, што яго шукалі, не можа праглынуць кавалка. Ідзе дахаты і кладзецца ў пасцель. На гэтым гісторыя канчаецца. Бедалага-швед чагосьці чакае, лежачы ў пасцелі. А вы самі быццам недзе ў паветры матляецеся.

— А астатняе?—спытаў я.
— Што астатняе?
— Астатняя частка апавядання?
— Кінь дурнем прыкідвацца,—сказаў ён.—Гэта такі стыль.

Ну, калі гэта яго стыль, падумаў я, трэба яго падправіць.

— У такім выглядзе я пасылаю гэтую рэч у Штаты, прамовіў ён.

— Слухай, Дзетка,—сказаў я.—Для Штатаў табе давядзецца прычапіць галівудскі канец. Паслухайся мяне, пашлі да гэтага шведа двух забойцаў з аўтаматамі. Швед моліцца. Яны выходзяць з шафы і ўцэджваюць у шведа ўсю абойму. Зусім іншы каленкор атрымаецца.

— Падумаю,—сказаў ён.

Мне не спадабалася, як ён гэта сказаў. Але я быў упэўнены, што ён пераробіць канец. Калі не, яго раскалашмацяць ушчэнт.

Потым ён правёў «бой з уласным ценем», нанёс магутны прамой правай у кішэнь курткі і ўдарыў па мне пакамечанымі жоўтымі лістамі, спісанымі алоўкам.

— Удар ніжэй пояса па тваім ахвосці,—прамовіў ён.—Не змяняй тут ні слова!

Вось табе на! Не змяняй ні слова! Я раблю чалавеку паслугу, а ён камандаваць пачынае. Я тлумачу яму, як лепш закончыць гангстэрскую гісторыю, а ён мяне хрысціць. Прапаную надрукавацца ў «Бульвардзье», а ён называе часопіс ахвосцем. Магчыма, ён і ведае мой часопіс, падумаў я, але не ведае мяне, каб кідаць у твар мне такія словы.

Я зірнуў на назву: «Сапраўдны іспанец». Гучыць нішто сабе. Луіс Бромфілд, таксама малады пісьменнік, які жыве ў Парыжы, напісаў для нас штуку пад назвай «Сапраўдны француз». Луіс напісаў ужо другую кнігу, на якой ён здорава зарабіў. Яму далі за яе Пулітцараўскую прэмію. Атрымліваецца, астатнія «левабярэжныя» пісьменнікі таксама ўсыплюць Эрнесту, падумаў я.

— Пародыя на Бромфілда?
— Як у ваду глядзеў,—адказаў ён.—Я дам яму чосу.

Вось і цудоўна, прыкінуў я. Пародыі нам дарэчы. Але нічога не сказаў. Проста піхнуў «Іспанца» ў кішэнь, не чытаючы. Спатрэбіцца калі-небудзь—загарнуць сёе-тое. Я ўсё яшчэ не дараваў яму знявагі. Ці не пераменіць пласцінку? Яшчэ куфаль, і я раскажу гэтаму нахабніку, як лепш выкарыстаць яго абгортачныя лісткі. Я прыклеіў сабе абыякавую ўсмешку бармена.

— А ты быў у мяне на Манмартры?
— Не,—прызнаўся ён.
— Гэта чаму ж?
— Вельмі ўжо там высока.
— Што, Манмартр?
— Не, цэны,—сказаў ён.
— Заходзь, калі захочаш,—сказаў я.—Будзеш госцем. І дзяўчыну сваю прыводзь.
— Дзякую,—сказаў ён.
— «Хвост» у цябе ёсць?—спытаў я.
— Што?
— «Хвост»,—паўтарыў я.

Вось дык штука. Піша кніжку пра Парыж, а не ведае, што такое «хвост». «Хвост» на парыжскім арго азначае смокінг, растлумачыў я. У мяне трэба быць прыстойна апранутым. Гэта не якая-небудзь левабярэжная піўнушка. Мы адчыняемся апаўночы, а зачыняемся, калі зноў узыходзіць сонца. Хай прыкіне, што гэта за прытон. Хай зразумее, што ў нас куды лепш, чым у шыкоўным чыкагскім «Хінкі Дзінкс».

— У нас на падлозе няма пілавіння,—сказаў я.
— Шкада,—адказаў ён.—Дзеля старой дружбы даю табе перадышку. Я ніколі не разгуляюся, калі працую. Але калі кончу кнігу, я зайду да цябе. Разам з лэдзі Брэт.
— З якой лэдзі?—перапытаў я.
— Лэдзі Брэт,—сказаў ён.—Яна са старадаўняга англійскага роду. Тытул і ўсё такое... Ты яе не ведаеш.
— Ах, вось як!
— Я захаплю з сабой і экземпляр кнігі, з аўтографам,—дадаў ён.
— Дзякую,—сказаў я.

*) гарэлка (франц.)

Я расплаціўся і выйшаў з бара. І толькі тут зарагатаў. Дома ў мяне паўнюткі чамадан бестселераў з аўтографамі славутых аўтараў: «Галоўная вуліца» Сінклера, «Зялёны капялюш» Майкла Арлена, «Вялікі Гетсбі» Скота Фітцджэральда і куча іншых кніг. А гэтая зялепуха збіраецца ашчасліваць мяне сваім опусам і аўтографам! Мала таго, ён хоча прыдаць бляск маёй установе, прывёўшы з сабой... як яе там? З таго часу, як да мяне пачаў заходзіць прынц Уэльскі, якіх толькі «лэдзі» я не бачыў. Ну, пачакай жа, падумаў я. Што ты скажаш, калі ўбачыш, як па-свойску я размаўляю з вяршкамі англійскай арыстакратыі. Лэдзі Маунт-батэн аднойчы параўнала танцавальную залу майго клуба з ілюстраваным варыянтам «Кнігі дваранства». Герцаг Манчэсцерскі—мой пастаянны наведвальнік. Усім ім вельмі падабаецца мой джаз «Шчаўкунчык» і аргенцінскі аркестр, што выконвае танга, якое толькі што ўвайшло ў моду. Спадзяюся, што хоць апавяданне нішто сабе. Патрабаванні ў «Бульвардзье» былі высокімі ў адным сэнсе, хоць і нізкімі ў іншым. Узяць, напрыклад, Сінклера Льюіса. Атрымаў Нобелеўскую прэмію, а ў «Бульвардзье» ўсё не мог прабіцца. Мы двойчы адхілялі яго рэчы. Для нас яны былі занадта правінцыяльнымі.

Седзячы ў таксі, я прыгадаў Льюіса. Адзінае яго падабенства з Хэмінгуэем у тым, што ён не супраць выпіць. А ўвогуле—цудоўны хлопец. Ён у нас усё-такі надрукаваўся. У той самы раз, калі яго баечку ў пяць тысяч слоў я скараціў да тысячы. Звар'яцеўшы ад радасці, ён скупіў паўтыража і разаслаў сваім сябрукам у Штаты. «Мне ніколі не ўдавалася пісаць сціспа»,—гаварыў ён, бывала. Любата-хлопец. Такому пісьменніку не шкада і дапамагчы, думаў я.

«Сапраўднага іспанца» я паказаў Гвіну і сказаў, што Хэмінгуэй—другі Бромфілд. Прачытаўшы апавяданне, Гвін ашалеў і схапіў сіні алоўак. «На чым ён піша? На сценах прыбіральні ці што?» Я зазірнуў цераз плячо і ўбачыў два непрыстойныя словы. Вядома, гэтыя словы ў рэдакцыі раз-пораз даводзілася чуць, але не бачыць.

— А што?—сказаў я.—Па-мойму, напісана без памылак.

А яшчэ не дазваляе ні слова змяняць, падумаў я. Гвін падсунуў лісткі Артуру Мосу. Артур быў рэдактарам. Ён сказаў, што ведае Хэмінгуэя, і ні кроплі не здзівіўся тым словам. Ён прачытаў апавяданне, перагарнуў апошнюю старонку.

— А дзе канец?—спытаў ён.—Ты напэўна згубіў старонку.

— Тут усё, што ён мне даў,—сказаў я.

Пасля прачытаў сам. Незакончаная сімфонія, падумаў я. Але можа, аўтар так і задумаў. Услых жа я сказаў:

— Гэта навейшы літаратурны стыль. Акрамя таго,—дадаў я,—мы з ім землякі.

— О'кэй,—адказаў Мос.—Дапішы канец, і мы кінем гэтую штуковіну на сорак другую старонку.

— Чур, не я. Я абяцаў не мяняць ні слова.

— А навошта табе мяняць?—сказаў Артур.— Дадай адзін абзац, і толькі. А калі ён пачне вякаць, вазьму віну на сябе. Праз гадзіну матэрыял трэба здаваць у друкарню. У такім выглядзе друкаваць нельга. Штуковіна не шэдэўр, і ты гэта ведаеш.

Я гэта ведаў. Але я ведаў і Хэмінгуэя. Што ж, вырашыў я, калі ён не даў мне ўсю рэч, цалкам, гэта не мая віна. Акрамя таго, Мос згадзіўся прыняць віну на сябе. Мне хацелася ўткнуць чытво ў гэты нумар, а ў такім выглядзе ўражання яно не зрабіла б.

І я дапісаў канец. Я падладзіўся пад стыль Эрнеста, і ўсё атрымалася шыкоўна. З маёй канцоўкай апавяданне выйшла так сабе. Пасля мы крыху пабалбаталі наконт яго кнігі. Я вырашыў, што Эрнесту гэта будзе прыемна.

Але, аказваецца, я памыляўся. Не паспелі мы пусціць часопіс у продаж, як ён на нас наваліўся. З крыкам уварваўся ў рэдакцыю і, зіркаючы вачыма, заявіў, што я сапсаваў яго апавяданне. Я пачаў божыцца, што не памяняў у ім ні слова, а сам адчуваў сябе, як той самы швед у другім апавяданні Хэмінгуэя. Потым зірнуў на Моса. Выручыць ён мяне, як абяцаў?

Мос, або Малыш Абнер, як мы яго называлі, ростам быў менш пяці футаў і важыў 123 фунты. Хоць ён і быў не столькі магутным, колькі «мосным», у смеласці яму адмовіць было нельга. Ён адкінуў галаву назад, каб бачыць нашага пагромшчыка, але глядзеў яму проста ў вочы.

— Ноткай ніжэй, хлопча,—сказаў ён. — Я рэдактар, і апавяданне тваё я зрабіў лепшым. І тут ты нічога не зробіш.

Эрнест здзівіўся. Ён не верыў сваім вушам. Нахіліўшыся, каб лепей разгледзець Моса, ён ускрыкнуў:

— А вось зараз я табе пакажу, што я зраблю!

— Ну-ну, паспрабуй,—адказаў Артур, паднімаючыся з месца.

І тут адбылося нечаканае. Эрнест працягнуў яму сваю лапу. Хоць я так і думаў, што ён гэта зробіць.

— Руку, браток,—прамовіў ён.—Ты не з палахлівых.

І выйшаў, нават не зірнуўшы ў мой бок. Вось табе і ўдзячнасць, падумаў я. Спрабуеш дапамагчы хлопцу, а ён і дзякуй не скажа. Паказваеш, як трэба пісаць, а ён крычыць, што апавяданне сапсавалі. Што ж, ідзі да сваёй Гертруды Стайн, ліха з табой. Гатовы пабажыцца, што кніжку тваю трэба было б перарабіць яшчэ не так, як тваё апавяданне.

Майго новага байца я не бачыў месяцы са два. Чуў толькі, што ён сядзіць пад замком і вычытвае гранкі свайго опуса. Але аднойчы ўначы ён уваліўся да мяне. Згледзеўшы яго, я адразу ж убачыў, што ён усё яшчэ злуецца на мяне за рэдагаванне. Сяброўка яго была—страхоцце. З усіх жанчын свету толькі адной было забаронена паяўляцца ў маёй установе. Менавіта яе ён і падчапіў. Як яна праскочыла міма майго нядрэмнага вока Мак-Класкі (ён жа «Крывы»),—розуму не дабяру. Напэўна, прашмыгнула з таго боку, дзе ў яго няма вока. Як пусцілі яе на гэты бераг Сены, засталося для мяне таксама загадкай. Як і вест-сайдскім бадзягам, якім забаранялі перасякаць раку Чыкага, гэтай красуні нельга было паяўляцца на гэтым баку Сены, на Манмартры. Натуральным яе жытлом быў левы бераг. Гэта была «тая» дзяўчына.

Супраць яе маральнага аблічча я нічога не меў. Урэшце, у мяне тут не царква. Яе манеры, адзенне —вось што пярэчыла маёй натуры. Гаварылі, што яна з прыстойнай англійскай сям'і, якая выплачвала ёй нейкую падкормку, загадаўшы, каб яна не паяўлялася ў межах Брытанскіх астравоў. Як толькі яна перасякала Ламанш, падкормка яе канчалася. Яна «працавала» ў кабачках і звычайна насіла завэцганыя тэнісныя чаравікі і мужчынскія порткі. Гэта было задоўга да таго, як іх сталі называць штанамі і сярод прыстойных жанчын стала модна іх апранаць.

І вось яна з Хэмінгуэем. Выкарыстала яго замест тарана, каб прабіць дзверы. Што ж, так мне і трэба. Афіцыянты былі ўжо сабраліся вытурыць яе, але я падаў ім знак. Эрнест выглядаў нішто сабе. Амаль цывілізаваным. Апрануў смокінг і нават пагаліўся. А, можа, гэта ён побач з ёй так прыстойна выглядаў? Эрнест намерыўся было прадставіць яе па ўсіх правілах прыдворнага этыкету. Але дзяўчына падняла руку, быццам хапаючыся за колца ў аўтобусе, і з размаху ляпнула па маёй далоні.

— Рада вас бачыць тут,—сказала яна.

— Гэта я рады вас тут бачыць,—адказаў я.

— Рады, што ты знаёмы з лэдзі Брэт,—падхапіў ён.

Лэдзі Брэт! Дык вось каго ён меў на ўвазе! Гэта нешта для мяне новае. У яе было нямала іншых мянушак, а такую я чуў упершыню. У кабачках ля Сабора яе звалі «Графіняй».

Я падміргнуў метрдатэлю, і ён паказаў Эрнесту месца ў заднім радзе, за калонай. Дзяўчына ўхапілася за маю руку. Гэта дало мне магчымасць пагаварыць з ёй як мужчына з мужчынам. Калі яна будзе трымацца ў баку ад танцавальнай пляцоўкі і не стане прыставаць да гасцей, ёй дазволяць на гэты раз застацца.

Разумеецца, я не асмеліўся сесці побач з імі. Мне трэба было клапаціцца аб сваім становішчы ў грамадстве. Бо астатнія дзеўкі вырашылі б, што гэтая збіраецца адбіваць у іх хлеб. А паўстання сярод сваёй рабочай сілы я не хацеў. Таму я сказаў, што вельмі заняты, і загадаў Крываму наглядаць за ёй, але не лезці ў спрэчкі з Хэмінгуэем. Крывы ўжо страціў адно вока ў часе бойкі з Джэкам Джонсанам, і мне не хацелася, каб ён пазбавіўся і другога.

Я быў уражаны зусім прыстойнымі паводзінамі гэтай асобы. Праўда, адзін раз я пачуў віск і грукат у іх баку і кінуўся туды на злом галавы. Але аказалася, што гэта не памірылася са сваім «катом» нейкая свецкая дама, адна з нашых пастаянных кліентак.

Госці мае пайшлі ў гадзін пяць, выжлукціўшы бутэлек пяць шампанскага. Так ён са мной разлічыўся. Я нічога не меў супраць. І ўсё ж я крыху крыўдаваў на яго за тое, што ён прывёў сюды гэтую блудніцу. Я праводзіў іх да гардэробнай. Там нас ніхто не мог убачыць. Развітваючыся, Эрнест выцягнуў сваю кніжку. Я зусім забыўся на яе. Але калі ўбачыў назву: «І ўзыходзіць сонца», адразу ўспомніў. Пакінуў-такі сваю назву.

— Слухай, ты дзе знаходзішся? — сказаў я. — У Атлантык-Сіці? Ты ж ніколі не бачыш сонца. А гэты яркі румянец на тваім твары—зусім не сонечны загар. Гэта кабацкая смуга. Табе трэба было б памяняць назву, як я тады гаварыў.

Ён, відаць, вырашыў, што я пацяшаюся над ім, але ў бутэльку не палез. Толькі ўсміхнуўся. Ён штосьці напісаў на шмуцтытуле і працягнуў кніжку мне. Я прачытаў: «Што значыць імя? Ружа пахне ружай, хоць ружай назаві яе, хоць не». Зноў панёс глупства ў стылі гэтай Гертруды Стайн, падумаў я. Я пагартаў кніжку, робячы выгляд, што зацікавіўся ёю. Два словы кінуліся мне ў вочы. «Лэдзі Брэт!»—ускрыкнуў я.

— Яна самая,—сказаў ён.—Так я назваў сваю графіню ў кнізе. Яна мая гераіня.

— Гераіня чаго?

— Рамана «І ўзыходзіць сонца», — сказаў ён.

— Вось як! — здзівіўся я.

— Няблага правялі час, — заўважыў Эрнест.

— Мы квіты, — сказаў я.

— Да пабачэння, — прамовіла яна.

— Бывайце, — адрэзаў я.

Мілы божа, падумаў я. Як можна быць такім наіўным? Ну і гераіню ён сабе адшукаў! Як жа, буду я чытаць пра яе кніжку. Ды пасля такога яму нельга будзе на вочы нікому паказвацца ў Оўк-Парку. А ў Парыжы яго засмяюць. А можа, ён проста пажартаваў? Я зноў разгарнуў кніжку і прагледзеў яе. Сапраўды, гэта... лэдзі была там. У натуральную велічыню. Ну, ведаеш, падумаў я, матч гэты твой — ніякі не паўфінал. Гэта фінал. Прычым, з вялікай літары. Усё. Амбец.

І ўсё ж было ў ім нешта мілае, прыцягальнае. Узяць, напрыклад, гісторыю на Зімовым веладроме. Мне надарылася быць там у часе спаборніцтваў па боксе, якія наладжваліся там штотыднёва. Я сядзеў у першым радзе ля самага рынга, з дзвюма сімпатычнымі дзяўчынамі-амерыканкамі. Тут да мяне падышоў адзін здаравенны ідыёт, з якім мы калісьці пасварыліся. Чамусьці я не пазнаў яго вушэй, якія нагадвалі два качаны кветкавай капусты. Быў якраз перапынак, а гэты тып, відаць, выконваў абавязкі секунданта: у яго была мокрая губка. Я разгублена падаў яму руку. Ён падаў сваю. Але замест таго, каб павітацца, ён тыцнуў мяне губкай у фізіяномію і пачаў усяляк абзываць мяне.

Натоўпу гэта спадабалася. Для разявак гэта было нешта накшталт камедыі Чарлі Чапліна. Я быў «джэнтэльменам» у смокінгу, якому дае прыкурыць зух-хлопец. Я ўскочыў на ногі і рынуўся на гэтага тыпа. Але тут два бугаі кінуліся на мяне. Трое на аднаго. Многія з тых, што сядзелі ў першым радзе, ведалі мяне, але заступіўся толькі адзін. І вы думаеце хто? Вядома, месье Хэмінгуэй. Ён вырас як з-пад зямлі. З усмешкай да вушэй. Але ён не думаў жартаваць. Схапіў абодвух вахлякоў за рукі і павалок, быццам слізнякоў.

— Выціскай ваду з Губкі, — сказаў ён. — А я займуся гэтымі падонкамі.

Мне толькі гэтага і трэба было. Я выхапіў з рук тыпа губку і ўвайшоў у клінч. Але дабрацца да яго не паспеў. Паявіліся два жандары, якія ўзялі на сябе абавязкі суддзяў. Яны разнялі нас і расцягнулі па кутках. Але, улучыўшы момант, я ўсё-такі ўцадзіў яму. Кулак мой, ледзь не зачапіўшы жандара, пацэліў Вушастаму прама ў твар. Натоўп ухвальна загуў. Жандары зарагаталі, а я пакланіўся галёрцы. Але калі я павярнуўся, каб падняць руку Хэмінгуэя, высветлілася, што ён знік. Гэтак жа раптоўна, як і паявіўся.

Што за дзіўнае спалучэнне бязмежнай храбрасці і сціпласці, падумалася мне. Не пабаяўся прыйсці сябру на выручку ў прысутнасці цэлай масы народу. А справа ж магла дайсці і да бойкі, варта было толькі каму-небудзь з іх клікнуць сваіх сябрукоў. І вось, калі небяспека мінула, ён знік. Дзіўны хлопец, што ні кажы. Гавораць, калі італьянцы ўзнагародзілі яго, давялося аднесці медаль дадому. Ён баяўся апынуцца перад строем падраздзялення. Смерці не пабаяўся, а хвалы спалохаўся. Дзяўчаты гаварылі, што ён кульгае. Яшчэ б — з металічнай каленнай чашкай і сотняй асколкаў у целе! Але гэта яго не спыніла. Вось натурка!

Само сабой, я быў яму ўдзячны. Увесь вечар думаў аб тым, што адбылося. І Губка, які ўсчаў бойку, таксама пра гэта думаў. І люта пазіраў на мяне. Жарты з ім былі кепскія. Мы з ім моцна-такі пасварыліся, і ён абяцаў набіць мне морду.

Калі спаборніцтвы закончыліся, я захваляваўся. Вельмі ж дарэчы быў бы цяпер тут мой анёл-абярагальнік. Я загадаў сваім дзяўчатам ісці прама да машыны, калі што-небудзь здарыцца, і чакаць мяне там. У штурханіне каля выхаду я адчуў, што за мною хтосьці ідзе. Запаволіўшы крок, я азірнуўся. Так, мой анёл быў тут як тут. І па-ранейшаму ўсміхаўся.

— Топай, топай, — сказаў ён. — Я прыкрываю цябе з тылу.

Вось гэта сябра, расчуліўся я. Не ведаю, які з яго пісьменнік, толькі валасоў на яго грудзях хапае. Ён праводзіў мяне і дзяўчат да машыны, і мы паехалі. Я пазнаёміў яго са сваімі сяброўкамі. І тут жа быў ашарашаны.

— Скажыце, вы не той самы Хэмінгуэй, які напісаў «І ўзыходзіць сонца»? — у адзін голас вымавілі яны.

— Быў грэх, — сказаў ён.

— Мы абедзьве чыталі вашу кнігу і лічым, што яна выдатная.

І тут іх быццам прарвала. Наконт брунеткі я не хваляваўся. Яна была на рэзерв. Мяне непакоіла рыжая, якая надта ж ужо захаплялася Эрнестам. Седзячы побач са мной, яна раз-пораз абарочвалася да яго. Я ўзрадаваўся, калі ён адшыў яе. Ён тыцнуў мяне пальцам у спіну.

— Ну, як спадабалася мая кніжка?— спытаў ён.

— Ну, думаю, дарэмна лічыш, што я буду хваліць цябе толькі таму, што ты выратаваў мне жыццё. Скажу табе прама ўсё, як ёсць.

— Я не змог прачытаць нават радка.

— Слухай... — перапыніў ён.

— Ну што? — спытаў я.

— А ты варушыш вуснамі, калі чытаеш?

— Не, — прызнаўся я.

— Вось іменна — сказаў ён.

— Што іменна?

— А тое. Я пішу для тых, хто варушыць вуснамі.

— Ах, вось яно што, — сказаў я.

— Я баяўся: дзяўчаты мае жываты надарвуць ад рогату. Але сам я не смяяўся. Кепскі густ, вырашыў я. Я хацеў растлумачыць Эрнесту, чаму не мог прачытаць кнігу. Назапасіў порцыю здаровай крытыкі. А ён жартачкамі адбіваецца. Мала таго. Мне даводзіцца сядзець і слухаць словы захаплення сваіх сяброўак. Ім хацелася ўсё ведаць пра лэдзі Брэт. Што гэта за персанаж? Ці сапраўды яна існавала? Спыталіся б лепш пра гэта ў мяне. Я б расказаў ім сёе-тое.

Слухаючы іх ліслівыя словы, я прыкінуў, пра што гаварылася ў кніжцы. Аднаго хлопца паранілі на вайне. Ніжэй спіны. Да таго, як гэта з ім здарылася, ён быў каханкам лэдзі Брэт. А калі ён вярнуўся, больш не здатны ні на што, яна ўсёроўна любіла яго і па-сапраўднаму жыла з ім. Яна нават утрымлівала яго, мяркуючы па кніжцы. Суцэльная выдумка, падумаў я. Калі гэтая, прашу прабачэння, лэдзі штонебудзь і трымала пры сабе, дык гэта рэшту, калі ёй хто-небудзь плаціў больш, чым два долары. На ўзвышанае каханне яна была здольна не больш, чым я. Потым, наколькі я зразумеў, дзеянне перамясцілася ў Іспанію. Апісваўся бой быкоў. Гэта яшчэ сюды-туды, падумаў я.

Я кіпеў ад абурэння гэтай гадзінай, якая прыгрэлася ў маёй машыне.

Памятаецца, я нахіліўся і шапнуў на вуха рыжанькай, што Хэмінгуэй і ёсць той самы хлопец, якога паранілі ў адно месца ў кніжцы. Я ўжо не помню, ці сказаў ёй пра тое, што ён паранены яшчэ і ў калена. Я вырашыў, што ў каханні і на вайне ўсе сродкі прыдатны.

Працяг у наступным нумары.

З пошты ЛіМа

А ГАЗЕТЫ НЕ ПРЫХОДЗЯЦЬ...

Я жыву далёка ад Беларусі — на Паміры. Працую тут на высакагорнай гідраметэастанцыі. Але сувязей з роднай старонкай не губляю, заўсёды цікаўлюся, як жывуць мае землякі, радуюся іх поспехам, іх здабыткам.

Пра ўсё гэта я даведваюся з пісьмаў, кніг, газет, якія атрымліваю з Беларусі. Я даўні чытач і падпісчык «Літаратуры і мастацтва». Кожны нумар газеты для мяне, нібы подых роднага паветра. Але... Вось тут пачынаецца гэтае «але». «ЛІМ» я атрымліваю вельмі нерэгулярна. Край наш суровы, доўга стаіць нялётнае надвор'е і цяжка перадаць, з якой нецярплівасцю чакаеш самалёт з поштай.

Нарэшце, прыляцеў. Разбіраеш газеты, і на сэрца кладзецца крыўда. Вось доўгачаканы «ЛІМ». Адразу тры экземпляры аднаго нумара. Гэта было б няблага, калі б... экземпляры не з'яўляліся кампенсацыяй чарговых нумароў газеты. За 1-ым нумарам «ЛІМа» за гэты год я атрымала чацвёрты, потым сёмы, дзесяты (адразу аж чатыры экземпляры) і г. д.

Відаць, на сартыроўцы і рассылцы газет сустракаюцца абыякавыя людзі, людзі з халоднымі рукамі. Эх, каб ведалі яны, з якой прагнасцю мы тут чакаем кожную вестачку з роднай зямлі.

Вольга БУЛАТАВА.

ВЯСЁЛАЯ ТРАСЯНКА

ЖАРТЫ, ГУМАРЭСКІ, ПАРОДЫІ, ЭПІГРАМЫ, ШАРЖЫ

Ну вось, вы і перагарнулі пятнаццаць старонак штотыднёвіка. А можа — пачалі з апошняй! У такім разе мы таксама не будзем на вас у крыўдзе. Як там ні было, перад вамі — шаснаццатая. Гумар!

Які́м ён павінен быць! Аб гэтым вельмі сур'ёзна гаварылася летась на вельмі сур'ёзнай усесаюзнай нарадзе сатырыкаў. Справа, так сказаць, цэхавая, але, можа, гаворка тая зацікавіць усіх, хто любіць гумар.

Некаторыя ўдзельнікі нарады выказвалі думку, што ёсць гумар для інтэлектуалаў і, так сказаць, агульнадаступны. Але большасць сышлася на адным: гумар проста павінен быць добры, дасціпны, змястоўны, і тады не будуць смяяцца хіба толькі тыя, хто не мае пачуцця гумару.

Такой думкі прытрымліваецца і рэдакцыя, адводзячы сталае месца сваёй «Вясёлай трасянцы».

Мы не маем намеру садзіць гумар на дванаццаць крэслаў і ўвогуле абмяжоўваць яго нейкімі рамкамі. Мы будзем ахвотна друкаваць жарты, гумарэскі, пародыі, эпіграмы, байкі, афарызмы, анекдоты нашых сатырыкаў і гумарыстаў — вядома, калі творы гэтыя будуць смешныя і вострыя. Знойдзецца месца і добраму гумару нашых суседзяў і сяброў з-за мяжы.

Ну, а што з гэтага атрымаецца, спадзяёмся, нам з гумарам і ўсур'ёз напішаце вы, нашы чытачы.

Павел ШЫБУТ

Байкі-карацелькі

СКАРГА

Кот не даваў спакою гаспадару:

— Прымай меры: мышы спаць не даюць!

БЫЎ ЧАС....

— Эх, быў жа час, што і нас падкоўвалі,—скардзілася блыха блысе.

НАДЗЕЯ

— Абавязкова, браце, калі-небудзь вырвуся да цябе ў госці, — гаварыў адзін тэлефонны слуп другому.

ГУЛЬТАЙКА!

Калі зязюлю назвалі гультайкай, яна абурылася:

—А хто гады лічыць?

ГОНАР

— Гэ, хіба я такая дурная, як плотка! — крычала жаба.—Я на кручок не траплю, барані бог!

ЛЕПШ НІКОМУ

— Усім усёроўна не дагодзіш, — сказала лямпачка і патухла.

ПАВАГА

— Я больш паважаю лысіну, чым усю галаву, —сцвярджала муха.

ХВАЛЬКО

— Ты не вельмі ганарыся, — гаварыла цыбуля памідору.—Мяне хоць і радзей ядуць, але заўсёды пры гэтым плачуць —так шкадуюць.

І ТО ПРАЎДА

Асліха гаварыла аслу:

— Ты ў мяне ўпарты, як дурань!

КАЛІВА СМЕХУ—З ПОЎНАГА МЕХУ

Даўнейшыя беларускія жарты

— Што нясеш?

— Два кіло на руках і два кіло на нагах.

□

Спыталі ў старога, які ўмеў лічыць толькі да дзесяці:

— Колькі заплаціў за боты?

— Дзесяць і адзін — лічыце самі.

□

— Тата, салдат з Лодзі казаў, каб я замуж за яго выходзіла.

— А дачушка, а нашто ж табе злодзей?

Сабраў Г. КАХАНОЎСКІ.

Лявон КУДЛА

Гумарэска

Вечарам я, бразнуўшы дзвярыма, выскачыў з рэдакцыі. На душы кіпела. Рэдактар забракаваў мой фельетон.

— Дайце мне канкрэтны матэрыял, — сказаў ён. — Навошта абагульненні? Гэта не тыпова.

«Ліха цябе бяры, — думаў я. — Столькі ў горадзе развялося хуліганаў, а ён кажа — нетыпова».

Іду так, спрачаюся з рэдактарам у думках. Раптам у адным цёмным завулку мяне спыняюць двое. Адзін прыставіў да горла нож і загадаў:

— Здымай гадзіннік.

Я зняў.

— Піджак таксама.

Зняў.

— Штаны.

Аддаў і штаны.

— Кашулю...

Давялося зняць.

— Ну, гальштук не патрэбен, — сказаў адзін з іх і павесіў мне яго на шыю, нават зацягнуў для прыліку.

Калі я застаўся ў адных трусах, мне цюкнула ў галаву.

— Таварыш, вы не скажаце сваё прозвішча? — ветліва спытаў я.

— Чаго захацеў! — узлаваўся адзін з рабаўнікоў, а другі гаркнуў:

— Тэпай, пакуль цэлы. — І даў мне такога тумака ў плечы, што я ледзь-ледзь утрымаўся на нагах. Давялося паслухацца.

Вы думаеце, я пабег у міліцыю? Не. Проста ў рэдакцыю. Я ўварваўся ў кабінет рэдактара і, папраўіўшы гальштук на шыі, сказаў:

— Прабачце, я прынёс вам канкрэтны прыклад: мяне распранулі хуліганы.

— Хто іменна? — спытаў холадна рэдактар.

— Прозвішча яны не пажадалі назваць.

— Тады гэта не канкрэтна.

— Як, з мяне здзёрлі, прабачце, порткі...

— Порткі — рэч не адушаўлёная, — буркнуў рэдактар. — Нам патрэбен канкрэтны, жывы чалавек.

Я адчуў сябе дрэнна. Яшчэ паспеў паправіць гальштук і грымнуў на падлогу.

Пакуль я ляжаў у бальніцы, міліцыя затрымала хуліганаў, мне вярнулі маю вопратку і назвалі прозвішчы рабаўнікоў. Я дадаў некалькі фактаў, напісаў ужо канкрэтны фельетон і прынёс рэдактару. За гэты час сёе-тое змянілася. За сталом ужо сядзеў новы рэдактар. Ён прачытаў фельетон.

— Нядрэнна, — пахваліў. — Але дайце лепш абагульнлючы. Тым больш, што тыя, пра якіх вы пішаце, пакараны...

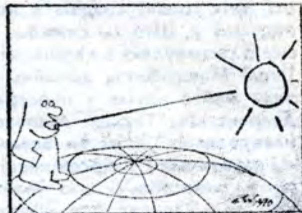
Я пайшоў дадому, перарабіў свой абагульняючы фельетон, забракаваны першым рэдактарам. Але за гэты час новы рэдактар паляцеў адпачываць у Сочы. Намеснік прачытаў фельетон:

— Няблага,—сказаў. — Але дайце лепш канкрэтны фельетон. Навошта выдумляць факты, калі іх і так хапае. Вось я тут чуў: некага ў нашым горадзе распранулі...

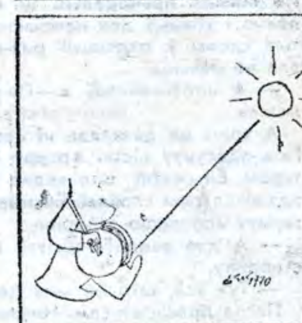
— Дык гэта ж мяне.

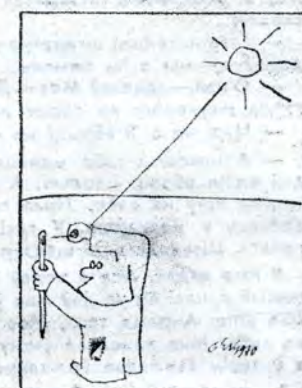
— Ну, дык вам і ўсе, як кажуць, карты ў рукі.

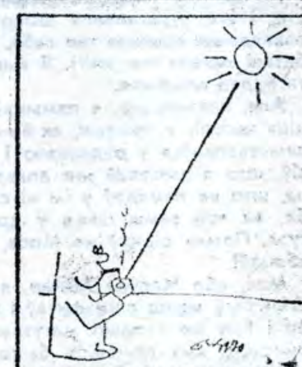
Я пайшоў зноў перарабляць фельетон. Узяўся за пяро, і ў гэты момант мне прыйшла шчаслівая думка: навошта перарабляць фельетон. Ці не лепш змяніць тактыку? Так я і зрабіў. На адну тэму пачаў пісаць два фельетоны: канкрэтны і абагульняючы. І, ведаеце, прабіўся ў фельетаністы.

СОНЦА НА ЎСЕ ВЫПАДКІ...

Малюнкі Б. КАЦА.

Літаратурныя пародыі

Георгій ЮРЧАНКА

ЛІСТ З ЯДРОНАЙ ГУТЫ

Валянцін Мыслівец

Здрастуй, Валька. Чаму ты гэтак неспадзеўкі даў ад мяне цягаля? Мы ж маглі б зрэдзь рабіць з табою спаткань. Я, ты ж ведаеш, з хлопцамі заўсёды была дзікая, самадзейнага кахання не прызнавала і шалаў ніякіх не дапускала, хоць не адзін з вашага брата намерваўся зафармаваць са мною любошчы. З трэцяга класа шуфляваў у мой бок Пецька, але я заставалася незгамонлівай. Блізка шасці год тылаваў Санька, бегаў нягодзькаю і таксама зрэзаўся аб наждак майго сэрца. А калі накруціўся Васька і пачаў кідаць пад мяне бабышкі, ён атрымаў ад варот паварот.

Толькі ўбачыўшы цябе, я сказала: вось каму я аддам рэле майго кахання. Першая сустрэча з табой колкімі пырскамі працяла мне душу.

Але звяла цябе Сонька, бо яна ўмее падаць сябе, як належыць — і вейкі падмалюе, і настаўбуніцца так, што заўсёды нібы нахлашч. Сонька даўкім смехам сваім ашчаперыла цябе, а ты і вызарыўся, бо ўсе вы, мужыкі, адполькавыя. Падкінула яна табе габлюшку, і ты буркуеш цяпер ля Сонькі, але хутка пойдзеш не солана хлябнуўшы, бо яе каларыферная сістэма пастаянку не церпіць.

У плуг бы закласці тваю Соньку, ды пугай харашэнька, пугай, бо ў яе даўно ад'ёмка не на месцы.

Канешне, табе падабаецца гульня ў каханне. Ну й няхай. Я пастырацца не збіраюся. Чарнілам пасцелі не залью, неяк заседжанай у дзеўках пракідаюся, хоць голас мой часта зрываецца і я не магу звесці вачэй да світанку, бо адвыкаць ад цябе ўшчэрбіста.

Калі надумаеш, прыязджай. Узрадуюся сустрэчы з табой. І яшчэ цісну твае налітыя жыццём далоні.

Будзь здароў. Заўсёды твая Тэкля Хамутыкіна.

26 студзеня гэтага года.

Зянон ВІКТОРЧЫК

ДА ПЫТАННЯ АБ ДАВЕР'І

Аднойчы я рашыў павярнуць у рэчышча стабілізацыі і звіць гняздо на якой-небудзь пасадзе, што дало б магчымасць забяспечыць максімум жыццёвых даброт пры мінімальнай кваліфікацыі.

Намеціў адпаведную ўстанову, пазваніў яе дырэктару і, змяніўшы голас, сказаў:

— Прывітанне, дарагі таварыш! Гаворыць А., — я назваў прозвішча адной уплывовай асобы. — Да вас звяртаецца нейкі Х., — тут я назваў сваё ўласнае прозвішча. — Свой хлопец, — даў я сабе дзелавую характарыстыку. — Падбярыце для яго добрае месцейка. У парадку асабістай ласкі... Пры выпадку адплачу паслугай за паслугу. Усяго добрага.

Хвілінку пачакаўшы, я набраў той самы нумар і ўжо другім голасам сказаў:

— Гаворыць Б., — на гэты раз я назваў прозвішча вялікай шышкі з важнага саюза. — Рэкамендую вам аператыўнага работніка на адказную пасаду. Яго прозвішча Х., — зноў прагучала маё прозвішча. — Уладкуйце яго як найлепш. Гэта каштоўны чалавек. Вы ж ведаеце, што я толькі такім аказваю садзейнне.. Жадаю вам поспехаў у працы.

Змяніўшы голас на жаночы, крыху пачакаўшы, я зноў пазваніў усё таму ж дырэктару:

— Гаворыць сакратарка таварыша В., — я назваў прозвішча старшыні вельмі важнага праўлення. — Мы накіроўваем да вас нейкага Х. Старшыня зацікаўлены ў тым, каб вы прызначылі гэтага чалавека на якую-небудзь добрую пасаду. Зразумела, з прадастаўленнем асобнага кабінета, дзе б ён меў магчымасць сканцэнтравацца... Таварыш В. будзе вам вельмі абавязаны. Ён прасіў перадаць вам прывітанне.

Закончыўшы ўсе гэтыя прыгатаванні, я асабіста прыйшоў да дырэктара абранай мною установы.

Ён прыняў мяне сардэчна, нават з некаторай ліслівасцю.

— Ды мне вас сам бог паслаў! — усклікнуў ён. — Менавіта такога чалавека я шукаў. Праўда, вакантных адказных пасад у нас пакуль што няма, але для выдатнага спецыяліста можна ўнесці карэктывы ў штатны расклад... А вы, уласна, хто будзеце па спецыяльнасці? — нясмела запытаў ён.

—Апошні час я спецыялізаваўся ў імітацыі чужых галасоў, — адказаў я шчыра.

— Цудоўна! — крыкнуў ён.— Менавіта такі спецыяліст мне патрэбны. — Прабачце, — апамятаўся раптам дырэктар, — у якой галіне вы спецыялізаваліся?

— Вы ж чулі,—адказаў я голасам уплывовай асобы А. — Пазнаеце? — працягваў я голасам вялікай шышкі з важнага саюза. — Я ж увесь час сама званіла, — дзеля жарту закончыў сваё прызнанне голасам сакратаркі старшыні вельмі важнага праўлення.

Сорамна сказаць, але дырэктар напамінаў у гэты момант стопрацэнтнага барана.

— Вон! — прабляяў ён здушаным голасам.

Раз справа прыняла такі абарот, мне нічога не заставалася рабіць, як толькі пазваніць усім па чарзе: уплывовай асобе Стэваку А., вялікай шышцы з важнага саюза Ромэку Б. і старшыні вельмі важнага праўлення Рысеку В. Ужо сваім голасам я паведаміў ім, што па старой дружбе паспрабаваў зберагчы іх каштоўны час і сам сябе рэкамендаваў на працу. На жаль, беспаспяхова. — «Што ж гэта вы, аўтарытэт траціце?» — запытаў я ў іх.

Пасаду дырэктара-барана я заняў назаўтра. Дурная яго галава — трэба даверліва адносіцца да людзей.

З польскай мовы пераклаў Леў МІРАЧЫЦКІ.

Марцін КОЎЗКІ

ФРАЗЫ

◆ *Лес рубяць — парк садзіць будуць.*

◆ *Вечны рухавік часова не працаваў.*

◆ *Ён заўсёды «за»... кім-небудзь.*

◆ *Кропку над «і» можа паставіць і муха.*

◆ *Усё патрабуе доказаў— вось ісціна, якая не патрабуе доказаў.*

ЛІТАРАТУРА І МАСТАЦТВА

«Литература и искусство» — орган Министерства культуры и правления Союза писателей БССР, Минск.

Выходзіць па пятніцах.

Друкарня выдавецтва ЦК КП Беларусі.

Індэкс 63856. АТ 20843

Адрас: Мінск, вул. Захарава, 19.

Тэлефоны: прыёмнай рэдакцыі — 33-24-61, намесніка галоўнага рэдактара — 33-25-25, адказнага сакратара—33-44-04, аддзела літаратуры—33-21-53, аддзела тэатра, кіно і музыкі—33-24-62, аддзела выяўленчага мастацтва, архітэктуры і вытворчай эстэтыкі — 33-24-62, аддзела публіцыстыкі — 33-24-62, аддзела культуры—33-22-04, выдавецтва— 32-22-19, бухгалтэрыі — 32-15-87.